

ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ದಾಸರು

ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರ

ಪ್ರೊ. ಸಾ. ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾವ್

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ:

ಡಾ|| ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಸುರಮಾ ಪ್ರಕಾಶನ

ಬೆಂಗಳೂರು-11

ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು

ಲೇಖಕರು :

ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರ

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ :

ಡಾ|| ಶ್ರೀ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಸುರಮಾ ಪ್ರಕಾಶನ

ಪ್ರೊ. ಸಾ. ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಸ್ಮಾರಕ ನಿಧಿ

ಬೆಂಗಳೂರು-560 011

Sree Purandara Dasaru : Life and Works-

[Kannada] by Vidyalkanka

*Prof. S.K. Ramachandra Rao, Published by
Dr. S. R. Sudarshan for Surama Prakashana,
the publication wing of Prof. S.K. Ramachandra
Rao Memorial Trust (R.), 305, 6th Cross,
1st Block, Jayanagar, Bangalore-560 011.
Ph.: 080-26563957*

Pages : xxii + 87 = 109

© The Prof. S.K. Ramachandra Rao Memorial Trust (R)

First Edition : 1964

Second Revised Edition : 2008

Price : Rs. 70

Composed at :

Sree Lakshmi Enterprises,
#1052, 50 Ft. Rd., 1st Stage,
Kumaraswamy L/o, Bangalore-78.
Ph.: 64555684

Printed at :

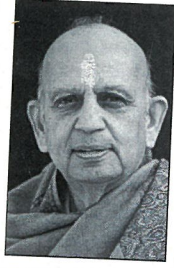
Vagartha

ISBN : 978-81-906740-4-1

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಲೇಖಕರ ಪರಿಚಯ	vi
ಮುನ್ನುಡಿ	x
ನಿವೇದನೆ	xi
ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ - ಡಾ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	xiii
1. ಕಾಲ - ದೇಶದ ಚೌಕಟ್ಟು ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ - ದಾಸಪರಂಪರೆ - ಸಮಕಾಲಿಕರು	1
2. ಪುರಂದರದಾಸರ ಬಾಳ್ವೆ ಪರಿವರ್ತನೆ - ಹರಿದಾಸವೃತ್ತಿ - ಪರ್ಯಟನ, ಪ್ರಸ್ಥಾನ	13
3. ಪುರಂದರದಾಸರ ವಾಙ್ಮಯ ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ತು - ಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ - ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ	24
4. ಸಂಗೀತದ ಸಂಸ್ಕರಣ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ - ಸಾಧನ ಸಂಗೀತ - ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಂಗೀತ	40
5. ಜೀವನ ದರ್ಶನ ನಿಜಭಕುತಿಯ ರೀತಿ - ಸಂಸಾರ ವಿಚಾರ - ವ್ಯವಹಾರ ಕೌಶಲ	54
ಪರಿಶಿಷ್ಟ	
1. ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ	67
2. ಪುರಂದರದಾಸರ ನಂತರ ಹರಿದಾಸಪರಂಪರೆ	74
ಗ್ರಂಥ ಋಣ	83
ಅಕಾರಾದಿ ಸೂಚಿ	85

ಲೇಖಕರ ಪರಿಚಯ

ಪ್ರೊ. ಸಾ. ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರು (1925-2006) ಈ ತಲೆಮಾರಿನ ವಿಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರು, ಚಿಂತಕರು, ಸಂಗೀತಜ್ಞರು, ಕಲಾಕಾರರು, ಪ್ರಬಂಧಕಾರರು, ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರು.

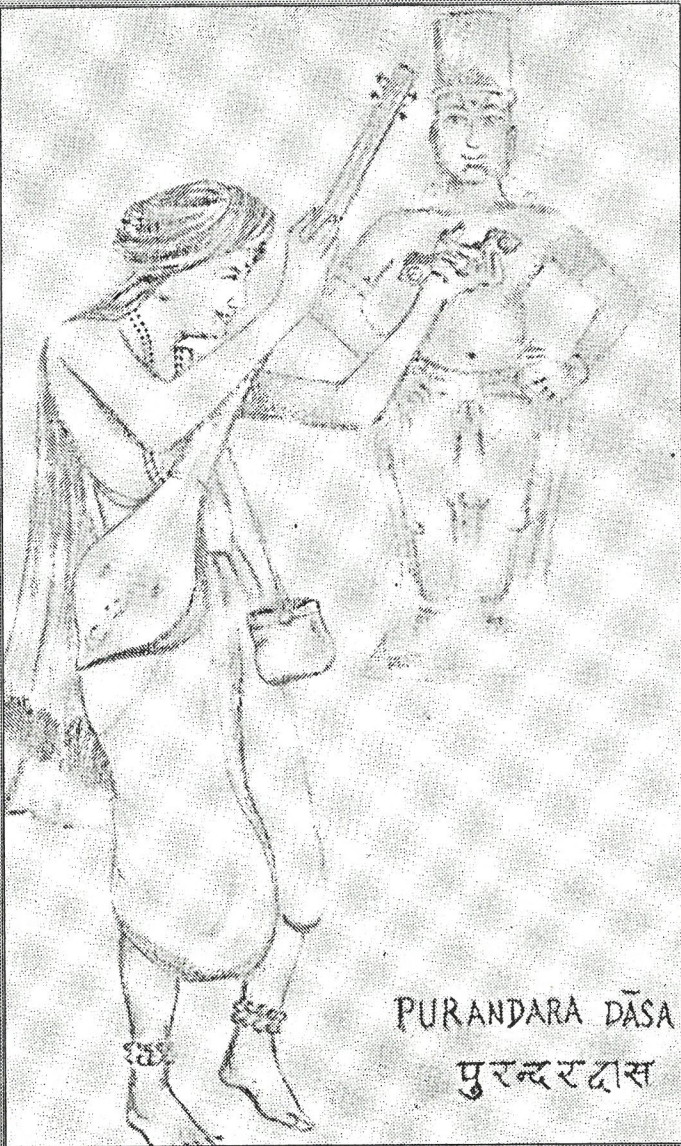
ಅವರು ಬಾಲ್ಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಅವರ ತೀರ್ಥರೂಪರವರಿಂದಲೇ ಪಡೆದು, ನಂಜನಗೂಡಿನ ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿದ್ವಾನ್ ಪಾಲಕ್ಕಾಡು ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಭಾಷ್ಯ ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಪದವಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಸೈನ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಅನಂತರ NIMHANSನಲ್ಲಿ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿ ಹಲವು ಕಾಲ ಇದ್ದರು.

ಅವರು ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ಕಲೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಸಿಂಹಳದ ನಾರದ ಮಹಾಥೇರರ ಬಳಿ ಪಾಳಿ ಮತ್ತು ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳನ್ನು ವಿಜಯಸೂರಿ ಗಣಿಯವರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಮಾಗಧೀ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಸ್ವಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಟಿಬೆಟ್ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತರು. ರಾಯರು ಕೆಲಕಾಲ ಅಮೆರಿಕೆಯ ಪೆಸಿಫಿಕ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರು.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದು, ಅನೇಕ ಅಕಾಡೆಮಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ವತ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ, ಆಗಮ ಮಹಾಮಂಡಳಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರು.

ರಾಯರು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನೂರೈವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ 'ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ-ನೆಲೆ-ಹಿನ್ನೆಲೆ' ಮತ್ತು 'ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕಗಳು ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದವು.

ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಚೂಡಾಮಣಿ, ಸಂಗೀತ ಕಲಾರತ್ನ ವಾಚಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುದುಗಳಿಗೆ ಭಾಜಿಯಾಗಿದ್ದರು. ವೇದ ಸಮ್ಮಾನ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೂ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೀತ್ಯಾ ಋಗ್ವೇದ ದರ್ಶನ ವೆಂಬ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆಯೊಂದನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಹದಿನೇಳು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರು.

PURANDARA DĀSA

पुरन्दरदास

ಮುನ್ನುಡಿ

ಪ್ರೊ. ಸಾ. ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರಿಗೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಆದರ ಮೊದಲು ಪುಸ್ತಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದದ್ದು 1964ರಲ್ಲಿ. ಅಂದು, ರಾವ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ಶ್ರೀ ಬಿ. ವೆಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ ಅವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಚತುರ್ಥ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿಯು ರಾಯರ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿತು. ಈ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರು ಒಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಈ ಪುಸ್ತಕವು ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಗೆ ಅನುವಾದವೂ ಆಯಿತು.

ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದ ನಂತರ, 1985ನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಐದನೆಯ ಶತಮಾನೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯದ ವತಿಯಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟದ 'ಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ರಾಯರು ಬರೆದರು. 1987ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅವರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೊರಬಂದ ಕವಿ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ 'ವಿಜಯನಗರದ ಈಚಿನ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಎಂಬ ಲೇಖನ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. 1988ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡ್ ಅವರು ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿದ್ದ 'ಕನಕ-ಪುರಂದರ' ಎಂಬ ಸಾಕ್ಷಿ ಚಿತ್ರದ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಸಾಕ್ಷಿಚಿತ್ರವು ದೂರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರವಾಯಿತು. ಈಚೆಗೆ, ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ಏಳು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀ ಕೆ.ಎಸ್.ಎಲ್. ಸ್ವಾಮಿ (ರವಿ) ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಜಿ. ಸೋಮಶೇಖರ್ ರಾವ್ ಅವರು ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಜೊತೆ 'ಪುರಂದರ ಚಿಂತನ' ಎಂಬ ಸಾಕ್ಷಿ ಚಿತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ; ಅದಕ್ಕೆ ರಾಯರು ಬರೆದ ಕಥಾವಸ್ತು ನಮ್ಮಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಪ್ರಸಾರವಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು. 2003ರಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಹರಿದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರವು ಹೊರತಂದಿತು (ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ).

1964ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪುಸ್ತಕದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೆಲವು ತಿದ್ದುಪಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಹೊಸ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರೊ. ಸಾ. ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಸ್ಮಾರಕ ನಿಧಿಯ ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಟನೆಯಾಗಿ ಹೊರತರುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಕರಡಚ್ಚನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ನಮಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರೊ. ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾಯರ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ಎಮ್.ವಿ. ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ನಾವು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಮತಿ ವಸಂತಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅವರಿಗೆ, ಮತ್ತು ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ವಾಗರ್ಥ ಪ್ರಿನ್ಟರ್ಸ್ ಅವರಿಗೆ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಸರ್ವಧಾರಿ ಸಂವತ್ಸರ

ದೀಪಾವಳಿ

ಸಾ. ರಾ. ಸುದರ್ಶನ

27-10-2008

ನಿವೇದನೆ

ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠ-ದಯಾನಿಧಿಗಳೆಂದು ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರಿಂದಲೂ ಸನ್ಮಾನಿತರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ತಂದ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಈ ಪುಷ್ಪ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಅವರು ತೀರಿಕೊಂಡು ನಾನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ 'ಪುರಂದರದಾಸರ ಚತುರ್ಥಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ'ಯವರು ನನಗೆ ಈ ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದರು. ಇದು ನನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ನಾನು ಬರೆದುದನ್ನು ಸಮಿತಿಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಸಂಪದ್ಗಿರಿಯರೂ ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಸಂಗಮರೂ ನೋಡಿ ತಿದ್ದಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹಿರಿಯರಾದ, ಪೂಜ್ಯರಾದ ಮಾಸ್ತಿಯವರು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ನನ್ನ ಭಾಷೆಗೂ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಪುಟವಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಹೊತ್ತಿಗೆಗೆ ಪ್ರೌಢವಾದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರೂ ಮಂದಿ ಹಿರಿಯರ ಸಹಾಯ ನನ್ನ ಪುಣ್ಯದ ಫಲ.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಆರ್ಥಿಕನೆರವನ್ನಿತ್ತು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವರು ದಾಸಪ್ರಕಾಶ ಹೋಟೆಲುಗಳ ಒಡೆಯರಾದ ಶ್ರೀ ಕುತ್ಸತ್ತೂರು ಸೀತಾರಾಮ ರಾಯರು. ಇವರ ತೀರ್ಥರೂಪರಾದ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದದಾಸರು ಉಡುಪಿ ಪ್ರಾಂತ ದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ಭಕ್ತರು, ಸಂತಸ್ವರೂಪರು. ಇವರಿಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದಿತು, ದಾಸಪಂಥದಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚಳವಾದ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಿದ್ದಿತು. ಈ ಒಲುವನ್ನು ಸೀತಾರಾಮರಾಯರಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹೊರತರುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಅವರು ಹೊತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಮಿತಿಯವರು ಋಣಿಗಳು. ಈ ದಾನ ಗೋವಿಂದದಾಸರ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಪಾಠೇಯವಾಗಲಿ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವಿತದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ತಿಳಿದ ವಿಚಾರವೇ. ಅನುಮಾನ-ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಶಬ್ದ-ಪ್ರತೀತಿಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಾನು ನೆರವು ಪಡೆದ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ; ವಿವರಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮುನ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ದಾಸರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ತುಂಬ ಕೃತಜ್ಞ.

ಬೆಂಗಳೂರು

ಶೋಭಕೃತ ಸಂವತ್ಸರದ
ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ
(ಜನವರಿ 14, 1964)

ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

“ದಾಸರೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರಯ್ಯಾ” ಎಂದು, ತಮ್ಮ ದೀಕ್ಷಾಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರಾಜರು ಮೆಚ್ಚಿ ಹಾಡುವಂತೆ ಹರಿದಾಸಜೀವನ ನಡೆಸಿದ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಾಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಎಂಬ ನಮ್ಮ ವಿಸ್ತೃತ ಭೂಭಾಗದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಷೆಯ ವಿಶಾಲ ಪ್ರದೇಶವೂ ಸ್ವಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಹಿರಿಯರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ತಮ್ಮ ನಾಡೆಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೆ ಆಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಶಂಕರ ರಾಮಾನುಜ ಆಚಾರ್ಯರಂಥ ಸಿದ್ಧಾಂತಕಾರರು ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ, ಚೈತನ್ಯ ನಾನಕರಂಥ ಪರ್ಯಟನಪ್ರೇಮಿ ಉಪದೇಶಕರು ತಮ್ಮ ನಾಡುಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ, ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದ್ದುಂಟು. ಆದರೆ ಇಂಥ ಜನ ಅಪರೂಪ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದೂರು ಬೆಳೆದೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜನಪರಿಚಿತರಾದರು, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಆದರೆ ನೆರೆನಾಡುಗಳಾದ ತಮಿಳು ಮಲೆಯಾಳದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜನ ಕೇಳಿರಲಾರರು. ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದ ಆಂಧ್ರವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂಪರ್ಕಪಡೆದರು ಎಂದು ಈಚೆಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಮುನ್ನ ಇಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಇವರ ಹೆಸರು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿತ್ತೆನ್ನಲು ಆಧಾರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಷ್ಟರಿಂದ ಇವರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಕಿರಿದು ಎಂದು ನಾವು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಮಹಾಪುರುಷರು ಕನ್ನಡನಾಡಿಗಷ್ಟೇ ಮಹಾಪುರುಷರಾಗಿ ಅದರ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಸಣ್ಣಜನ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಣ ನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿರಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರಲಿ, ಬೇರೆ ಜನರ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಬರಲಿ ಬಾರದೆ ಇರಲಿ, ಮಹಾಪುರುಷರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮಹಾಪುರುಷರ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ ಒಂದು ಜನಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಇಂಥ ಮಹನೀಯ ಚೇತನರು ಭರತವರ್ಷದ ಒಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪಕ್ಷಫಲಗಳು, ಭಾರತಭೂಮಿಯ ಪುತ್ರರತ್ನಗಳು. ಇತಿಹಾಸದ ಈ ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡು ಈ ಉನ್ನತಿಯ ಹಲವು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಸೇರಿದ್ದಾರೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಳಬರು ವಂತೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿವರ ತೀರ ಕಡಿಮೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಮಾತು. ಮಹಾಪುರುಷನ ವಿಷಯ ಜನರ ಗಮನಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಾಗುವುದು ಅವನು ಮಹಾಪುರುಷನಾದ ಮೇಲೆಯೇ. ಇತರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದವರು ತಮ್ಮ ಆ ಹಿರಿಯರ ಪೂರ್ವ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದಿರುವುದು ಒಂದು ವಾಡಿಕೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಜೀವನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಆಸಕ್ತಿ ಈಚೆಗೆ ಅನುಕರಣೆಯಾಗಿ ಬಂದಿದೆ, ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ದಾಸಪದವಿಯ ಹಿಂದಿನ ಚರಿತ್ರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಕೆಲವು ವಿವರಗಳನ್ನು ಅವರ ಜೊತೆಯ ಜನ ಕಂಡಿದ್ದರು, ಕೇಳಿದ್ದರು; ಪ್ರಾಯಶಃ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಅದು ಪ್ರತೀತಿಯಾಗಿ ಜನತೆಯ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಎನ್ನುವುದು ಈಗ ಈ ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರೇ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ದಿಟದಲ್ಲಿ ಇವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದ ಶಬ್ದ. ಪುರಂದರ ಇವರು ಹುಟ್ಟಿದೂರಿನ ಹೆಸರು ; ಪುರಂದರದಾಸರು ಪುರಂದರದ ದಾಸರು. ಇವರ ತಂದೆ ವರದಪ್ಪ ನಾಯಕರು. ನಾಯಕ ಎನ್ನುವುದು ಇವರ ಚಿನಿವಾರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ. ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಚುಂಗಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಚಿನ್ನರನ್ನದ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವುದು, ಈ ಧನಿಕವ್ಯವಹಾರ ಚಿನಿವಾರಿಕೆ. ಈ ಮಗನ ಹೆಸರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ತಂದೆಯ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ; ತುಂಬ ಲೋಭಿ ಆದ ; ಎಂದೂ ಯಾರಿಗೂ ಒಂದು ಕಾಸೂ ಕೊಡುವುದನ್ನೊಲ್ಲ. ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಬಂದಾಕೆಗೆ ಇವನ ಈ ಲೋಭ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಗನ ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಬೇಡಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ನಾಯಕನ ಬಳಿ ಬಂದ. ನಾಯಕ ನಾಳೆ ಬಾ, ನಾಳಿದ್ದು ಬಾ, ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಹತ್ತು ಸಲ ಅಲೆಯಿಸಿದ. ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ತೊಲಗಿಸೋಣ ಎಂದು ಅವನ ಕೈಗೆ ಒಂದು ಕುರುಡು ಕಾಸನ್ನು ಹಾಕಿದ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಬಿಟ್ಟು ಅವನ ಅಂಗಡಿಗೆ

ಬಂದು ಒಂದು ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಇದನ್ನು ಬೆಲೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೋ ಎಂದ. ನಾಯಕನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಆ ಮೂಗುತಿ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯದೆಂದು. ಅವನಿಗೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪ ಬಂದಿತು. ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಮೂಗುತಿ ಹೆಂಡತಿಯದು ಅಹುದು. ಯಾಚಕ ಬಂದು ಯಜಮಾನರು ಈ ಕುರುಡುಕಾಸನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಆಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕನಿಕರಪಟ್ಟು ಯಜಮಾನರಂತೂ ಸಹಾಯಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ತಾನಾದರೂ ಮಾಡೋಣ ಎಂದು ಅದನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಬೇರೆ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅದು ತೌರಿಂದ ಬಂದ ಒಡವೆ, ಸ್ತ್ರೀಧನ. ಅದನ್ನು ಕೊಡಲು ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಉಂಟು. ಇದು ದಿಟ ಆದರೂ ಗಂಡ ಮಾಡದ ಸಹಾಯ ವನ್ನು ತಾನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವುದು ತಪ್ಪು ತಾನೆ. ಇರಲಿ ; ಈ ವಿಷಯ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೇನು ? ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಮೂಗುತಿ ಯನ್ನು ಮಾರಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅವಳ ಯಜಮಾನನ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋದನು. ಗಂಡ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗಲೇ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಯ. ಬಂದವನೆ ಅವನು, ನಿನ್ನ ಮೂಗುತಿ ಎಲ್ಲಿ, ಎಂದನು. ಅವಳು ಒಳಗಿದೆ ಎಂದಳು. ಅವನು ಅದನ್ನು ತಾ ಎಂದನು. ತರುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅವಳು ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ಈ ಪಾಡು ಸಾಕು, ಸಾಯೋಣ ಎಂದು ವಿಷ ಕುಡಿಯಲು ಒಂದು ಬಟ್ಟಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಳು. ಮೂಗುತಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಇವಳಿಗೇ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಆಯಿತು. ಅದನ್ನು ತಂದು ಅವಳು ನಾಯಕನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದಳು. ಅವನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗದೆ ಇದ್ದೀತೆ ? ಅವನು ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಾನು ಮೂಗುತಿಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡಿದನೆಂದೂ ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಕತೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ದೇವರ ವ್ಯಾಪಾರ ಎಂದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿತು. ಅವನು ತಾನು ಅದುವರೆಗೆ ಬಾಳಿದ ರೀತಿ ತಪ್ಪಾಯಿತು ಎಂದು ಅರಿತನು ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟನು. ತನ್ನ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ತನ್ನ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾದಳೆಂದು ಮನಗಂಡನು. ಇನ್ನು ಹರಿದಾಸನಾಗು ವುದೇ ಸರಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮನೆಮಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ವಿಜಯ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗುರುಪೀಠದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಾಸರಾಜರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದನು.

ಇದನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬರಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲ, ದೇವರು ಆ ರೂಪ ತಾಳಿ ಬಂದ. ನಾಯಕ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೀಗಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿ ಬಂದ, ಆದರೂ ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಹೆಂಡತಿ ವಿಷ ಕುಡಿಯಲು ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಎತ್ತಿದಳು. ಮೂಗುತಿ ಅದರೊಳಗೆ ತಾನೇ ಬಿತ್ತು. ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಅದ್ಭುತದಲ್ಲಿ ಆಶೆ. ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಂಗತಿ ಸಾವಿರ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ತೆರದ ಅದ್ಭುತ ನಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅವಶ್ಯಕ ಅಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದಿಟವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ದೇವರು ವೇಷ ತಾಳಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಲ್ಲ ; ಅವನು ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ನಾಯಕನಲ್ಲಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ, ತನ್ನಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು ; ತನಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ ತಾಯಿಗೆ ಏನು ತೊಂದರೆಯಾದೀತೋ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದನು ; ದಾನಿ ತಾಯಿ ವಿಷ ಕುಡಿಯಲು ಒಳಗೆ ಹೋದಾಗ ಗವಾಕ್ಷದಿಂದ ಆ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಸೆದನು : ಎಂದರೂ ಕಥೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮಹಿಮೆ ಏನು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ಅದ್ಭುತದಲ್ಲೇ ಮಹಿಮೆ, ದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಮೆ ಇಲ್ಲ. ಎನ್ನುವುದು ಸಾಧುವಲ್ಲ. ವಾಡಿಕೆಯ ಜೀವನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲೂ, ದೇವರ ಮಹಿಮೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಸರಿಯಾದ ಮನೋಧರ್ಮ. 'ತೇನ ವಿನಾ ತೃಣಮಪಿ ನ ಚಲತಿ.' ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಯಾಚಕ ಕೇವಲ ಯಾಚಕನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ ಆಗಿರಲಿ, ದಾನ ನೀಡಿದ ತಾಯಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀತೆಂದು ಭಯ ಪಟ್ಟು ಬಂದು, ದಾನವಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಗವಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಎಸೆದನೆನ್ನೋಣ. ಇದೇನು ಕೊಂಚದ ಅದ್ಭುತವೇ ? ಯಾಚಕ ಯಾಚನೆಯಿಂದ ಪಡೆದ ಇಂಥ ಬೆಲೆಯ ಒಡವೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಎನ್ನುವುದು ದಿಟವಾಗಿ ಪ್ರಚಂಡ ಮಹಿಮೆ. ಅದ್ಭುತ ಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಅದ್ಭುತವನ್ನೇ ನಂಬಲಿ. ಅದನ್ನು ನಂಬಲಾರದವರು ಇದಿಷ್ಟನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿ. ಹೇಗೆಂದರೂ ಸಂಗತಿ ನಾಯಕನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂಥದು ಎಂದು ತೋರಲೇಬೇಕು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು ಇದೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ನಾಯಕ ಹರಿದಾಸನಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಸಹಜವೃತ್ತಿಗೆ ಬಂದನೆಂದೇ

ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತಾನು ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ಗೋಪಾಳಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ; ಇದನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದಳು ಹೆಂಡತಿ, ಅವಳ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ, ಎಂದು ದಾಸರು ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ಹಾಡನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಎಂದರೆ ಚಿನಿವಾರವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಇವರು ತಮ್ಮ ಸಹಜ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ವೈಷ್ಣವ ಪಂಥದ ಇವರ ಮನೆತನ ಪೂರ್ವದಿಂದ ದೇವರ ಒಕ್ಕಲು ಎಂದು ಬಾಳಿ ಬಂದ ಮನೆತನವಾಗಿ ರಬೇಕು. ಯಾರೋ ಹಿರಿಯರು ನಾಲ್ಕು ಕಾಸು ಗಳಿಸಿ ಜೀವನೋಪಾಯವಾಗಿ ಚಿನಿವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ಚಿನಿವಾರಿಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವರ ಒಕ್ಕಲುತನದ ವ್ಯವಹಾರ ಮೂಲೆಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಇಂಥ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಈಗಲೂ ಕಾಣುವ ಸಂಗತಿ. ನಾಯಕರ ಪತ್ನಿ ಅವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಇವರು ಒಂದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ನಡೆದಿದ್ದರೆಂದೂ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಊಹೆ ಸರಿಯಾದರೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾಯಕ ಹರಿದಾಸನಾಗುವಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸಹಜವೃತ್ತಿಗೇ ಬಂದನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಮೇಲೆ ದಾಸರು ಭಕ್ತಿಯ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕಾಸಿನಷ್ಟೂ ಪೋಲಾಗದ ರೀತಿ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಡೆದರು. ಜನ್ಮವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ತನ್ನ ಜನಕ್ಕೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು. ಕೊಟಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ ಆದರು. ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ಗುರು ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಭರದಲ್ಲಿ 'ದಾಸರೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರಯ್ಯಾ' ಎಂದು ಹೊಗಳಿ ಹಾಡುವಂತೆ ದೇವರನ್ನೂ ಹಿರಿಯರನ್ನೂ ಒಲಿಸಿದರು. ಲೋಕದ ದೈವಭಕ್ತರ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವ ರೀತಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳಿಸಿದರು.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಇಂಥ ಸಿದ್ಧಿಗಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆಂದೂ ಅವರ ಕಾಲ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ವಿಕಾಸವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು ಎನ್ನುವುದೂ ದಿಟ. ದಾಸರ ಪ್ರಾಯದ ಕಾಲ ಸನಾತನಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಉತ್ಕರ್ಷದ ಕಾಲ. ಈಗ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕರ್ಮ, ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಯಾವಾಗ ಯಾರಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದು ತೀರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆವಿಷ್ಕಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬ ವಾದಗಳು ಎದ್ದದ್ದೂ ಗೀತೆಯ ಆಚಾರ್ಯನು ಅವುಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ್ದೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪಂಥದ ಸ್ವರೂಪ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಭಕ್ತಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪದ ಪುರುಷಾಕಾರ ಒದಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರೂ ಬಂದಿತ್ತು. ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ವಿಷ್ಣು ಈಗಿನ ನಂಬಿಕೆಯಂತೆ ಮುಖ್ಯ ದೈವವಾದದ್ದು ಯಾವಾಗ ಎಂದು ಆಧುನಿಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಕಲ್ಪನೆ ಉದಿಸಿತೆಂದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಪ್ರಮಾಣಸಾಮಗ್ರಿ ಸಾಲದ ಇಂಥ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ನಿಶ್ಚಯ ಅತಂತ್ರ, ಅಪಾಯ. ಇಷ್ಟಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಬೇಸ್ (ವಿದಿಶಾ) ನಗರದ ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಎರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಒಂದು ಅವಶೇಷ ಅಂದಿನ ಗ್ರೀಕ್ ಪ್ರಭು ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನ ಸಲುವಾಗಿ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವನ್ನು ನೆಡಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಪಂಥದ ಈ ವಿವರ ಕ್ರೈಸ್ತಮತದಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯೋ ತಪ್ಪೋ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಇರಬಹುದು. ಅದು ಮೊದಲಾದದ್ದು ಕ್ರೈಸ್ತಮತದಿಂದ ಎನ್ನುವುದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ. ಅಂತೂ ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಪರತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಒಂದು ಮತ ಆರಂಭವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಆಗಮಗಳು, ಪುರಾಣಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡುವು. ಭಾರತದ ನಾರಾಯಣೀಯ ವಿಭಾಗ, ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರಗಳು ರಚಿತವಾದುವು. ನಾರದ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಪರಾಶರ ಮುಂತಾಗಿ ಪರಂಪರೆ ಒಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಾಶ್ಮೀರದ, ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ, ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಪ್ರಸಾರದಿಂದ ಶೈವಭಕ್ತಿಯೂ, ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ತಮಿಳು ಆಳ್ವಾರುಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಸಾರದಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಯೂ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಹರಡಿದುವು. ಕರ್ಮ ಕಷ್ಟ, ಜ್ಞಾನ ಅನಿಶ್ಚಿತ, ಆಗಿ ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕು ಮರೆಯಬಹುದಾಗಿದ್ದ ದಿನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುವ, ರಕ್ಷೆ ನೀಡುವ ತಾರೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿತು.

ಭಕ್ತಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಥವಾಗಿ ಮೊಮ್ಮೊದಲು ಕಂಡದ್ದು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ವೀರಶೈವ ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ನವರ ಮಹಿಮೆ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಈ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಆಕಾರ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ದ್ರಾವಿಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ, ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಆವಿರ್ಭಾವ ಧರ್ಮಸೇವೆಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಆವಿರ್ಭಾವ ಧರ್ಮಸೇವೆಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಒಂದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಮೊಹಮದ್ ಗುರುವಿನ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹರಡುವೆವೆಂದು ಹೊರಟ ಪಶ್ಚಿಮ ಏಷಿಯಾದ ಮುಸ್ಲಿಂಜನ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳಾಗಿ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ಮೇಲೆ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದರು. ಬಲ್ಲಾಳರ ದ್ವಾರಸಮುದ್ರ ಧ್ವಂಸವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಂತವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಮನೆತನ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ದೀಕ್ಷೆವಹಿಸಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು. ದಕ್ಷರಾದ ಹಲವು ರಾಜರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಸಂಸ್ಥಾನ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳ ಜನರೂ ಹೆಮ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತರ ಮತಗಳಂತೆ ವೈಷ್ಣವ ಮತವೂ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನಂಥ ಉದ್ಧಾಮಕವಿ ಉದಿಸಿದನು. ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಈ ಕವಿಯೂ ಸಮಕಾಲೀನರೆಂದು ಹೇಳುವ ಕಥೆಯೊಂದು ಉಂಟು. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂದೆ ತೀರಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಇವೆ. ಕವಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಮಕಾಲೀನನಾಗಿದ್ದಿರಲಾರ. ಇವರು ಸಮಕಾಲೀನರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕವಿ ಬಾಳಿದ ದಿನಕ್ಕೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಅಂತರವಿರಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ನಿಶ್ಚಯ. ಎಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ದಿನಕ್ಕೆ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತ್ತು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಅದರ, ಆ ಉನ್ನತಿಯ, ಸಂಕೇತ ಆದರು.

ಹರಿದಾಸನ ಕರ್ತವ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾರುವುದು, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, ನೀತಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು, ಉದ್ಧಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರುವುದು. ಎಂದರೆ ಅವನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತಿರಬೇಕು, ಭಕ್ತನಾಗಿರಬೇಕು,

ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರಬೇಕು, ಉದ್ಧಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡಿರಬೇಕು. ಇಷ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡುವ ಇವನು ಬಡತನವನ್ನು ವ್ರತವಾಗಿ ವರಿಸಿರಬೇಕು ; ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸಬೇಕು. ಹರಿದಾಸನಾಗಿ ಬಾಳುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಇಷ್ಟರಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಇಂಥ ಕಷ್ಟದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸನ ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರದ ಇನ್ನೆರಡು ಮಹಾಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು. ಒಂದು, ಕೀರ್ತನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದು ಎರಡು, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಗೆ ತಳಹದಿ ಹಾಕಿದ್ದು. ಪುರಂದರದಾಸರು ದಾಸನಾದದ್ದರ ಗುರುತಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಗೀತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಾಡಿ ಮುಗಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಇವರು ಸಾವಿರ ಸಾವಿರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಕವಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸದೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದರು. ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳ ಗಾಯನಕ್ಕೆಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟು ಸಂಗೀತ ಕಲಿತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವರ ಹರಿದಾಸ ಪದವಿಗೆ ಕೊರತೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಎಲ್ಲಿಯಾರಿಂದ ಎಷ್ಟುಕಲಿತೋ, ತಮ್ಮ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಇನ್ನೆಷ್ಟನ್ನು ಸೇರಿಸಿಯೋ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರಪ್ರಸ್ತಾರಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿದರು. ಎಳೆಯರಿಗೆ ಕಲಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗೀತದ ಸುಲಭ ಪಾಠಗಳಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರೆಗಿನ ಪಾಠದ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರು. ಬರಿಯ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಹೆಸರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಭಕ್ತರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಮ ಸಾಹಿತಿ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾಪಕ ಸಹ ಆದದ್ದರಿಂದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಹೆಸರು ಈಗಲೂ ಲೋಕಪೂಜ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಪೂಜ್ಯವಾಗಿದೆ ; ಆದರೆ ಆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಸಂಪತ್ತು ಎಷ್ಟು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತಾನೇ ಇನ್ನೂ ಕಂಡುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲೇನು ? ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪರಾಧೀನವಾಗಿ ದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ಇದಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯಗಳೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಜನಾಂಗ ಆಗಿದೆವೆ. ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರ ಲೋಕದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಗಣ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉನ್ನತಿ ಲೋಕದ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯ ತೊಡಗಿದೆ. ಈ ದಿನದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ

ದಿನದ ನಾನ್ನೂರನೆಯ ವರ್ಷ ಬಂದು ನಾವು ಅವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಒದಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಾಹ್ಯ. ಅದು ಬೇಕು. ಪೂರ್ಣಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಶೀಲ, ಲಕ್ಷ್ಯ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಆದಾಗಲೇ. ಇದು ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಏನು ಎಂದು ನಾವು ಯೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸುವಲ್ಲಿ ದಾಸರ ಜೀವನದಂಥ ಜೀವನಗಳ ವಿವರಗಳು ನಮಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನತೆಗೆ ಈ ನೆರವು ದೊರೆಯಲೆಂದು ಬಯಸಿ ಈ ಚತುರ್ಥ ಶತಮಾನದ ಉತ್ಸವ ನಡೆಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕನ್ನಡನಾಡ ಹಿರಿಯರು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಮಿತಿಯ ಮಿತ್ರರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ಸಾ.ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರು ಪ್ರಾಜ್ಞರಾದ ತರುಣರು. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಇವರು ಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳ ಎಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ ಪಡೆದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಥ ಪ್ರೌಢರಾದ ಈ ಕನ್ನಡಿಗ ಪಂಡಿತರ ಈ ಕೃತಿಗೆ ದೇಶಪ್ರೇಮಿಗಳಿಂದ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ವಾಗತ ದೊರೆಯಲೆಂದು ಉತ್ಸವ ಸಮಿತಿ ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ.

ಡಾ|| ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಪರಿಚ್ಛೇದ ಒಂದು

ಕಾಲ-ದೇಶದ ಚೌಕಟ್ಟು

1. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ

ಪರಮಾರ್ಥದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ದಾರಿ ಎಂಬ ಅರಿವು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದಂದು ಭಕ್ತರ, ಭಾವುಕರ, ಸಂತರ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪ್ರವಾಹವೇ ಹರಿಯಿತು. ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರೂ, ಕನ್ನಡದೇಶದ ಹರಿದಾಸರೂ ವೀರಶೈವ ಸಂತರೂ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ವಾರಕಾರಿ ಸಂತರೂ ಈ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಬಂದವರೇ. ಎಂಟು-ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆರಂಭವಾದ ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಹದಿನೇಳು-ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಸಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯ ಜಾಡನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಭಕ್ತನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವವರೆಗೆ, ದಾಸನಾಗುವವರೆಗೆ ಭಗವತ್ತೀತಿಯಾಗ ದೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಈ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೇ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ ಜೀವದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿದರು. ಅವರ ತಾತ್ವಿಕ ನಿಲುವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಭಗವಂತನನ್ನು ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದ ಗೃಹಸ್ಥರು ಹರಿದಾಸರೆನ್ನಿಸಿ ಕೊಂಡರು. ಹಲವು ಹರಿದಾಸರು ಸಂಘಟಿತರಾದಂದು 'ದಾಸಕೂಟ' ವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು.

ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲ ಮಾಧ್ವಮತದವರು ಎನ್ನಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ನೀತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದುವು. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಬಹು ಮಂದಿ ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾದರೂ, ದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಆದ್ಯರೆನ್ನಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಲವರು ಆರಾಧ್ಯರು, ಶೈವ ಭಾಗವತರು, ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳು. ದಾಸಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೂಲಪುರುಷರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅಚಲಾನಂದದಾಸರು ಅದ್ವೈತಮತಾನು

ಯಾಯಿಗಳು; ವೈಕುಂಠದಾಸರು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವರು. ಸರ್ವಮಾನ್ಯರಾದ ಕನಕದಾಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಅಲ್ಲ, ಅಂಡೆ ಕುರುಬರು. ಆದರೆ ಮಾಧ್ವಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ದಾಸಕೂಟದ ದಾರ್ಡ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾದುದರಿಂದ ಈ ಪಂಗಡದಲ್ಲೇ ಹರಿದಾಸರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದುದು ಸಹಜ. ಹೀಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆ ಮತದಿಂದ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಕುಂಠಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ; ಸರ್ವಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ, ಉದಾರವಾಗಿ, ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆಂದು ಹರಿದಾಸರಾದವರಿಗೆ ವೇದಾಂತದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಅಡ್ಡಿಬರಲಿಲ್ಲ.

ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಗರು; ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸಪರಂಪರೆ ಎಂದು, ಯಾರಿಂದ, ಹೇಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿತು ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಆದ್ಯರೆಂಬ ಹರಿದಾಸರು ಇದ್ದರೆಂದೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬತ್ತು ಮಂದಿ ಆರಾಧ್ಯರೆಂದೂ ದಾಸಕೂಟದವರ ನಂಬಿಕೆ. ಈ ಆದ್ಯರಲ್ಲಿ ಆದ್ಯರೆನಿಸಿಕೊಂಡವರು ಹೈಗಣಪುರದ ಅಚಲಾನಂದದಾಸರು. ಎಂಟು ಅಥವಾ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಇವರು 'ಅಚಲಾನಂದ ವಿಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದಿವೆ. ಇವರ ನಂತರ ಬಂದ ಕನ್ನಡ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಾದ ಮುದ್ದುವಿಠಲ, ಯೋಗೇಂದ್ರ ವಿಠಲ, ನರಕಂಠೀರವ ವಿಠಲ, ಸೊಬಗು ವಿಠಲ, ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ ವಿಠಲ ಮುಂತಾದವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವಷ್ಟನ್ನು ಲಿಂಗಸುಗೂರಿನ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲದವರು ಪ್ರಕಾಶನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಹೆಸರುಗಳಷ್ಟೇ ಉಳಿದಿವೆ; ಉಳಿದವಿವರಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ನಮ್ಮ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ.

ಹರಿದಾಸ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೇ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ಒಂದು ವಾದ; ಅವರೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಅವರ 'ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ' ತಂಬೂರಿಗೂ ಗೆಜ್ಜೆಗೂ ಸೇರುತ್ತದೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ. ಅವರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃಷ್ಣರಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಾದ. 1331 ರಲ್ಲಿ ಹಂಪಿಯ ಬಳಿ ತೀರಿಕೊಂಡ ಇವರು 'ರಘುಪತಿ', 'ರಘುಕುಲ ತಿಲಕ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ

ದೇವರ ನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರಂತೆ; ಆದರೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು-ಮೂರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ರಚಿಸಿದ ದೇವರ ನಾಮಗಳಂತೂ ನಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದಾಸಕೂಟದವರು ತಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವಾಗ 'ನಮಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಯ' ಎಂದೇ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನೂ ಅವರ ಶಿಷ್ಯ ವ್ಯಾಸರಾಯರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಹರಿದಾಸರು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲ, ಗೃಹಸ್ಥರು. ಊರಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದವರು, ಜನಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲೇ ನಿಂತವರು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾದವರು. ಆದರೆ ಭಕ್ತಿಯ ಆವೇಶ ಒದಗಿ ಬಂದು ಭಗವಂತನತ್ತ ತಮ್ಮ ಮುಖವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದವರು. ಗುರುವೊಬ್ಬನನ್ನು ಅರಸಿ, ಅವರಿಂದ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು, ಬಾಳನ್ನು ವ್ರತದಂತೆ ನಡೆಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಜನ ಇವರು. ಗುರುಗಳಿಂದ ಚಕ್ರಾಂಕನವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅಂಕಿತವೊಂದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ 'ಸಾಲಮಾಡೆನು', 'ಸಾಲದೆನೆನು', 'ನಾಳೆಗಿಡೆನು', 'ಶ್ರುತಿಸ್ವತೀತಿಹಾಸ ಪುರಾಣ ಗಳನ್ನು ನಂಬುವೆನು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇವರು ಊಂಛವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಜೀವನಯಾತ್ರೆ ನಡೆಸುತ್ತ, ಭಗವನ್ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಯಲ್ಲೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲ ಭಾವುಕರು ; ಅವರಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಅನುಭಾವಿಗಳು. ದೇವರ ನಾಮಗಳನ್ನು ಹಾಡುವುದು, ಆವೇಶ ಬಂದಾಗ ಕುಣಿಯುವುದು ಅವರು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಧಾನಗಳು. 'ಮಧ್ವಕ್ತಾ ಯತ್ರ ಗಾಯಂತಿ ತತ್ರ ತಿಷ್ಠಾಮಿ ನಾರದ' ಎನ್ನುವ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯವೇ ಅವರ ಸಮಾಧಾನ. ಈ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಬರಿಯ ಗಾಯಕರಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರೂ ಆಗಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಸುಮಾರು ಎಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ ಅರ್ವಾಚೀನ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿವೆ.

ಅಂಕಿತ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಮಾತು ಬಂದಿತಷ್ಟೆ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹರಿದಾಸರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯ, ಅಥವಾ ಸ್ವನಾಮದ, ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವ್ಯವಹಾರದ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ 'ವಿಟ್ಟಲ'ವೆಂಬ ಪದ ಸೇರಿಬರುತ್ತದೆ.

‘ರಂಗವಿಟ್ಟಲ’, ‘ಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲ’, ‘ಗೋಪಾಲವಿಟ್ಟಲ’, ‘ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲ’, ‘ಮುದ್ದುವಿಟ್ಟಲ’, ‘ಮೋಹನವಿಟ್ಟಲ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿಟ್ಟಲ ಪಂಥರಪುರದ ದೇವರು. ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೂ ತೀರದ ನೆಂಟೇನೋ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡದ ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ವಿಟ್ಟಲನಿಗೂ ಗಂಟುಬಿದ್ದುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದು ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಸಮಸ್ಯೆ. ವಿವರಗಳು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಪಂಥರಪುರ ಈಗ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಭೀಮಾನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಟ್ಟಲ (ಅಥವಾ ವಿಲೋಬ)ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸಂತರಾದ ಜ್ಞಾನದೇವ, ತುಕಾರಾಮ ಮುಂತಾದವರ ಸಾರಸ್ವತ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಜನಪ್ರಿಯನಾದ ಈ ದೇವತೆ ಶಿವನೆಂದೂ, ವಿಷ್ಣುವೆಂದೂ, ಹರಿಹರನೆಂದೂ, ಜೈನತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ನೇಮಿನಾಥನೆಂದೂ, ಹಲವಾರು ವಾದಗಳಿವೆ. ವಿಟ್ಟಲನ ಹೆಸರಿಗೆ ಸೇರಿದ ‘ಪಾಂಡುರಂಗ’ವೆಂಬುದು ರುದ್ರವಾಚಿಯಾದ ಪದವೆಂದು ಹೇಮಚಂದ್ರನ ‘ದೇಶಿನಾಮ ಮಾಲೆ’ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ರಂಗನೆಂದರೆ ಕೃಷ್ಣನೆಂದೂ, ಭಾರತದ ಪಾಂಡುವಿನ ಮಕ್ಕಳ ಪ್ರಾಣವಾದ ಕೃಷ್ಣನೇ ಪಾಂಡುರಂಗನೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ. ಆರನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಮಾಡಿದ ಈ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ವಾದಗಳು ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ದೇವರ ಸ್ವರೂಪ ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಊರು ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಇದು ಕನ್ನಡಿಗರ ದೇವರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತನಾದ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನೇ “ಕಾನಡಾ ಹೋ ವಿಟ್ಟಲು ಕರ್ಣಾಟಕು” ಎಂದು ಒಂದು ಅಭಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನಂತೆ. ವಿಟ್ಟಲನೆಂಬ ಪದ ಕನ್ನಡದ ‘ಬಿಟ್ಟಿಗ’ (ಸಂಸ್ಕೃತದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ತದ್ವಚ) ಪದದ ಉತ್ತರರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿಗೆ ‘ಪಂಡರಿಗೆ’ಯೆಂಬ ಕನ್ನಡದ ಹೆಸರೇ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ನೃಪತುಂಗನು ಹೇಳುವ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಉತ್ತರ ಸೀಮೆಯಾದ ಗೋದಾವರಿಯು ಪಂಥರಪುರದ ಆಚೆಯೇ ಇದೆಯಷ್ಟೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಪಾಂಡುರಂಗವಿಟ್ಟಲನಿಗೂ ಕನ್ನಡದ ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ನೆಂಟು ಬೆಳೆದದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ. ವಿಟ್ಟಲ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವನಾದದ್ದು ಈಚಿನ ಮಾತು.

2. ದಾಸಪರಂಪರೆ

ಪುರಂದರದಾಸರ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಪೂರ್ವಜರು. ಇವರು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಬ್ಬುರು; ಇವರು 1471ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಇದ್ದವರು. ತಂದೆ ಶೇಷಗಿರಿಯಪ್ಪನವರು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕರಣೀಕರಾಗಿದ್ದರಂತೆ. ಇವರ ನಿಜವಾದ ಆಶ್ರಮನಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರೆಂದು; ಗೌರವದಿಂದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೆಂದು ಜನ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರಷ್ಟೆ. ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಬಂದ ಇವರು ಮುಂದೆ ಮುಳುಬಾಗಿಲ ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಉತ್ತರಾದಿ ಮಠದ ರಘುನಾಥ ತೀರ್ಥರಿಗೂ ಇವರಿಗೂ ಮೈತ್ರಿ ಇದ್ದಿತಂತೆ; ಭಾಗವತಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯ ಬರೆದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಪೇಜಾವರ ಮಠದ ವಿಜಯಧ್ವಜತೀರ್ಥರು ಇವರ ಸಮಕಾಲಿಕರಂತೆ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹ ಕರ್ಣಾಟಕ ಮತ್ತು ತೆಲಂಗಾಣಗಳ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದನು. ವಿಜಯನಗರದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಾಜನ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ಚಂದ್ರಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನು ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿ; ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದಿದ್ದವನು.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ವೇದಾಂತದಲ್ಲೂ, ತರ್ಕದಲ್ಲೂ ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಅವರು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ 'ವಾಗ್ವಜ್ರ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ ಅವರ ವೈದುಷ್ಯದ ದ್ಯೋತಕ. ಆದರೆ ಅವರು ಬರಿಯ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಮಾತ್ರವಿರದೆ ಭಾವುಕರೂ ಅನುಭಾವಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದುದೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಹೊಸಗನ್ನಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದೇವರನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ತಾವೇ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಂಡಿತ ಪೋಷಕರು, ಸಂಸ್ಕೃತಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ವೈದಿಕಜನಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೇವರನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದಾಗಲೀ ಹಾಡುವುದಾಗಲೀ ಅವರ ಅಪಾಂಗದೃಷ್ಟಿಗೆ ಪಾತ್ರವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಈ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಮುರಿದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮೊದಲಿಗರು. ಮುಂದೆ ಬಂದ ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಇವರ ಪ್ರಭಾವ, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳು ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟುವೆನ್ನಬಹುದು.

ಹಳಗನ್ನಡಪದಗಳ ಬಾಹುಳ್ಯವಿದ್ದರೂ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಜಾಣ್ಮೆ ಅವರ ಹಲವಾರು ದೇವರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವೃತ್ತನಾಮಪದ್ಧತಿಯನ್ನುವುದು ತುಂಬ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಅಷ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದವರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು. ಮುಂದೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ತುಂಬ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಮೊದಲಿಗೆ ವೃತ್ತನಾಮಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು ; ಮೊದಲೊಂದು ಪಲ್ಲವಿ, ನಂತರ ಒಂದು ವೃತ್ತ, ನಂತರ ಒಂದು ಚರಣ, ಮತ್ತೆ ಒಂದು ವೃತ್ತ ಹೀಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕೃತಿಗಳು ಅವು. ಜಯದೇವನ 'ಗೀತಗೋವಿಂದ'ದ ಧಾಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಲವು ವೃತ್ತನಾಮಗಳು ನಿಂತಿದ್ದುವು. ಅಂತೂ ಖಿಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಉದ್ಧರಿಸಿದರು. ರಾತ್ರಿಯ ಪೂಜೆಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಲು ಪದ್ಯ, ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತನಾಮದ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ತಾವೇ ರಚಿಸಿದರು.

ಸುಳಾದಿಯೆಂಬ ಸಂಗೀತದ ಕೃತಿವಿಶೇಷ ಅವರಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ; ಅದು ಹಿಂದೆಯೇ ಇದ್ದಿತೆಂದರೂ ಅವರ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಸುಳಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬುದು ನಿಜ. ನೂರಮುಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ರಮ್ಯವಾದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ರಚಿಸಿದುವು ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ರಾತ್ರಿಯ ಭಜನೆಗಾಗಿ ಮುಖಾರಿ ರಾಗ, ಅಟ್ಟತಾಳದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರಗೀತೆಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಭೃಂಗಾ ನಿನ್ನಟ್ಟಿದಾನೇ ಶ್ರೀರಂಗ ಮಧುರೇಲಿ ನಿಂದೂ' ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಈ ಕೃತಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಸಂಗೀತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ.

ಅಂತೂ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಗಳಾಗಿ ರಾಜಸನ್ಮಾನಿತರಾಗಿದ್ದ ಇವರು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ಪೋಷಿಸಿ 1486ರಲ್ಲಿ ಮುಳುಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಇರುವ ನರಸಿಂಹತೀರ್ಥದ ದಡದಲ್ಲಿ ಬೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರು. ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ರಂಗವಿಟ್ಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಇವರ ನಂತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಹರಿದಾಸಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಾರೋದ್ಧಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಬಳಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು 1447ರಂದು ಮೈಸೂರಿನ ಬಳಿಯಿರುವ ಬನ್ನೂರು ಎಂಬ

ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನವೃತ್ತಿ ಅಬ್ಬರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದರು. ಅವರು 1539ರಲ್ಲಿ ಆನೆಗೊಂದಿಯ ಬಳಿ ಬೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದಾಗ ಅವರಿಗೆ ತೊಂಬತ್ತರಡು ವರ್ಷಗಳು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಇದ್ದ ಬಾಂಧವ್ಯ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಿತು. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸನಾಗಿದ್ದ ಕಾಲ ಅದು. ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿದ್ದು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಭವವಿದ್ದ ಕಾಲ. 'ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯರಮಾರಮಣ'ನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯ; ಅವನಿಗೆ 1521ರ ಜನವರಿ ಎಂಟರಂದು ಒದಗಿದ ಕುಹಯೋಗದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೇ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿ ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡಿದರೆಂದೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಯರೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವ ರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಯ ಭಾಗ ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಗಾಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿದ್ದುದು ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ 1449ರ ಗೌರಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ದಾನಶಾಸನವೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ 'ನಿಗಮಾಗಮನಿರ್ಣಿತನಿರ್ಜರಾಧೀಶಮಂತ್ರಿ'ಗಳೂ, 'ನೃಪೇಂದ್ರ ಮುಕುಟೀರತ್ನನೀರಾಜಿತನಿಜಾಂಘ್ರಿ'ಗಳೂ, 'ನಿರಹಂಕಾರಚಿತ್ತ'ರೂ, 'ನೀತಿ ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಿ'ಗಳೂ, 'ಪುರಾಣಪುರುಷಧ್ಯಾನಪುಷ್ಪತುಲಕ ಮೂರ್ತಿ'ಯೂ, 'ವಿದ್ವದಿಂದೀವರೇಂದು'ವೂ ಆದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ ಯತೀಂದ್ರರ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯಿದೆ.

ಇವರ ಕಾಲ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ಮಹತ್ವದ ಕಾಲ. ಉತ್ತರದ ಸಂತರಾದ ರಾಮಾನಂದ (1400-1470), ಕಬೀರ (1440-1518), ನಾಮದೇವ (ಸುಮಾರು 1400), ಮೀರಾಬಾಯಿ (ಜನನ 1470), ನಾನಕ (1469-1539), ಕೃಷ್ಣಚೈತನ್ಯ (1485-1533) ಮುಂತಾದವರು ಜೀವಂತ ರಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ಕಾಲ. ಇಡೀ ದೇಶದಲ್ಲೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಒಂದು ಆಂದೋಲನ ರೂಪತಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಪ್ರಭೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮೊಗಲ್ ಸಾಮ್ರಾಟನಾದ ಬಾಬರನೂ, ವಿಜಾಪುರದ ಸುಲ್ತಾನನಾದ ಅದಿಲ್‌ಶಾಹನೂ ಇವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ್ದರಂತೆ.

ಉತ್ತರದ ವಿಖ್ಯಾತ ತಾರ್ಕಿಕರಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷಧರಮಿಶ್ರನೂ ಗದಾಧರಮಿಶ್ರನೂ ಇವರೊಂದಿಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಡಿ ಸೋತರಂತೆ.

ಇವರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಬಳಿ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದಾ ಗಲೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಅವರ ಆಸಕ್ತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರಬಹುದು ; ಇದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿರಬಹುದು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಚಂದ್ರಿಕಾ', 'ನ್ಯಾಯಾಮೃತ', 'ತರ್ಕತಾಂಡವ' 'ಭೇದೋಜ್ಜೇವನ', 'ಮಂದಾರಮಂಜರಿ' ಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇವರು ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಕನ್ನಡ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನೂ, ಕೆಲವು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಹದಿಮೂರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರಂತೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೂರೊಂಬತ್ತು ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹಾಡಿಕೊಂಡು ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

ಇವರ ಆಸಕ್ತಿ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮುಗಿಯದೆ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಕೃತಿರಚನೆ-ಪ್ರಚಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿತು. ಹರಿದಾಸರ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಇವರನ್ನು ಪ್ರೇರಕರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿತು. ಇವರ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೇ 'ದಾಸಕೂಟ' ರೂಪತಾಳಿ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾಯಿತು. ಇವರೇ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೂ ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ದೀಕ್ಷಾಗುರುಗಳು. ದಾಸಕೂಟವೂ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತವೂ ಇವರ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ, ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರುತವಾದುವೆನ್ನಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಿರಿಮೆ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಸೋದೆ ಮಠದ ವಾದಿರಾಜರೂ, ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಮಠದ ವಿಜಯೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರೂ, ಕೂಡಲಿ ಮಠದ ನಾರಾಯಣ ಯತಿಗಳೂ ಇವರ ಬಳಿಯೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಇವರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಗುರುಪೀಠದ ಮೇಲಿದ್ದವರು. ವಿದ್ವತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದಿಗ್ಗಂತಿಗಳಾಗಿದ್ದವರು ; ಜನರಿಂದಲೂ ರಾಜರಿಂದಲೂ ಸನ್ಮಾನಿತರಾಗಿದ್ದವರು. ಇವರ ಆಸಕ್ತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ ದೃಢವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಹಾಗೆಂದೇ ದಾಸಕೂಟದ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ

ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ 'ನಮಸ್ತೇ ವ್ಯಾಸಯೋಗಿನೇ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

3. ಸಮಕಾಲಿಕರು

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಆಗ ವಿಜಯನಗರದ ಕೇಂದ್ರನಗರವೆನಿಸಿದ್ದ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ಬಳಿ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಕನಕದಾಸರೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತರು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸತೀರ್ಥರೆಂದೂ ಸ್ನೇಹಿತರೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ. ಕನಕದಾಸರು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಕಾಪುರದ ಬಳಿ ಇರುವ ಬಾಡ ಅಥವಾ ಕಾಗಿನೆಲೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದವರು ; ಅಂಡೆ ಕುರುಬರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಬೀರೇಗೌಡ ಮತ್ತು ಬುಚ್ಚಮ್ಮ ಎಂಬುವರ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅರವತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದರು. ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಆದಿಕೇಶವಸ್ವಾಮಿ ಇವರ ಇಷ್ಟದೇವತೆ. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಂದಲೇ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಪಡೆದು ದೇವರನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ 'ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂರ ಎಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತು ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಕಾಂಬೋದಿರಾಗದ ತಮ್ಮ ಪದವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಪೂಜೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ತೀರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಕನಕನನ್ನು ಕರೆಯಿರೆಂದರಂತೆ. ಆಗ ಮಠದ ಹಲವರು ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ಸಾರ್ಥಕವಾಯ್ತು ಇವರ ಸನ್ಯಾಸಿತನವೆಲ್ಲ' ಎಂದು ಮುನಿದುಕೊಂಡರಂತೆ. ಇವರಿಗೆ ಕನಕನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಕನಕನಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕೊಟ್ಟು 'ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿ ತಿಂದು ಬನ್ನಿ'ರೆಂದು ಆಪ್ತನೇ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಊರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಳಿತು ತೋರಿದಡೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮೆದ್ದು ಬಂದರಂತೆ ; ಕನಕನು ಮಾತ್ರ 'ತೋರಲೊಲ್ಲದು ಎನಗೆ ಏಕಾಂತಸ್ಥಳ'ವೆಂದು ಹೇಳಿ ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣನ್ನು

ತಂದು ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟನಂತೆ. ಆಗ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು

“ನೋಡಿದರೆ ಈ ಕನಕನಾಡುವ ಮಾತುಗಳ |
ಮೂಢಜನರರಿಯಬಲ್ಲರೆ ಮಹಿಮೆಯನು |
ನಾಡಾಡಿಯಂತೆಯೇ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು ಇವಗೆ |
ನಾಡೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರು ಈಡಾರ ಕಾಣೆ |”

ಎಂದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರಂತೆ.

ಅವರ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಮಕಾಲಿಕನೆಂದರೆ ಗದುಗಿನ ನಾರಣಪ್ಪ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ‘ಭಾರತಮಲ್ಲ’ನೆಂದು ಹೊಗಳಿದರು. ಪಂಚತಾಳದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸುಳಾದಿಯ ಮಠ್ಯತಾಳದ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ —

ಭಾರತ ಆಗಮಗೋಚರವೆಂದು ವಿ-
ಚಾರಿಸೆ ಮನುಜರಿಗೆ ಗೋಚರವಪ್ಪಂತೆ
ವೀರನಾರಾಯಣ ನೀ ಕವಿಯೆನಿಸಿ ಕು-
ಮಾರವ್ಯಾಸನಿಂದ ಭಾರತವ ವಿರಚಿಸಿದೆ.

ನಾರಣಪ್ಪನೇ ಒಮ್ಮೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಾನು ಬರೆದ ಕನ್ನಡ ಭಾರತವನ್ನು ಅವರ ಮುಂದೆ ಓದಿದನಂತೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ದಾಸರು ಮೇಲಿನ ಸುಳಾದಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರಂತೆ. ಇದೇ ಸುಳಾದಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲೇ “ಹರಿ ಶರಣರೆನ್ನ ಮನೆಯ ಮೆಟ್ಟಲು ಮನೆ ಪಾವನ್ನವಾಯಿತು” ಎಂದು ಪುರಂದರದಾಸರು ನಾರಣಪ್ಪನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೂ ದಾಸರಿಗೂ ಇದ್ದ ಮೈತ್ರಿಗೆ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ದೊರಕುವುದಾದರೂ ಚಾರಿತ್ರಕವಾಗಿ ಉಳಿದ ವಿವರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಈ ಕಡೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಹರಿಸಿಲ್ಲ. ಹರಿಸಿದರೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯದ ಅಂಶಗಳು ಹೊರಬರಬಹುದು.

ಕರ್ಣಾಟಕಸಂಗೀತದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತಾಳಪಾಕದ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ಥಾನ ಹಿರಿದಾದದ್ದು ಇವರನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರು ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಿ

ಸಿದ್ಧರೆಂದು ತಾಳಪಾಕದವರ ಮೊಮ್ಮಗ ಚಿನ್ನಯ್ಯಸೂರಿ ಎಂಬಾತ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು ನಂದವರೀಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು; ನಾರಾಯಣಸೂರಿ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಮಾಂಬ ಎಂಬವರ ಮಗ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಇವರು ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನ ಕೈಂಕರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಒಂದು ಫಾಲ್ಗುಣ ಬಹುಳ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ದಿವ್ಯನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

ಇವರಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ದೇಶಭಾಷೆಯಾದ ತೆಲುಗನ್ನು ಆಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇವರು ಸುಂದರವಾದ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಬಹುವೇಳೆ ಶೃಂಗಾರದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ರಸವಾಗಿರುವ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅವರೇ ರಾಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ ; ತಾಳವನ್ನು ಮಟ್ಟಿನಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ರಾಘವಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮರು ಅವರ ನೂರಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರಪ್ರಸ್ತಾರದೊಂದಿಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ, ಪುರಂದರದಾಸರು ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದರೆಂದೂ ಶರ್ಮರ ಎಣಿಕೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವ್ಯವಾದುದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪುರಂದರದಾಸರ ದೇವರನಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರ ಸಂಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಲವೆಡೆ ಒಂದೇ ಛಾಯೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾಳಪಾಕದವರದ್ದೂ ಪುರಂದರದಾಸರದ್ದೂ ಕಾಲನಿರ್ಣಯ ಖಚಿತವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. 'ಆಂಧ್ರ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರ ಚರಿತ್ರದ ರಚಯಿತ ರಜನೀಕಾಂತರಾಯರ ಮತದಂತೆ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲ 1408ರಿಂದ 1507; ಅವರ ಮೊಮ್ಮಗ ಚಿನ್ನ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಕಾಲ 1485 ರಿಂದ 1550. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲ 1484 ರಿಂದ 1564 ರವರೆಗೆಂದು ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಅಂದರೆ ಅವರು ಸುಮಾರು ಚಿನ್ನ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಸಮಕಾಲಿಕರು. ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ದಾಸರು ಹರೆಯದ ಹುಡುಗನಷ್ಟೆ. ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾದದ್ದು

ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಜನನವಾದದ್ದು 1406ರಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟು. ಇದನ್ನೊಪ್ಪಿದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸುಮಾರಾಗಿ ಸಮವಯಸ್ಕರು. ಆಚಾರ್ಯರ ಮೊಮ್ಮಗ ಚಿನ್ನತಿರುಮಲಯ್ಯನೇನೋ ತಾನು ಬರೆದ 'ಅಣ್ಣಮಾರ್ಯಚರಿತ್ರೆ'ದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರೂ ಪುರಂದರದಾಸರೂ ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದಾಗ ಆಚಾರ್ಯರು ದಾಸರಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುರಂಗವಿಟ್ಟಲ ನನ್ನೂ, ದಾಸರು ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಕಂಡರೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ನಿಜ ಏನೇ ಇರಲಿ, ಇಬ್ಬರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವೆನ್ನಬಹುದಾದುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಾದೃಶ್ಯವಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತಿದೆ.

ಇವರಲ್ಲದೆ ಬೇಲೂರಿನ ವೈಕುಂಠದಾಸರು, ವೇಂಕಟಗಿರಿನಾಥರು, ಚನ್ನಯ್ಯದಾಸರು, ರಘುನಾಥಯತಿಗಳು, ತಿರುಮಲೇಶ, ವೈಕುಂಠವೆಂಕಟೇಶ, ವರದರಾಜಕೃಷ್ಣ, ಕೊಂಡಲದಾಸರು, ಲಕ್ಕಸದ ತಿಮ್ಮಮ್ಮ ಮುಂತಾದವರು ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಇದ್ದವರೆಂದೂ ಇವರೂ ದಾಸಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಪದಗಳನ್ನೂ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದರೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ. ಪಂಥರಪುರದ ಪರಶುಭಾಗವತರು ಅಪ್ಪಣ್ಣಭಾಗವತರು ಎಂಬಿಬ್ಬರು ಪುರಂದರದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರೆಂದೂ ಇವರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯವರು 'ಗುರುಪುರಂದರ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಮುವ್ವತ್ತೆರಡು ಪದಗಳನ್ನೂ ಹದಿನೇಳು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹನ್ನೆರಡು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮಕ್ಕಳೇ ಎಂದೂ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ತಂದೆಯ ಜೀವಿತಕಾಲದಲ್ಲೇ ತೀರಿಕೊಂಡರೆಂದೂ ಒಂದು ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯಮಗ ತೀರಿಕೊಂಡ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೇ ದಾಸರು "ಗಿಳಿಯು ಪಂಜರದೊಳಿಲ್ಲ ರಾಮರಾಮ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರಂತೆ.

ಪರಿಚ್ಛೇದ ಎರಡು

ಪುರಂದರದಾಸರ ಬಾಳ್ವೆ

1. ಪರಿವರ್ತನೆ

ಪುರಂದರದಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದ ಊರು ಪುರಂದರಗಡವೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಪುಣೆಗೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಊರು ಕರ್ಣಾಟಕ- ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಂಧಿಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈಗಂತೂ ಅಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸ್ಮಾರಕವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಯಾವ ಅವಶೇಷವೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಪುರಂದರದಾಸರೆಂದು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಅವರಿಗೆ ದೀಕ್ಷಾನಾಮ ಕೊಡಲು ಅವರ ಈ ಊರ ಹೆಸರು ಕಾರಣವಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅವರ ನಿಜವಾದ ಹೆಸರು ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾಯಕರೆಂದಿದ್ದಿತಂತೆ ; ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶೀನಪ್ಪನೆಂದೂ ಅವರ ಪೂರ್ವದ ಹೆಸರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ವರದಪ್ಪ ನಾಯಕನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆತ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚೆನಿವಾರನಂತೆ, ಅಂದರೆ ರತ್ನಪಡಿವ್ಯಾಪಾರಿ. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಮನೆತನ. ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥದೇಶಸ್ಥರು.

ಎಳೆತನದಲ್ಲಿ ಲೋಭಿಯೆಂದು ಇವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇನಿತೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಆದರೆ ಹೆಂಡತಿ ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ಶೀಲವಂತೆ, ಉದಾರಿ, ದಯಾಳು, ದೈವಭಕ್ತೆ. ಈಕೆಯಿಂದ ಇವರ ಚಾರಿತ್ರ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿ, ಇವರು ತಮಗಿದ್ದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಿಂದುಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ದಾನ ಮಾಡಿ ಹರಿದಾಸರಾದರೆಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿವರ.

ಈ ವಿವರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯ ಕಥೆಯೊಂದು ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಥೆಗೆ ಮೂಲ ವಿಜಯದಾಸರು ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತು ರಚಿಸಿದ ಉಗಾಭೋಗವೊಂದು. ವಿಜಯದಾಸರು 1687 ರಿಂದ 1755ರವರೆಗಿದ್ದವರು ; ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲ ಸುಮಾರು 1484 ರಿಂದ 1564ರವರೆಗೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ, ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕೂ ವಿಜಯದಾಸರ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು

ನಿಜವಿದ್ದು ಎಷ್ಟು ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಣ್ಣ ತಳೆಯಿತೋ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜನವಂತೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಥೆಗೂ ಇನ್ನೂರಕ್ಕೆ ಮೀರಿ ವಯಸ್ಸಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಬದ್ಧವೆಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಕಥೆ ಹೀಗಿದೆ —

ತಂದೆ ತೀರಿಕೊಂಡನಂತರ ಶೀನಪ್ಪನಾಯಕನು ಚಿನಿವಾರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತ ಅಪಾರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ದಾನ ಮಾಡದೆ ಪರಮಲೋಭಿಯಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಇವನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಮೂಡಿಸಲು ಭಗವಂತನೇ ಸಿದ್ಧನಾದನು. ಒಮ್ಮೆ ಭಗವಂತ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವೇಷಧರಿಸಿ ಶೀನಪ್ಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಮಗನ ಮುಂಜಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಶೀನಪ್ಪ ನಾಳೆ ಬಾ, ನಾಡಿದ್ದು ಬಾ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಅಂಡಲಿಸಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಕಡೆಗೆ ಶೀನಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಬೇಡಿದನಂತೆ. ಶೀಲಸಂಪನ್ನೆಯೂ ಉದಾರಿಯೂ ಕರುಣಾಳುವೂ ಆದ ಆಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಮಾಡಲು ತನ್ನ ಬಳಿ ಧನ ಇಲ್ಲದಿರಲು ತನ್ನ ತೌರುಮನೆಯಿಂದ ಬಳುವಳಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ದಾನಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಸುಮ್ಮನಿರದೆ ಮತ್ತೆ ಶೀನಪ್ಪನ ಅಂಗಡಿಗೆ ಬಂದು ಆ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಸಾಲ ಕೊಡುವಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೂಗುತಿಯಿ ದ್ದಿತೆಂದು ಶೀನಪ್ಪನಿಗೆ ಶಂಕೆ ಬಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ನಾಳೆಬಾರೆಂದು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಭದ್ರಪಡಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆಕೆ ಒಳಗಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ತರುವ ನೆವದಿಂದ ಒಳಗೆ ಬಂದು ಮಾನಭಂಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದು ಜೀವ ನೀಗಿಕೊಳ್ಳುವ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದಳು. ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಎತ್ತಿದಾಗ ಅದರೊಳಗೆ ತನ್ನ ಮೂಗುತಿಯಿದ್ದಿತು. ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೈರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಕೆ ಅದನ್ನು ತಂದು ಗಂಡನ ಕೈಗಿತ್ತಳು. ಅವನಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿ ಒಡನೆಯೇ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ತಾನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮರುದಿನ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ನಾಯಕರಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಒದಗಿ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ದಾನಮಾಡಿ, ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರಂತೆ. ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ದಾಸರು ಮೊದಲಿನಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವರೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದೂ ಚಿನ್ನತಿರುಮಲಯ್ಯನ 'ಅಣ್ಣಮಾರ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ ವೇಟೂರಿ ಪ್ರಭಾಕರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ವಾದಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಥೆ ನಿಜವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದುದೂ, ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯ ಪ್ರಭಾವವೂ ದಾಸರ ದೇವರನಾಮಗಳಲ್ಲೇ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ.

ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ
ಮಂಡೆ ಮಾಚಿ ನಾಚುತಲಿದ್ದ
ಹೆಂಡತಿ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ
ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಸಿದಳಯ್ಯೆ !

ಎಂದು ದಾಸರೇ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂತೂ ಅರ್ಥಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ವಿಷಯಲೋಲುಪನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತ ಚಿನಿವಾರನೊಬ್ಬ ಪ್ರಸಂಗವಶದಿಂದ ನಿಷ್ಕಿಂಚನನಾದ ಹರಿದಾಸನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತ ನಾದದ್ದು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಿರಿವಂತಿಗೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು. ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದಂಥ ಅವರಿಗೆ ಸುಮಾರು ನಲವತ್ತು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯ. ಆಗ ಅವರು ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಚಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಆಧಾರ ಸಾಲದು.

ವೈರಾಗ್ಯ ಉದಿಸಿ ಪರಿವರ್ತಿತರಾದುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವಾದರೆ ಅವರು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಬಳಿ ಬಂದು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಸಂಗ. ಎರಡೂ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ನಡುವೆ ಕಾಲಾಂತರ ಎಷ್ಟಿದ್ದಿತೋ ತಿಳಿಯದು. ಪುರಂದರ ಗಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಅನಂತರ ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದರೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದರೆಂದೂ ವಿವರವಿದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರ (ಹಂಪಿ)ದ ಚಕ್ರತೀರ್ಥದ ಬಳಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಬಹುಕಾಲ ವಸತಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಅವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಕಂಡದ್ದು 1524ರಲ್ಲಿ

ಎಂದು ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಎಂದರೆ ಆಗ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ (1447-1539)ರಿಗೆ ಸುಮಾರು ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ವರ್ಷಗಳು ; ದಾಸರಿಗೆ (ಜನನವಾದ ವರ್ಷ 1484 ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ) ನಲವತ್ತು ವರ್ಷಗಳು. ಬಂದವರು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನಹೋಮ ಮಾಡಿ, ಅವರಿಂದ ಚಕ್ರಾಂಕನವನ್ನೂ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನೂ ಪಡೆದು ಭಾಗವತದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದರು. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದೀಕ್ಷಾನಾಮ 'ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಟಲ' ನೆಂದು. ಅಂದಿನಿಂದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾಯಕರು ಪುರಂದರದಾಸರೆಂದೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದರು.

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೂ ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಸಮಕಾಲಿಕರೆಂಬುದಂತೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದುದು ಇಬ್ಬರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಘನತೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು “ದಾಸರೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರಯ್ಯಾ !” ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಂಗಳಾತ್ಮಕರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಕಂಡರೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ “ಕಂಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ”ವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತಂತೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೂ ಗುರುಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅಷ್ಟೇ ಗೌರವ. “ಈಸು ಮುನಿಗಳಿದ್ದೇನು ಮಾಡಿದರು” ಎನ್ನುವ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಚರಣಕಮಲದರುಶನವೆನೆಗೆ

ಏಸು ಜನ್ಮದ ಸುಕೃತಫಲದಿ ದೊರಕಿತೋ ಎನ್ನ |

ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಾಸಿರಕುಲಕೋಟಿ ಪಾವನ್ನವಾಯಿತಂತೆ. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಂದಲೇ ತಮಗೆ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ದೊರೆತುದನ್ನೂ ದಾಸರು ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದ ದೇಹ ಸಲ್ಲದು, ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯ ನಿಷೇಧ, ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದಿರಬಾರದು ಎಂದು “ಪಂಕಜನಾಭ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರವಿಠಲನ | ಅಂಕಿತವೆನೆಗಿತ್ತ ಗುರುವ್ಯಾಸಮುನಿರಾಯ.” ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ದಯದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದುದಾಗಿಯೂ ದಾಸರು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಗುರುಗಳು ತೀರಿಕೊಂಡಂದು ದಾಸರು “ಚಿತ್ತೈಸಿದ ವ್ಯಾಸರಾಯ, ಚಿತ್ತಜನಯ್ಯನ ಸಭೆಗೆ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು.

2. ಹರಿದಾಸವೃತ್ತಿ

ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾಯಕರು ಪುರಂದರದಾಸರಾಗಿ ಹೊಸದೊಂದು ಬಾಳ್ವೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿಯೂ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳೂ ಅವರೊಂದಿಗೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅವರ ಜೀವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾದರು. ಇದ್ದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದು ದಾನಮಾಡಿ ಬಡವರಾದ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿವರು ಕೊಟ್ಟುದರಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಾಗಲೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸತನದ ಧೈರ್ಯ, ಸಮಾಧಾನಗಳು ತುಂಬಿದ್ದುವು. “ನಾನೇಕೆ ಪರದೇಶಿ ನಾನೇಕೆ ಬಡವನೋ ?” ಎಂಬ ಕೇದಾರಗೌಳದ ಪದದಲ್ಲಿ ಅವರ ಧೈರ್ಯ ಮೂಡಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಊಂಛವೃತ್ತಿಯ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖಾರಿ ರಾಗದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ —

ಏನು ಬರೆದೆಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೆಷ್ಟು ನಿರ್ದಯನೋ
ಅಭಿಮಾನವನು ತೊರೆದು ನಾ ಪರರ ಬೇಡುವದ ?

.....
ಹಿಂದೆ ಬರೆದ ಬರಹ ಹ್ಯಾಂಗಾದರಿರಲಿ
ಮುಂದೆನ್ನ ವಂಶದಲಿ ಜನಿಸುವವರ ಕಾಯೋ
ಸಂದೇಹಿಸಲು ಬೇಡ—

ಆದರೆ ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗ ದೊರಕಿದಾಗ, ವರಗುರುವಿನ ಉಪದೇಶ ನೆರವಾದಾಗ ಆದ ಆನಂದ, ಸಂಭ್ರಮಗಳನ್ನು ಅವರು ಮುಚ್ಚಿಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ‘ಹರಿದಾಸರಿಗಿನ್ನು ಸರಿಯುಂಟೆ ?’ ಎಂಬುದು ಅವರ ಶ್ರದ್ಧೆಯಾಗಿದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಹರಿಯ ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದವೇ ದೊರಕಿ, ಹರಿಕಥಾಮೃತ ಅವರ ಕಿವಿಯೊಳಗಾಗಿ, ಹರಿದಾಸರು ಅವರ ಬಂಧುಬಳಗವಾಗಿ, ಹರಿಮುದ್ರೆ ಆಭರಣವಾಗಿ ಅವರು ಮುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದಾಗ “ಬದುಕಿದೆನು ಬದುಕಿದೆನು ಭವ ಹಿಂಗಿತು । ಪದುಮನಾಭನ ಪಾದದೊಲುಮೆ ಎನಗಾಯ್ತು” ಎಂದು ಹಾಡಿದರು. ಹಿಂದಿನ ಸಂತತಿಗೆ ಸಕಲಸಾಧನವಾಯ್ತಂತೆ ; ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮ ಸಫಲವಾಯ್ತಂತೆ.

ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಲೌಕಿಕಜೀವನಕ್ಕೂ ಈಗಿನ ಹರಿದಾಸವೃತ್ತಿಗೂ ತಾವೇ ತಾಳೆಹಾಕಿ ನೋಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಂతుವರಾಳಿಯ ಈ ಕೀರ್ತನೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಾಪಾರ ಎಮಗಾಯಿತು,

ಶ್ರೀಪತಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದಸೇವೆಯೆಂಬೋ

|| ಪ ||

ಹರಿಕರುಣವೇ ಅಂಗಿ ಗುರುಕರುಣ ಮುಂಡಾಸು

ಹರಿದಾಸರ ದಯವೆಂಬೊ ವಲ್ಲಿ

ಪರಮಪಾಪಿ ಕಲಿ ಎಂಬ ಪಾಪಾಸು ಮೆಟ್ಟಿ

ದುರಾತ್ಮರಾದವರ ಎದೆಮೇಲೆ ನಡೆವಂಥ

|| 1 ||

ಬಿಳಿಯ ಕಾಗದ ಹೃದಯ, ಬಾಯಿ ಕಲಮದಾನಿ

ನಾಲಿಗೆಯೆಂಬೋದೆ ಲೇಖನಿಯು ಶ್ರೀ-

ಲೋಲನ ಕಥೆ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳ

ಶೀಲಮನವಿ ಬರೆದು ಹರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವಂಥ

|| 2 ||

ನುಡಿನುಡಿಗಾನಂದ ಬಾಪ್ಪ ರೋಮಾಂಚನ

ಮುಡಿಪಿನೊಳಗಿಟ್ಟ ಕೈ ಜೇತವು

ಕಡೆಯ ಸಂಬಳಕೆಲ್ಲ ಮುಕುತಿಸಾಧನವನ್ನು

ಕೊಡುವಂತೆ ತಿರುಗದ ಚೀಟಿ ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ

|| 3 ||

ಕಂಡಕಂಡವರಿಗೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವ ಪಟ್ಟು

ಮಂಡೆ ಅಡ್ಡಾಗಿ ನಾ ಬಳಲಿಲ್ಲ

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನು

ದಂಡಿಸಿ ವೀಳ್ಯವ ಕೊಟ್ಟುಸೇವೆಯೊಳಿಟ್ಟ

|| 4 ||

ಹೀಗೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದೂ ಸುಖಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅಂದಂದಿನ ಕೂಳನ್ನು ಅಂದಂದು ಗಳಿಸಿ, ನಾಳೆ ಗೆಂದು ಏನನ್ನೂ ಉಳಿಸದೆ, ಊರೂರು ಕೇರಿಕೇರಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪುರಂದರ ದಾಸರು ಯಾರ ಹಂಗೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ದುಂಬಿಯು ಹೂವುಗಳ ಬಳಿ ಸುಳಿದು, ರಸವುಂಡು, ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಓಡುವಂತೆ ಇರುವ ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ 'ಮಧುಕರವೃತ್ತಿ'ಯೆಂದು ಹೆಸರು. ದಾಸರು ಒಂದೆಡೆ—

ಮಧುಕರವೃತ್ತಿ ಎನ್ನದು, ಅದು ಬಲು ಚೆನ್ನದು

ಪದುಮನಾಭನ ಪಾದಪದುಮಮಧುಪವೆಂಬ—

ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ತಾವಾಗಿ ವರಿಸಿಕೊಂಡ ಬಡತನವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಗೊಂಡ ದಾಸರು

ಲಂಗೋಟಿ ಬಲು ಒಳ್ಳೆದಣ್ಣು, ಒಪ್ಪು-
ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ಮಡಿಗೆ ಒದಗುವುದಣ್ಣು!

ಎಂದು ವಿನೋದವಾಡಿದರು.

ಆದರೆ ಹರಿದಾಸರು ಗೃಹಸ್ಥರು. ವಿರಕ್ತಿ ಅವರನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸದೆಡೆಗೆ ನೂಕುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಲೋಕಸಂಗ್ರಹದ ಕಡೆಗಿದ್ದು ಸಾಮಾನ್ಯಜನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಲು ಅವರ ನಡುವೆಯೇ ಅವರಂತೆಯೇ ಇರುವುದು ಹರಿದಾಸ ವೃತ್ತಿಯ ವಿಶೇಷ. ಮಹಾಯಾನ ಬೌದ್ಧಪಂಥದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿಯೇ ಉಳಿದರು. ಉಳಿದದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಉಳಿಯುವುದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದರು. 'ಮಂಡೆ ಬೋಳಾದರೆ ಸಾಲದು, ಮನ ಬೋಳಾಗಬೇಕು' ಎಂಬುದು ಅವರ ನಿಲುವು.

3. ಪರ್ಯಟನ, ಪ್ರಸಾಧನ

ತಂಬೂರಿ ಮೀಟುತ್ತ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹರಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಅವರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವರ ನಾಲ್ಕೂ ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳೂ ತಾಳಹಾಕುತ್ತ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ತಂದೆಯಂತೆಯೇ ಮಕ್ಕಳೂ ಹರಿದಾಸರಾದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅವರಂತೆಯೇ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರೂ ಆದರು. ವರದಪ್ಪ, ಗುರುರಾಯ, ಅಭಿನವಪ್ಪ, ಗುರು ಮಧ್ವಪತಿ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಅನುಕ್ರಮ ವಾಗಿ 'ವರದ ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಟಲ' 'ಗುರು ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಟಲ', 'ಅಭಿನವ ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಟಲ', 'ಗುರುಮಧ್ವಪತಿ ವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಹಲವಾರು ದೇವರ ನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿದಾಸರಾದ ಮೇಲೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪುಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಬಳಿಯೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡಿ ಬಂದರು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೇದಾರನಾಥದವರೆಗೂ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದರು. ಹೋದಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿನ ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಂಥರಪುರ, ಮಲಖೇಡ, ತಿರುಪತಿ

ಮತ್ತು ಹಂಪಿ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಟ ನಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು (1509-1529). ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಗ ಅರಸರಾಗಿದ್ದ ಹಿರಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರು (1513-1553) ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಸಾಮಂತರೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಮೈಸೂರು, ಮೇಲುಕೋಟೆ, ನಂಜನಗೂಡು, ಅಬ್ಬೂರು, ಮಳೂರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಹೋಗಿದ್ದ ರಂತೆ. ಅವರ ಈ ಪ್ರವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರು ಅವರನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡಿದರಂತೆ.

ಮೈಸೂರಲ್ಲದೆ ತಿರುವಾಂಕೂರು, ಕೊಚ್ಚಿನ್, ತಮಿಳುನಾಡು ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಹೋದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು ; ಜನರಿಗೆ ನೀತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿ, ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮದೃಢೆಗೆ ಅವರ ಮನವನ್ನು ಒಲಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿ ಉಜ್ಜ್ವಲ ವಾದ ಬಾಳ್ವೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಇವರ ಪರ್ಯಟನೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ವಿಜಯ ದಾಸರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

ವಾಸವನೆ ಮಾಡಿದರು ಪ್ರಹ್ಲಾದನವತಾರ
ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಬಳಿಯ ಮುದ್ರೆ ಗುರುಮಂತ್ರ ಉಪ-
ದೇಶ ಕೈಗೊಂಡು ವೈಷ್ಣವರಾಗಿ ಪುರಂದರದಾಸರೆಂಬುವ ಪೆಸರಲಿ
ದೇಶಗಳ ತಿರುಗಿ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ
ಲೇಸಾಗಿ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮಹಿಮೆಗಳ ಪೇಳುತ್ತ ದು-
ರಾಸೆಯನು ತೊರೆದು ವಿಟ್ಟಲನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವಸಿಸಿದರು

ಧರ್ಮ ಬಿಡದೆ ||

ಕಡೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಹಂಪಿಯಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯನು ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನು. ಪಂಥರಪುರದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿ ಬಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ವಿಟ್ಟಲ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಒಂದು ದಂತಕಥೆಯಿದೆ. ಈ

ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಂಥರಪುರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಹಲವೆಡೆ ವಿಟ್ಟಲ ಮಂದಿರಗಳಿದ್ದವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವೆಷ್ಟೋ ತಿಳಿಯದು. ಅಂತೂ ದಾಸರು ಹಂಪಿಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯನು ಚಕ್ರತೀರ್ಥದೊಡನೆ ಒಂದು ಜಪಶಾಲೆಯನ್ನು ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ಅದನ್ನೇ ಈಗ ಅರವತ್ತು ಸ್ತಂಭಗಳುಳ್ಳ ದಾಸರಮಂಟಪವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ ದೇವತಾರ್ಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಮಂಟಪದ ಕಂಬವೊಂದನ್ನು ಒರಗಿ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಈ ಕಂಬವೂ ಈಗ ಆರಾಧನೆಯ ಪುಣ್ಯ ಪಡೆದಿದೆ.

ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅವರು ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಹಿತವಿಲ್ಲದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೆಲೆಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಒದಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕಾಂಬೋದಿ ರಾಗದ ಒಂದು ಪದದಲ್ಲಿ ಇದು ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾಕೆನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳತಂದೆ ಹರಿಯೆ

ಸಾಕಲಾರದೆ ಎನ್ನನೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿದೆ

|| ಪ ||

ಎನ್ನ ಕುಲದವರಿಲ್ಲ ಎನ್ನಗೊಬ್ಬರ್ಹಿತರಿಲ್ಲ

ಮನ್ನಿಸುವ ದೊರೆಯಿಲ್ಲ ಮನಕೆ ಜಯವಿಲ್ಲ |

.....

ಇನ್ನಿಲ್ಲಿ ತರವಲ್ಲ ಇಂದಿರೇಶನೆ ಬಲ್ಲ

|| 1 ||

ದೇಶಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ ದೇಹದೊಳು ಬಲವಿಲ್ಲ

ವಾಸಿಪಂಥಗಳೆಂಬೊ ಒಲುಮೆಯನಗಿಲ್ಲ |

ಬೇಸರ ಕಳೆವರಿಲ್ಲ ಬೇರೆ ಹಿತಜನರಿಲ್ಲ

ವಾಸುದೇವನೆ ಬಲ್ಲ ಈ ಬಗೆಯನೆಲ್ಲ

|| 2 ||

ಕರೆದುಕೊಡುವವರಿಲ್ಲ ಕರುಣತೋರುವರಿಲ್ಲ

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ ಗತಿಯೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ |

ಹರಣದಲಿ ಹುರುಡಿಲ್ಲ ಕರಣದಲಿ ದೃಢವಿಲ್ಲ

ದೊರೆ ಪುರಂದರವಿಠಲ ತಾ ಬಲ್ಲ

|| 3 ||

ತುಂಬ ದುಃಖದಿಂದ, ಬೇಸರದಿಂದ ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳಿವು. ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾದ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, 'ಈ ರಾಜ್ಯ'ವೆಂದರೆ 'ಮನುಷ್ಯದೇಹ'ವೆಂದು ವಿವರಿಸುವ ವಿದ್ವಾಂಸರಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳಿಗೂ ಮಾತುಗಳಿಗೂ ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಅನ್ವಯಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ, ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. 1530ರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ದಾಸರು ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನವರಿದ್ದಾಗಲೇ ಅವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯನು ತೀರಿಕೊಂಡನು. ಅವನ ನಂತರ ವಿಜಯನಗರದ ವಜ್ರಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದ ಅವನ ಮಲತಮ್ಮ ಅಚ್ಯುತದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಸಡಿಲವಾಯಿತು ; ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಯ ಆತಂಕ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಮುಂದೆ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಂತೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಾವಳಿ ಸನ್ನಿಹಿತವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಪುರಂದರದಾಸರ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜನಾದ ಸದಾಶಿವದೇವಮಹಾರಾಯನು ಸಂಸ್ಥಾನವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು; ಅಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಧರ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಂಪಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೆಳದೇಶವೊಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದುದು ಸೋಜಿಗವೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ; ತಮಿಳು ದೇಶಕ್ಕೆಂದು ಒಂದು ಊಹೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ತೀರಿಕೊಂಡದ್ದು ಹಂಪಿಯಲ್ಲೇ ಎಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ನಂಬಿಕೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತೆ ಅವರ ಮಗ ಮಧ್ವಪತಿ ಮಾಡಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ "ವಿರುಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಿ ವಿಟ್ಟಲನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರವನುಯಿರಿಸಿ ಅನಾಥರಿಗೆ ಹರಿಸಿ, ವೈಕುಂಠವನ್ನೆದುವರಿಗೆ ಹರಿನಾಮದ ಸೋಪಾನವದಯದಿಂದ ತೋರಿ" ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುದರಿಂದ ಬೃಂದಾವನ ಮುಂತಾದ ಸ್ಮಾರಕಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ; ಹೀಗಾಗಿ ಅವರು ನಿಯಾಣ ಹೊಂದಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಜಯದಾಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತಮ್ಮ ಉದಯರಾಗ ವಾರ್ಧಕಷ್ಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು 'ಅಂತ್ಯ ಕಾಲದಲಿ ಸದ್ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ' ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅವರು ತೀರಿಕೊಂಡ ವರ್ಷ 1564 ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಮಗ ಮಧ್ವಪತಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ “ರಕ್ಷಾಕ್ಷಿ ಸಂವತ್ಸರ ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ದತಿಶಯದಮಾವಾಸ್ಯೆ ಮಂದವಾರ” ಭೇರಿ ದುಂದುಭಿ ಮೊರೆಯುತಿರೆ ಪುರಂದರದಾಸರಾಯರು ನಿಜವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ತೀರಿಕೊಂಡ ವರ್ಷದ ಮರುವರ್ಷವೇ ತಾಳಿಕೋಟೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆದು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮಣ್ಣುಪಾಲಾಯಿತು; ಹಿಂದೂ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹೊಡೆತದಿಂದ ನುಚ್ಚುನೂರಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣುವ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪಾಲಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪುಣ್ಯ. ಆದರೆ ಈ ಸರ್ವನಾಶ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಆತಂಕದ ಅರಿವು ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. “ನೆಚ್ಚದಿರಿ ಈ ಭಾಗ್ಯ ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯವೆಚ್ಚರಿಕೆ” ಎಂದು ಅವರು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಯ ಸ್ವರ ಘಟಿತವಾಗಿರುವುದುಂಟು. ಅವರ ಕಡೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಗ್ಲಾನಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಇದರ ಮೂಲವಿದ್ದಿತು. ಮುಖಾರಿರಾಗದ ಈ ಕೀರ್ತನೆ ನೋಡಿ—

ಸತ್ಯವಂತರಿಗಿದು ಕಾಲವಲ್ಲ
ದುಷ್ಟಜನರಿಗೆ ಸುಭಿಕ್ಷ ಕಾಲ
ಹರಿಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವಗೆ ಕ್ಷಯವಾಗುವ ಕಾಲ

.....
ಧರ್ಮಮಾಡುವಗೆ ನಿರ್ಮೂಲವಾಗುವ ಕಾಲ
ಕರ್ಮಪಾತಕರಿಗೆ ಬಹುಸೌಖ್ಯ ಕಾಲ

ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗ ನಿಜವಾಗಿ ಕೆಟ್ಟಕಾಲ ಬರುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಜನರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಕಾಣತೊಡಗಿದ್ದಿತು. ದಾಸರ ಉಪದೇಶ ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದಿತು. ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ಪುರಂದರದಾಸರು ಆ ಅವನತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡುದು ವಿಧಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ.

ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮೂರು

ಪುರಂದರದಾಸರ ವಾಙ್ಮಯ

1. ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ತು

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಂದ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹರಿದಾಸರಾದಮೇಲೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ದೇವರನಾಮಗಳನ್ನು ತಾವೇ ರಚಿಸಿ, ಹಾಡಿ, ಅದರೊಂದಿಗೆ ಕುಣಿದು ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರು. ಪ್ರಸಂಗಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ಅಥವಾ ಆವೇಶ ಒದಗಿದಾಗ, ಅಥವಾ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ದೇವರನಾಮಗಳನ್ನೂ ಪದಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ರಚಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರವಂತೆ. ಅವರೇ ಒಂದು ಕಡೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಂತೆ—

ಇಂತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರ ಕೃತಿಯು
ಕಂತುಜನಕನ ನಾಮ ಘನಮಹಿಮೆ
ಸಂತಸದಿ ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತದಿಂದ
ಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲ ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳು ಪೇಳಿಸಿದರು ।

ಅವರು 'ವಾಸುದೇವನ ನಾಮಾವಳಿಯ ಕ್ಲುಪ್ತಿಯನು, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ದಯದಿಂದ ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು' ಎಂದು ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳ ವಸ್ತು ವಿವರಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಭಜಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮೆ (ಕೇದಾರದಿಂದ ರಾಮೇಶ್ವರ)	1,25,000 ಕೃತಿಗಳು
ಮಾಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ಗುರುಪರಂಪರೆ (ಮಧ್ವರಾಯರಿಂದ ವ್ಯಾಸರಾಯ ಗುರುಸ್ತವನ, ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತ ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯ)	5,000 "
ದೇವತಾಲೋಕವರ್ಣನೆಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ, ಕೈಲಾಸ, ದಿಕ್ಪಾಲಕ)	90,000 "

ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳು

(ಭಗವದ್ಗುಣ ಕಥಾಸಾರ) 90,000 "

ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ (ಕೀರ್ತಿಮಾನ,
ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಲಕ್ಷಣ) ಇತ್ಯಾದಿ 60,000 "

ಆಹ್ನಿಕಪದ್ಧತಿ, ಏಕಾದಶೀನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯಾದಿ 16,000 "

ಸುಳಾದಿಗಳು 64,000 "

ದೇವರನಾಮಗಳು 25,000 "

ಒಟ್ಟು 4,75,000

ವಿಜಯದಾಸರೂ 'ತ್ರಿಪಾದ ಕಡಿಮೆ ಐದು ಲಕ್ಷ ಇಷ್ಟಾದುವು ದಾಸರು ಪೇಳಿದ
ಪದ'

“ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಗಣಿತ ಮಾಡಲಾಗಿ,
ಮೊಟ್ಟೆ ತ್ರಿಪಾದ ಕಡಿಮೆ ಐದು ಲಕ್ಷ
ಇಷ್ಟಾದುವು ದಾಸರು ಪೇಳಿದ ಪದ
ಇಷ್ಟದೈವನಾದ ವಿಜಯವಿಠಲ ಹಿರಿಯ,
ಗುಟ್ಟಿನಿಂದಲಿ ಸಲಿಸೆ ಕುಣಿಕುಣಿಸುತಲಿ”

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಉದಯರಾಗ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಗೆ
ಪರಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವಿಭಜನೆ ಹೀಗಿದೆ—

1,25,000	ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳ ಮಹಿಮೆ ಪದಗಳು ; ಗುರುಮಧ್ವರಾಯರ ಮಹಿಮೆ, ಯತಿಸಂತತಿ, ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನಕ್ರಮ, ಆದಿ ಗುರುಗಳ ಚರಿತ್ರೆ
25,000	ತಾರತಮ್ಯ ; ಗುರುಧ್ಯಾನ ; ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ;
64,000	ಸುಳಾದಿಗಳು
36,000	ವೃತ್ತನಾಮಗಳು

60,000	ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠ, ಸತ್ಯಲೋಕ, ಕೈಲಾಸಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲನಿಲವರ
40,000	ಕಲ್ಯಾಣಚರಿತೆ, ದಶಕಲ್ಯಾಣ, ದಶಚರಿತ್ರೆ
75,000	ನಿತ್ಯಾಹ್ನಿಕ, ಏಕಾದಶಿ, ಜನ್ಮಾಷ್ಟಮಿ ನಿರ್ಣಯ ಗಂಡಕಾಶಿಲಾ ಮಹಿಮೆ, ಉಗಾಭೋಗಾದಿ
4,25,000	ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರ

ಈ ಪಟ್ಟಿ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲದವರ 'ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ (ಪು. 31). ಇಂದಿರೇಶ ಕವಿ ಬರೆದ ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ದಾಸಾರ್ಯ ಸ್ತುತಿ'ಯಲ್ಲಿ 'ಪಾದೋಜ್ವಿತೇಷು ಸಮಸಂಖ್ಯಿಕಲಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ- | ನಾಥಾಮೃತೋತ್ತಮ ವಿಭೂತಿಕಥಾ ಪದಾನಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರವಾಯಿತು. ಇದೂ ಒಂದು ಎಣಿಕೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳು ನಮಗೆ ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಕೃತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಂದು ಸಾವಿರವನ್ನೂ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೊಂದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೇಗೆ ಹೋಯಿತೆಂಬುದೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಹೇಗೆ ಬರೆದಿಟ್ಟರೆಂಬುದೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ. ಅವರ ಕಿರಿಯ ಮಗ ಮಧ್ವಪತಿ ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟನೆಂಬುದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಕಲ್ಪನೆ. ಈ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲದೆ ಪುರಂದರದಾಸರು 'ದ್ರೌಪದೀವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣ', 'ಸುದಾಮ ಚರಿತ್ರೆ' ಮತ್ತು 'ಪರತತ್ತ್ವಸಾರ'ಗಳೆಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆಂತೆ. ಇವುಗಳು ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅನುಸೂಯಾ ಚರಿತ್ರೆ'ಯೆಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅವರ ಅಂಕಿತ ಪಡೆದ ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ.

ಹದಿನೆಂಟನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಕಟದಾಸರೆಂಬ ಹರಿದಾಸರು ಪುರಂದರದಾಸರ ವಾಚ್ಛಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಮಾಡುತ್ತ "ಗೀತ ಠಾಯಿಸುಳಾದ್ಯುಗಾ ಭೋಗಪದ್ಯಪದವ್ರಾತಪ್ರಬಂಧ"ಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ವಿಟ್ಟಲನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಬಡಿಸಿದರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಸಾರಸ್ವತ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅವರ ಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೇ

ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಪಾಠದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು 'ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ತೆ'ಂದು ಕರೆದು ಅವನ್ನು ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮಂಗಳಾರತಿ ಮಾಡಿದ ರಂತೆ. ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳೆಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಬರೆದ ಮೂವತ್ತೇಳು ಗ್ರಂಥಗಳು; ಮಾಧ್ವಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಆಕರವೆನಿಸಿದವು. ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪೂಜಾಸ್ಥಾನವನ್ನೇರಿದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಳವಿರಬಹುದು ! ತಾವು ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೆ ಗೌರವಿಸಿದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಔದಾರ್ಯ ಎಂಥದು !

ಪುರಂದರರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು 'ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ತೆ'ಂದು ಕರೆದುದರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಕಥೆಯೊಂದಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಭೋಜನವಾದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ಅವರ ಮುಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಇದ್ದುವಂತೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಬಂದು ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ತಾವು ಬರೆದಿದ್ದ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಕಟ್ಟನ್ನು ಅವರ ಮುಂದಿಟ್ಟರಂತೆ. ಆ ಕಟ್ಟು ಒಡನೆಯೇ ಎದ್ದು ಗುರುಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಂತೆ.

“ಪದಗಳು ಬರೆದ ವಹಿ ಮುಂಕೊಂಡು ಪೋಗಿ |

ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಲಾಗ ಕಂಡು |

ಹದನನರಿಯದೆ ದಿಂಡಿಯನೊಬ್ಬನು ಆ |

ಪದದೋಹಿ ತೆಗೆದು ಬಿಸುಟನಾಗ ||”

ಆದರೆ ಎರಡು ಬಾರಿ ತೆಗೆದರೂ ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ ಬಂದು ದಾಸರ ಪದಗಳ ಕಟ್ಟು ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ. ಆಗ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು

“ವರನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳುಂಟು ಅಲ್ಲ |

ನರರುತ್ತಮರೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಹರುಷದಿಂದ |

ಧರೆಯೊಳಗೆ ಪುರಂದರ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದರು.”

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ದಾಸರ ಮಗನಾದ ಗುರುರಾಯನು ತನ್ನದೊಂದು ಪದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಅವರ ವಾಚ್ಛೆಯವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ. ಗಹನವಾದ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮುಖ್ಯರಸವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ
ವೇದಾಂತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

“ತನುವ ಖಂಡಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾಣೋ ನಿನ್ನ |
ಮನವ ದಂಡಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾಣೋ ||
ಕೊನೆಗೆ ನಿನೊಳಗೆ ನೀ ಜಾಣೋ ಮುಕ್ತಿ |
ನಿನಗೆ ದೂರಲಿವು ಒಂದೇ ಗೇಣೋ ||”

ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಲು ಬಂದಾವು.

‘ಜ್ಞಾನ ಒಂದೇ ಸಾಕು ಮುಕ್ತಿಗೆ |
ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು ಹುಚ್ಚುಮರುಳೇ ||’

ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಮೋಹನರಾಗದ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಳಿರುವ
ವ್ಯವಹಾರಕೌಶಲ ತ್ರೈತೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಶಿಕ್ಷಾವಲ್ಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ.
ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಜ್ಞಾನದ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತು
ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ದಾಸರೂ ಆಚಾರ-ಅನುಷ್ಠಾನಗಳಿಗಿಂತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿತ್ತರು.

“ಸ್ನಾನವ ಮಾಡಿರೋ ಜ್ಞಾನತೀರ್ಥದಲಿ |
ನಾನು ನೀನೆಂಬಹಂಕಾರವ ಬಿಟ್ಟು”

ಎಂದು ಒಂದು ಪೂರ್ವಿರಾಗದ ಅವರ ಕೃತಿಯಿದೆ. ‘ಸತ್ಯಂ ಜಗತಿವು
ಪಂಚಭೇದವು ನಿತ್ಯ’ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ವಸಂಪ್ರದಾಯದ
ತತ್ವಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ದಾಸರ ಮಾತೂ ಸಂಕೇತಪ್ರಮುಖ
ವಾದದ್ದು. ಪಂಥವರಾಳಿ ರಾಗದ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ—

ಮಾಡು ಸಿಕ್ಕದಲ್ಲಾ ಮಾಡಿನ ಗೂಡು ಸಿಕ್ಕದಲ್ಲಾ |
ಜೋಡು ಹೆಂಡರಂಜಿ ಓಡಿಹೋಗುವಾಗ
ಗೋಡೆ ಬಿದ್ದು ಬಯಲಾಯಿತಲ್ಲಾ || ಪ ||

ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಮನವೇ ಹುಚ್ಚನಾದೆನಲ್ಲ |
ಅಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಮೆಚ್ಚು, ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಅಚ್ಚು |
ಕಿಚ್ಚಿದ್ದು ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ || ಇತ್ಯಾದಿ

ಅಥವಾ ಅವರು ಕುರುಡನಾಯಿ ತಾ ಸಂತೆಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ. ಭರದಿ ಅಂಗಡಿ ಹೊಕ್ಕಿತಂತೆ, ತಿರುವಿ ದೊಣ್ಣೆಯಲಿ ಇಕ್ಕಿದರಂತೆ, ಮರೆತರಿನ್ನು ವೃಥಾವಂತೆ, ನರಕದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತಂತೆ. ಆ ಕುರುಡನಾಯಿ ವೇದವಾದಗಳನೋದಿತಂತೆ, ಗಾದೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿತಂತೆ, ಆದರೆ ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿ ನಡೆದು ಯಮನ ಬಾಧೆಗೆ ತಾ ಗುರಿಯಾಯಿತಂತೆ ! ನಾನಾ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿ ಮಾನವನಾಗಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿ ತಾನು ತನ್ನನ್ನೇ ಮರೆಯಿತಂತೆ ! ಇನ್ನೊಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ 'ನಾನು' ಎಂಬೋ ಮೇಕೆ ಹೋತಣ್ಣನನ್ನು 'ಜ್ಞಾನ'ವೆಂಬೋ ಪೋತರಾಜಣ್ಣ 'ತಾನೆ' ಎಂಬೋ ಭಲ್ಲೆ ಹಿಡಿದು ಸೀಳಿ ಬಿಸುಟು, ಜ್ಞಾನ ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ; ತರ್ಕವೆಂಬೋ ಕ್ಲೇಶಕುರಿಯನ್ನು ತಂದು ಕಟ್ಟಿ ತಲೆಯನೆ ಕುಟ್ಟಬೇಕಂತೆ — ಏಕೆಂದರೆ 'ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ', 'ಆತ್ಮಕೃಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿ ಲ್ಲವೆ ? ಸಾಂಕೇತಿಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮತ್ವಮ ನಿರ್ದರ್ಶನವೆಂದರೆ ಇದು —

ಸುಲಭವಲ್ಲವೋ ಮಹದಾನಂದ, ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾ

ತಿಳಿಯಬೇಕು ಗುರುದಯದಿಂದ

|| ಪ ||

ಬೆಕ್ಕನು ಇಲಿ ನುಂಗುವ ತನಕ, ಕಡು

ರಕ್ಕಸಿಯ ಕಂಡು ಗಿಣಿ ನುಂಗುವ ತನಕ

ಮಕ್ಕಳ ಭಕ್ಷಿಸುವ ತನಕ ಮದ-

ಸೊಕ್ಕಿ ಗಜವನ್ನು ನರಿ ನುಂಗುವ ತನಕ

|| 1 ||

ಇಷ್ಟದೈವದ ವಶವಾಗೋ ತನಕ ಮೂರು

ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ನೋಣ ನುಂಗುವ ತನಕ

ಶಿಷ್ಟರೊಡನೆ ಸೇರುವ ತನಕ ಗುಬ್ಬಿ

ಕೆಟ್ಟರಾಜಹಂಸನ ನುಂಗುವ ತನಕ

|| 2 ||

ಒಳಹೊರಗೊಂದಾಗುವ ತನಕ ಕಾಲ-

ಕಳೆ ಎಂಬುವ ಭಾವ ಬಯಲಾಗುವ ತನಕ

ಬೆಳಕಿನೊಳಗೆ ಕಾಣುವ ತನಕ ನಮ್ಮ

ಪುರಂದರವಿಠಲನ ದಯವಾಗುವ ತನಕ

|| 3 ||

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ವಚನಶೈಲಿಯ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ನಿಜ ; ಉಗಾಭೋಗಗಳಲ್ಲಂತೂ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ವೀರಶೈವ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ

‘ವಚನಾಗಮ’ವೆಂಬ ಶಬ್ದದ ವ್ಯವಹಾರವಿದ್ದರೆ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ತಿ’ನ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾದದ್ದು, ಸಮಂಜಸವಾದದ್ದು.

2. ಪುರಂದರಸಾಹಿತ್ಯ

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ಇಂದು ಉಳಿದಿರುವುವೆಲ್ಲ ಅವರದ್ದೇ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗಳ ಹಲವಾರು ದಾಸರುಗಳು ತಾವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಇಂಥ ಅಧ್ಯಾರೋಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟ ; ಏಕೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಭಾಷೆ ಸರಳ, ಭಾವಗಳ ಹರವು ಹೆಚ್ಚು ಸರಳವಾಗಿ ಏನನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಪುರಂದರದಾಸರದ್ದೇ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಚರ್ಚೆ ಮಾಡದಿದ್ದ ವಿಚಾರವೇ ಇಲ್ಲ ; ಧರ್ಮ, ನೀತಿ, ವೇದಾಂತ, ರಾಜಕಾರಣ, ಅರ್ಥ-ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ವಿನೋದ, ಭಕ್ತಿ— ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಅವರು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಅವರು ಆಡಿರುವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೇನಿಲ್ಲ ; ನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಗಳನ್ನೇ, ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲೇ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಅವರು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ವಿವರಗಳೆಲ್ಲ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದುವು ; ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕೂ, ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಕಾಲಗಳಿಗೂ ಸಮನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕವು. ಹೀಗಾಗಿ ಭಾಷೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ವಸ್ತುವಿನಿಂದಾಗಲೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಾಗದು. ಅವರದ್ದೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ದಾಸಕೂಟದವರು ತಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಇವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿದೆ. ಈ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸುಬೋಧ ರಾಮರಾಯರು ಹಳೆಯ ದಾಸರುಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಸುಬೋಧ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಉಡುಪಿಯ ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾಯರು

ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಕಲನವನ್ನು ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ಮದ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಪುಸ್ತಕಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿದರು. 1940ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಪಣಿಯಾಡಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ, ಪಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಅಡಿಗರು ತುಳುನಾಡು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಂದು ಸಂಕಲನವನ್ನು ಹೊರತಂದರು. ಗೋರಬಾಳ ಹನುಮಂತರಾಯರು ತಮ್ಮ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಕಲನವನ್ನು 1944ರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿದರು. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಟಿಬುಕ್‌ಶಾಲಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯವರು 1959ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಕಲನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಇವು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸಂಪುಟಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ರಾಗತಾಳ ನಿರ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ವೈವಿಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದೊಂದು ವಿಶೇಷ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರವೇನೋ ಹೇರಳವಾಗಿದೆ, ನಿಜ ; ಆದರೆ ಇದು ಒಂದು ಪದಕ್ಕೋ ಒಂದು ಸಾಲಿಗೋ 1 ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ನೆಮ್ಮದಿಯ ವಿಚಾರವೇ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿದರೆ ಏಳುನೂರನ್ನು ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಎಪ್ಪತ್ತೆದು ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವು ಹೇಗೆ ಪ್ರನಷ್ಟವಾದುವೋ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ದಾಸಕೂಟದವರು ಇಷ್ಟನ್ನಾದರೂ ಉಳಿಸಿಟ್ಟರು. ಅವರ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಬಳುವಳಿಯಂತೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪುರಂದರಸಾಹಿತ್ಯ ಲಕ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಇದ್ದಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು, ಸ್ವಬೋಧ ಪರಿಶುದ್ಧಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು, ದೇವತಾರ್ಚನೆಗೂ ಮನರಂಜನೆಗೂ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸಿದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅವರ ಇಡೀ ವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ಕಾಪಿಡುವ ಗೀಳಾಗಲೀ ಜಾಣ್ಮೆಯಾಗಲೀ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಂತೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಸಂಗೀತಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ ; ಅವುಗಳ ಸ್ವರಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೂ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವ ಉತ್ಸಾಹ ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ದಾಸರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿನಿರ್ಮಾಣವೂ ಸಂದರ್ಭಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿ ಧರಿಸುವ ಸೌಕರ್ಯ ಕೂಡ ಸಾಲದಾಗಿದ್ದಿತು.

ದಾಸರ ಸುತ್ತ ಎಂದೂ ಭಕ್ತರಾದ, ಭಾವುಕರಾದ ಭಾಗವತರು ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ನಿಜವಿದ್ದಿತು ; 'ದಾಸಕೂಟ'ದ ಪ್ರವರ್ತಕರೇ ಅವರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ. ಈ

ಮಂದಿ ದಾಸರ ಹಲವಾರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರೆಂಬುದೂ ನಿಜವಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ದಾಸರಿಗೆ ಅನುರೂಪರಾದ, ಪ್ರಗಲ್ಬರಾದ, ಗ್ರಹಣಧಾರಣಪಟುಗಳಾದ ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ತ್ಯಾಗರಾಜರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವಾಲಾಚಾಪೇಟೆ ವೆಂಕಟರಮಣ ಭಾಗವತರಾದರೂ ಇದ್ದರು ; ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು ಉಳಿದು ಕೊಂಡುವು. ಪುರಂದರದಾಸರಾದ ಮೇಲೆ ಅವರಂತೆ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಯಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಹರಿದಾಸರೆಂದರೆ ಚೀಕಲಪರವಿಯ ವಿಜಯವಿಟ್ಟಿರು. ಅವರೇ ಪುರಂದರದಾಸರ ಬಾಳುವೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಮಗೆ ತಿಳಿದಂತೆ ನಮಗಾಗಿ ಉಳಿಸಿದವರು. ಆದರೆ ಅವರ ಜನಕ್ಕೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮರಣಕ್ಕೂ ಸುಮಾರು ಒಂದು ನೂರು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರವಿದ್ದಿತು. ಅಷ್ಟು ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದಿತೋ ? ಉಳಿದದ್ದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸ್ವಾಲಿತ್ಯಗಳು ಒದಗಿಬಂದುವೋ ? ಮುಂದಿನವರು ಮಾಡಿದ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳೆಷ್ಟೋ ?

ಪುರಂದರದಾಸರು ಬಾಳಿದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವೈದಿಕಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಗಳ ಬಳಕೆಯೇ ಇದ್ದಿತು. ಹಿಂದಿನ ಹರಿದಾಸರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರೂ ಅವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮಿಳು ದೇಶದಲ್ಲಾಗಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ತಮಿಳುಭಾಷೆಯ ನಾಲಾಯಿರ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ದೇವತಾರ್ಚನೆಗೂ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾರ್ವಜನರಿಗೆ ನೀತಿ, ಧರ್ಮ, ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ, ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಜನರ ನಿತ್ಯಭಾಷೆಯಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೇ ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಹರಿದಾಸರಿಂದಾಯಿತು. ಈ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ವಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆಗಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುವಾದರೂ ಶಿಷ್ಯರನಿಸಿದ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಮಾನ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೇ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂಬೂರಿ ಮೀಟುತ್ತ, ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ ಕುಣಿಯುತ್ತ, ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತ, ನೇರವಾದ ನೀತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ, ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ, ಹಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಪರಿಪಾಠ ಈ ಹರಿದಾಸರಿಂದಲೇ ಆದದ್ದು.

ಪೂರ್ವದ ಹರಿದಾಸರು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸಾಗಿಸಿದ್ದರೋ, ಅದರಿಂದ ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದರೋ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ ; ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವು

ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಂತೂ ಬಂದಿದ್ದಿತು ; ಹರಿದಾಸರ ಪಂಥವಂತೂ ರೂಪ ತಳೆದಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಅವರ ಪ್ರಭಾವ ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಪುರಂದರದಾಸರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ದಿಂದ ಈ ಕೆಲಸ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು; ಈ ಕೆಲಸದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ನೂರಾರು ಹರಿದಾಸರು ನೆರವಾದರು. ಸಮಾಜದ ಡೊಂಕನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಜನರನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರು ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ವನ್ನೂ ಸಂಗೀತವನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಉಳಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಬಳಕೆಯ ಭಾಷೆಯಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೇ ಸಾಹಿತ್ಯನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು ; ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪದ್ಯ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅನಭಿಜ್ಞರಾದವರೂ ಧಾಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸೌಕರ್ಯ ಈ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರೂ, ಉಪಾದಾನದ ದಾಸರೂ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ, ಸುಬೋಧವಾಗಿ ಇರುವುದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಹಾಡುಗಳ ಹಿರಿಮೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಬಹುದೂರ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದಿತು. ಪಂಪ, ರನ್ನ, ಪೊನ್ನ, ನಾಗವರ್ಮ, ನಾಗಚಂದ್ರ, ಚಾವುಂಡರಾಯ, ಬಸವೇಶ್ವರ, ಹರಿಹರ, ರಾಘವಾಂಕ, ಸೋಮನಾಥ, ಜನ್ನ, ಕುಮುದೇಂದು ಮುಂತಾದ ಮಹಾಕವಿಗಳು ಕನ್ನಡದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಆಗಮಾಡಿಸಿದ್ದರು. ಹಳೆಗನ್ನಡದ ಬಳಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿತು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಪಂಪನೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಗಲೀ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಾಗಲೀ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಯುಗದಲ್ಲೂ ಇಂಥ ಪ್ರೌಢಕೃತಿಗಳು ಪಂಡಿತರ, ರಸಿಕರ ಪಾಲಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಬೋಧೆ ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇನ್ನೂ ಸುಲಭವಾಗಬೇಕು ; ನಿರ್ಮಾಣದ ನಿಬಂಧನೆ ಗಳು ಸಡಿಲವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದೇ ಪುರಂದರದಾಸರು ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳ ಮಟ್ಟನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು.

ದಾಸರು ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಧರ್ಮಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಕುಗ್ಗಲಿಲ್ಲ ; ಹಳೆಯ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲೇ ಉದಾತ್ತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದರು. ಈ ಮಟ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವೃತ್ತನಾಮ,

ತ್ರಿಪದಿ, ಚೌಪದಿ, ಪಟ್ಟದಿ, ತತ್ತ್ವಸುವ್ದಾಲಿ, ಸಾಂಗತ್ಯ, ಕಂದ, ಸೀಸಪದ್ಯ, ಗದ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ ; ಅವರ ಭಾವಗೀತೆಗಳೂ ನೂರಾರು ಉಳಿದಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೀರ್ತನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಪಾಡು, ಮೆಲ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತಾಳಕ್ಕೆ ಮೇಳೈಸಿದರೆ ಅದು ಕೀರ್ತನೆ. ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನ (ಸಂಕೀರ್ತನ)ಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿದವರು ವೈಷ್ಣವರು; ಈ ಪರಿಪಾಠ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟವರು ಪುರಂದರದಾಸರು. ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಸಂಗೀತವೂ ಪ್ರಧಾನ ; ಜ್ಞಾನದಾನದಂತೆಯೇ ರಸಸ್ಫುರಣವೂ ಮುಖ್ಯ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಕೀರ್ತನಪದ್ಧತಿಗೆ ಬಹುವಾಗಿ ಪೋಷಕವಾದುವು ; ಹೊಸಗನ್ನಡ ಪದ್ಯಶೈಲಿಯೂ ಈ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಖಚಿತಗೊಂಡಿತು. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟವೆಂಬ ಪದಗಳೇ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಸರಳವಾದ ಮಾತು, ಮಧುರವಾದ ಪದಪುಂಜ, ಲಯಬದ್ಧವಾದ ಪಂಕ್ತಿಗಳು — ಇವು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಕೆಲವಾರು ದೀರ್ಘವಾದ ಕೃತಿಗಳಿವೆ, ನಿಜ ; ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯ 'ಅಚ್ಚುತಾನಂತ ಗೋವಿಂದ, ಹರಿ', ಕೇದಾರಗೌಳದ 'ಬಗೆಬಗೆ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯಯ್ಯ', ಕಾಂಬೋದಿಯ 'ವಿದುರನ ಭಾಗ್ಯವಿದು' ಇವುಗಳಂತೆ. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಕೃತಿಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು; ಐದಾರು ಚರಣಗಳು ಸಾಧಾರಣ. ಕಡೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ 'ಪುರಂದರ ವಿಠಲ'ನೆಂಬುವ ಅಂಕಿತ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಚರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳಿದ್ದು ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸವಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರ, ಆದ್ಯಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸಗಳ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಉಂಟು. ಈ ಪ್ರಾಸಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

3. ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪ, ಉಲ್ಲೇಖ ಬಹುವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ದಾಸರಿಗೆ ವೇದಾಂತಜ್ಞಾನ ಇದ್ದಿತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಪರಿಚಯವಿದ್ದಿತೆಂಬುದೂ ನಿಜ. ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯ

ಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆಂಬುದೂ ಹಲವಾರು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಒಲುವೆಲ್ಲ ಪುರಾಣಗಳ ಕಡೆ ಬಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ.

ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಉದ್ಧಾರದ ಕಡೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದಿತಷ್ಟೆ. ಪಾಮರರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೇಂದು ಸುಲಭಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ, ಕಥೆಗಳ ಹಂದರವನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿ, ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಪುರಾಣಗಳು ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದುವು. ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತರುವ ಸಾಹಸ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ವೃತ್ತತ್ತಿಯಿದ್ದವರಿಗೆ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಿದ್ದವರಿಗೆ, ಉಳಿದ ವೃತ್ತಿಗಳ ಹವ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನೋ ಉದ್ಯಮವನ್ನೋ ಮಾಡುತ್ತ, ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಮಂದಿಯೇ ಬಹಳ. ಇವರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ, ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಲು ಪುರಾಣಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಈ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ವೇದವ್ಯಾಸರೇ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆಂದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಪುರಾಣಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವದ ವಿಚಾರ ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪುನರುಜ್ಜೀವನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪುರಾಣಗಳು ನೆರವಾದದ್ದಂತೂ ನಿಜ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮವರು ಪುರಾಣವನ್ನು ಐದನೇ ವೇದವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು.

ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪುರಾಣಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಆದರ ಹೆಚ್ಚು. ಭಾಗವತಪುರಾಣವಂತೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮಾನವೆಂದೇ ಎಣಿಕೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಈ ಗಣಿಗಳಿಂದ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಗೆಡ್ಡೆಗೆಡ್ಡೆಗಳಾಗಿ ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟವಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ; ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಹರಿಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ; ಕೃಷ್ಣಾಪಾರ್ವತರ ವಿವಿಧ ವಿವರಗಳನ್ನು ಆವೇಶದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕರಿ ಮಕರಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಮೊರೆಯಿಡುವಾಗ, ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಪಿತ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯ ಸೀರೆಯ ಸೆಳೆವಾಗ, ಯಮನ ದೂತರು ಬಂದು ಅಜಮಿಳನೇಳೆವಾಗ, ಆ ಮರ ಈ ಮರ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಹಸುಳೆ ಆ ಧ್ರುವರಾಯ ಅಡವಿಗೆ ಪೋವಾಗ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾಯ್ದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕಾನಡರಾಗದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ ; ಇಲ್ಲಿ

ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷದ ಕಥೆ, ನರಸಿಂಹಾವತಾರದ ಕಥೆ, ದ್ರೌಪದಿವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣದ ವೃತ್ತಾಂತ, ಅಜಾಮಿಳೋಪಾಖ್ಯಾನ, ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಕಥೆ, ಧ್ರುವನ ಕಥೆ ಇವು ಧ್ವನಿತ ವಾಗಿವೆಯಷ್ಟೆ ಜನರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂಥ ಕಥೆಗಳ ಪರಿಚಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ದೇವರ ದೊಡ್ಡತನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು ದಾಸರ ಉದ್ದೇಶ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವೆಡೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸೌರಾಷ್ಟ್ರರಾಗದ 'ಗೋಕುಲದೊಳಗೋರ್ವ ರಾಕೇಂದುಮುಖಿ ತಾನು' ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು "ಹತ್ತಾವತಾರದ ವಿಸ್ತಾರ"ವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡಕದಪಿನ ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪಿನ ಜಾಣೆಯೊಬ್ಬಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಪ್ಪನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣವನ್ನಿಟ್ಟು ಬೆಡಗಿನಿಂದ ನುಡಿಗಿಳಿ ಸುಳಿಪಲ್ಲ ನಡೆ ಹಂಸಗಮನದಿ ಸಡಗರದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ ನಡುಬೀದಿಯೊಳಗೆಲ್ಲ ಬೆಣ್ಣೆ ಮಾರುತ್ತ ಬಂದಳಂತೆ. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಪನ್ನಗಶಯನನಾದ ಚಿನ್ನಕೇಶವನೂ ರನ್ನದ ಕೊಳಲನ್ನು ಪಿಡಿದು ಕನ್ನೆ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕೈಸನ್ನೆಯ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದನಂತೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಆಗ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂವಾದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕೃಷ್ಣ ಯಾರೆಂಬುದು ಆಕೆಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ತುಂಟತನಮಾಡುತ್ತಾಳೆ ; ಕೃಷ್ಣನೂ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ತಾನು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಆಕೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ದಶಾವತಾರದ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣ ಸಣ್ಣವನಿದ್ದಾಗ ನಡೆದುವೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ದಾಸರು ಹಲವಾರು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೆರೆಮನೆಯಾಕೆ ಗೋಪಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣ ಕೊಡಹಾಲ ಕುಡಿದನೆಂದೂ ಗಡಿಗೆಯೊಡೆದನೆಂದೂ ದೊಡ್ಡ ಕೊಡದೊಳಗೆ ಅಡಗಿದ್ದನೆಂದೂ, ಅಳಿಯನ ವೇಷದಿಂದ ಮಗಳ ಕರೆಯಬಂದು ಗಿಳಿಯಂಥ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದೂ ದೂರು ಹೇಳಿದರೆ ಗೋಪಿ 'ಪುಟ್ಟಿಸಬೇಡಿರೆ ಅನ್ಯಾಯವ' ಎಂದೆಂದು ತೊಟ್ಟಿಲಿನೊಳಗಿದ್ದ ಚಿಣ್ಣಕ್ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ. 'ಎನು ಪೇಳಲಿ ಗೋಪಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ಜಾಲ' ಎನ್ನುವ ಆನಂದಭೈರವಿಯ ಪದವೊಂದು ಈ ಸಂದರ್ಭ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಯಾರ ಮಗನಮ್ಮ ರಂಗಯ್ಯ' (ಜಂಝೂಟಿ), 'ಇದೇ ಸಮಯ ರಂಗ ಬಾರೆಲೋ' (ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ),

‘ಹೇಳಿದರೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಯಾಕಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟು’ (ಶಂಕರಾಭರಣ), ‘ನೆಂಟನು ಸಣ್ಣವನೆಂದು ನಂಬಿದನಮ್ಮ’ (ಶಂಕರಾಭರಣ) ‘ಎಂಥ ಸಣ್ಣವನೇ ನಿನ್ನ ಮಗ’ (ನಾಟಕುರಂಜಿ), ‘ಗೋಕುಲದಲಿ ನಾನಿರಲಾರೆ’ (ವಸಂತಭರವಿ) ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಇಣಕು ನೋಟಗಳಿವೆ.

ಪುರಾಣಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ದಾಸರು ಮಾಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಮತಶ್ರದ್ಧೆಯ ಛಲವೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಪಂతుವರಾಳಿಯ ‘ಹರಿಹರರು ಹೇಗೆ ಸಮರು’ ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಷೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಹೊರಟು ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಪುರಾಣಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಡೆಗೆ ‘ಹರಿಹರಿ ಎಂಬೋರು ಸಿರಿವಂತರಾಗುವರು, ಹರಹರ ಎಂಬೋರು ಹತರಾಗುವರು’ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟು ಅನ್ಯಾಯದ ಆವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ! ಈ ವಾದವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ತಾತ್ವಿಕಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗನ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ; ಬರಿಯ ಪುರಾಣಕಥೆಯ ಆಧಾರವೇ ಸಾಕೆನಿಸಿತು. ಕಾಂಬೋದಿಯ ‘ಹರಿಯಧಿಕ ಹರನಧಿಕನೆಂದು ಬಡಿದಾಡದಿರಿ’ ಎನ್ನುವ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಯ ಕಥೆ, ಬಾಣಾಸುರನ ಕಥೆ, ಭೀಮನ ಕಥೆ, ಜರಾ ಸಂಧನ ಕಥೆ, ಭಸ್ಮಾಸುರ-ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ಹೆಣೆದು ‘ಹರಿಹರರ ಭಕ್ತರನ್ನೇ’ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತದ ‘ಸೋಹಂ’ ವಾದವನ್ನು ಖಂಡಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು, ಮಾಲಿ-ಸುಮಾಲಿ-ರಾವಣರು, ಜಲಂಧರ ಮುಂತಾದವರ ಕಥೆಗಳಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿದ್ದಿತು (ಅವರ ‘ಸೋಹಮೆನ್ನಬೇಡಲೋ’ ಎಂಬ ಅರಾಣಾ ಕೀರ್ತನೆ). ‘ಹರಿಹರರು ಸಮರೆಂದು ಅರಿಯದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹರನ ಹೃದಯ ದೊಳಗಿರುವ ಹರಿಯ ತಾವರಿಯರು’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಒಂದು ಕಡೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪುರಾಣದ ಸಮರ್ಥನೆಯಿದೆಯಂತೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ‘ಸತ್ಯಂ ಜಗತಿದು ಪಂಚಭೇದವು’ ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ ಕೃಷ್ಣನೇ ಅಧಿಕನೆಂದು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅವರ ಆಸರೆ ಪುರಾಣವೇ. ‘ಜೀವೇಶರೊಂದೆಂಬ ದುರ್ವಾದಿಯ ಭಾವ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಮುರಿದು, ಕೋವಿದರಿಗೆ ಸದ್ಭಾಷ್ಯವನ್ನು’ ತೋರಿದ ‘ಗುರು ರಾಯರ’ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲೂ ಅದೇ ಆಸರೆ. ‘ಹರಿಯ ಬಿಟ್ಟರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ, ಮಾರುತಿ ಮರೆತರೆ

ಸಾಧನವಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವಾಗಲೂ ಇದೇ ದೃಷ್ಟಿ ಬೌದ್ಧರ ಶೂನ್ಯವಾದದ ಸೊಲ್ಲನ್ನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ನಾದನಾಮಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ "ಗುದ್ದಿದವನೆ ಬಲ್ಲ, ಗುದ್ದಿಸಿಕೊಂಡವನೆ ಬಲ್ಲ। ಸುದ್ದಿಗೆ ತಾವಿಲ್ಲ। ಬೌದ್ಧರ ಕೇಳಿರಿ ನೀವೆಲ್ಲ॥" ಎನ್ನುವ ಸಣ್ಣ ಪದವೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವಾದವೇನೋ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ ; ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಧರ್ಮವ ಭಾವಿಸಿದ ಪುರಂದರವಿಠಲನೆ ನಿಜಬುದ್ಧನೆನ್ನುವ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅವರು ಬರುವುದು ಪುರಾಣಬಲದಿಂದಲೇ.

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನೈಚ್ಯಾನುಸಂಧಾನಮಾಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ಪುರಾಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಆರು ಬದುಕಿದರಯ್ಯ ಹರಿ ನಿನ್ನ ನಂಬಿ' ಎನ್ನುವ ಕಾಂಬೋದಿಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ್ವಜ, ಭೃಗುಯಷಿ, ತ್ರಿಪುರಾಸುರ, ಬಲಿ, ಪೂತನಿ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಭಗವಂತನು ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ತಿರುದುಂಬ ದಾಸರ ಕೈಲಿ ಕಪ್ಪವ ಕೊಂಬ' ಅವನನ್ನು 'ನಂಬಿದರೆ ತಿರುಪೆಯೂ ಹುಟ್ಟಲೊಲ್ಲದು' ಎಂದು ಮಧುರವಾದ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದಾಸರು ಪುರಾಣಗಳ ಪರಿಚಯದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾದ ನಿಲುವನ್ನು ಒಪ್ಪಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಿಗೆ ದಾಸಕೂಟದವರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾರಭಾವನೆ ಒದಗಿಬಂದುದು. ಮಾಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಕರಣ-ತರ್ಕಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಸಮತವಾಗುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವಚನಮಾಡಬಲ್ಲ ಪಂಡಿತರು ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರೆನಿಸಿ ಕೊಂಡರು. ಸ್ಫೂಲವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಗುರುಮುಖದಿಂದಲೋ ಗ್ರಂಥಾವಲೋಕನದಿಂದಲೋ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಪುರಾಣ ಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳಿಂದ ಧರ್ಮದ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಪಾಮರರಾದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿದಾಸರು ದಾಸಕೂಟದವರೆನಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮಾಧ್ವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ಒಡಕು (ಅಥವಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನಬಹುದು) ಉಂಟಾದದ್ದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲೇ. ಅವರ ದೀಕ್ಷಾಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು

ಉಭಯಕೂಟಗಳಿಗೂ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದರು; ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಥಮಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಎರಡೂ ಗುಂಪಿನವರ ಆದರ ಪಡೆದರು. ವಾದಿರಾಜರು, ವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು, ಗೋವಿಂದ ಒಡೆಯರು, ನಾರಾಯಣಯತಿಗಳು ಮುಂತಾದವರು ಅವರ ಪಂಡಿತಶಿಷ್ಯರಾದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕನಕದಾಸರು, ವೈಕುಂಠದಾಸರು ಮುಂತಾದವರು ಅವರ ಹರಿದಾಸಶಿಷ್ಯರು. ಎರಡೂ ಗುಂಪಿನ ನಡುವೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಸಾಮರಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ವಿಜಯದಾಸರು ತಮ್ಮದೊಂದು ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರನ್ನು 'ವೇದವೇದಾಂತರು', 'ಮೇಧಾವಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆನಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ' ಭಕ್ತರು ಎಂದಷ್ಟೇ ವರ್ಣಿಸಿ ದಾಸಕೂಟದವರನ್ನು "ಮದವೇರಿದ ಕರಿವಿಂಡಿನಂತೆ ದುರುಳರೆದೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ದುಸ್ಸಂಗವನು ಜರಿದು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಕೂಗುತಲಿ ಹರಿದಾಡಿ, ಓಡಾಡಿ, ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗುತಲಿಪ್ಪರು ಕರಿಗಳಿಂದದಲಿ" ಎಂದು ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸಕೂಟದ ಪ್ರವರ್ತಕರೆನಿಸಿದ, ಪ್ರಮುಖರೆನಿಸಿದ ಪುರಂದರದಾಸರು ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಅಪಚಾರವೆಂದರೆ 'ಸೀಮೆಯೊಳು ಪ್ರಾಕೃತಗೀತೆಯಲಿ' ಮಾಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದು. ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ ಈ ದ್ವೇಷ ನಮ್ಮ ಪಂಡಿತವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆಯವರೆಗೂ ಇದ್ದಿತಷ್ಟೆ; ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದು ಇನ್ನೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ದಾಸಕೂಟದವರ ಹೆಮ್ಮೆಯೂ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ವಿಜಯದಾಸರು ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು "ಮುನಿಮಧ್ವ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರಾಕೃತಗ್ರಂಥವಿದು" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿರುವುದನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಈ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಮಾನ ದಾಸಕೂಟದವರಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿತು.

ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಂತೆ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ದುರ್ವಾದವಿಧ್ವಂಸನ ವಾಗಲೀ ಸ್ವಮತಸಮರ್ಥನೆಯಾಗಲೀ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಶ್ರಯವೇನೋ ಬೇಕು, ಆದರೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಯೋಜನ ಬೇರೊಂದು. ಪುರಂದರದಾಸರು 'ಕವಿಗಳ ಮನದ ತಾಪವನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಕವನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲದವನಿಯೊಳಗೆ ಮೆರೆ'ದವರು ; ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನು 'ಕವಿತಾಜನರ ಪ್ರೀಯ'ನಂತೆ.

ಪರಿಚ್ಛೇದ ನಾಲ್ಕು ಸಂಗೀತದ ಸಂಸ್ಕರಣ

1. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ

ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಎಂಬ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿದೆ. ಈ ಖ್ಯಾತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಔಚಿತ್ಯವುಂಟು. ಈಗ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯಪುರುಷರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಅವರು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ (1200-1247) ಪ್ರಾಚೀನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆನಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಪುರುಷ ರಾಗನಿರ್ದೇಶವಾದದ್ದು ಅವನಿಂದಲೇ; ಲಕ್ಷ್ಮ-ಲಕ್ಷಣ ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಚಾರವಾದದ್ದು ಅವನಿಂದಲೇ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿಗೆ ಇನ್ನೂರ ಅರವತ್ತು ಚಿಲ್ಲರೆ ರಾಗಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಹಾಡಲು ಬಾರದಂಥವೇ ಇದ್ದುವು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೆರಡು ದೇಶ್ಯರಾಗಗಳನ್ನು ರೂಪಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ತಾಳಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಅವನು ಕ್ರಮಪಡಿಸಿ ಹಲವಾರು ನವ್ಯತಾಳಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು. ಅವನ ರಾಗಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜಾಡನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಮುಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿನ ಗೋಪಾಲನಾಯಕನು ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರವರ್ತಕಪುರುಷನಾದನು. ಕನ್ನಡದವನಾದ ಈತ ಉತ್ತರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮಾಲಿಕ್ ಕಾಫೂರನ ನೆರವಿನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದನು; ಅವನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಮೀರ್ ಖುಸ್ರು (1266-1315)ವಿನಿಂದ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನೀ ಸಂಗೀತ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪ ತಳೆಯಿತು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ತಾಳಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೂಳಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮನೋಧರ್ಮಸಂಗೀತದ ಪ್ರಭಾವದ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಂಡ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನೀ ಸಂಗೀತ 'ಆಪಾತಮಧುರ'ವೆನಿಸಿತು; ಪಂಡಿತರಾದ ಸನ್ಯಾಸಿಯೊಬ್ಬರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತ 'ಆಲೋಚನಾಮೃತ'ವಾಯಿತು.

ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವೆಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದು ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತವಾದ ವಿಚಾರ. ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಿಪಾಲದೇವ ತನ್ನ 'ಸಂಗೀತ ಸುಧಾಕರ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಣಾಟಕಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಸ್ಯಾತ್, ಹಿಂದುಸ್ಥಾನೀ ತಥೋತ್ತರೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನಂತೆ. ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಗಳೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಒಂದು ವಾದವಿದೆ. ಆದರೆ ಹರಿಪಾಲ ದೇವನ ಮಾತು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುರಂದರ ದಾಸರಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ ರೂಪುಗೊಂಡಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶೃಂಗೇರಿಯ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು (1320-1380) 'ಸಂಗೀತಸಾರ'ವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರಂತೆ. ಇದು ಮಧುರನಾಯಕರ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತರು ಬರೆದ 'ಸಂಗೀತಸುಧೆ'ಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥವೇನೋ ಇಂದು ಪೂರ್ಣ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತರು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮೇಳಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಐವತ್ತು ಪ್ರಚುರ ಪ್ರಯೋಗಗಳುಳ್ಳ ರಾಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ

“ಕರ್ಣಾಟ ಸಿಂಹಾಸನಭಾಗ್ಯ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಾಭಿಧ- ಶ್ರೀಚರಣಾಗ್ರಣೀಭ್ಯಃ |

ಅರಬ್ಹ ರಾಗಾನ್ ಪ್ರಚುರ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ ಪಂಚಾಶತಂ ಚ ಕಲಯೇ

ಷಡಂಗಾನ್ ||”

ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತರ ಮನೆತನವೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ್ದೇ. 'ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯರಮಾರಮಣ'ರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಬಹುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಂದು, ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರಿಂದಲೇ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾದ ಸಂಗೀತ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು 'ಕರ್ಣಾಟಕ'ವೆಂದೇ ಕರೆದದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೆ, ಕನ್ನಡಿಗ ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತರ ಮಗ ವೇಂಕಟಮುಖಿ (1660ರ ಸುಮಾರು) ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಮೇಳರಾಗಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಂದಾದ ಜನ್ಯರಾಗಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ 'ಚತುರ್ದಂಡಿ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ'ಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೇ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥ.

ಹೀಗೆ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದ ರಾಗನಿರ್ಣಯ ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ವೇಂಕಟಮಖಿ ಇವರಿಂದಲೂ, ತಾಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮತ್ತು ಅವರ ಹಿಂದಿನ, ಮುಂದಿನ ಹರಿದಾಸರಿಂದಲೂ ಆಯಿತಾಗಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣದಲ್ಲೇ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೊಡುಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಮೇಲಾಗಿ, ತೆಲುಗು ಕನ್ನಡವೆರಡೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದ್ದ ಕಾಲ ಅದು.

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥನು ಆಂಧ್ರದೇಶದವನಾದರೂ ಕನ್ನಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ವೀರಶೈವಮತದವನು ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ತನ್ನ ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯ 'ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'ಯಲ್ಲಿ ನೂರಂಟು ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಮೀರಿ ರಾಗಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ತಾಳಪಾಕದ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು (1408-1507) ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರಂತೆ. ಇವರಿಗೆ ಈ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟವರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಂತೆ. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲೇ ವಿಜಯನಗರದ ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನ ಸಾಮಂತ ನಾಗಿದ್ದ ಸಾಳುವ ಗೋಪೇಂದ್ರ ತಿಪ್ಪಭೂಪಾಲನೆಂಬವನು 'ತಾಳದೀಪಿಕೆ'ಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದನು. ಈ ಅರಸುಮನೆತನದವರೇ ತಾಳಪಾಕದ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಿತ್ತಿದ್ದವರು. ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನ ಕರಣಿಕನಾಗಿದ್ದ ಭಂಡಾರ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತನೆಂಬಾತ 'ಸಂಗೀತ ಸೂರ್ಯೋದಯ'ವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದನು ; ಅದರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಮದರಾಸು ತಾಳಪತ್ರಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ. ಈತ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಂಗೀತವನ್ನೂ ನೃತ್ಯವನ್ನೂ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಅಂದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ವಿಪುಲವಾದ ವ್ಯವಸಾಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕೆಲಸ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಇಂಥ ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಸಂಗೀತ ರೂಪತಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರು ಪುರಂದರದಾಸರು. ಇವರು ಲಕ್ಷ್ಮ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಗೀತೆಗಳಿಂದಲೇ ತುಂಬಿದ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೇ

ಸಾವಿರಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ರಸಿಕರ ಮುಂದಿಟ್ಟರು ; ಅವುಗಳನ್ನು ರಾಗ-ತಾಳಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಹಾಡಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಅತಿ ಸರಳವಾದ ಗೀತಗಳಿಂದ ಅತಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಸುಳಾದಿಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಆಗ ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ರಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಹೆಣೆದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಮಾತನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಭಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಇವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೊಬಗು, ಸಂಗೀತದ ಲಾವಣ್ಯಗಳು, ಮುಂದೆ ಬಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಯ್ಯ, ತ್ಯಾಗರಾಜರು, ಮುದ್ದುಸ್ವಾಮಿ ದೀಕ್ಷಿತರು ಮುಂತಾದ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದುವು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನೂ, ತಾಳಪಾಕದವರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಪುರಂದರದಾಸರೇ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನರು. ಸಂಗೀತದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಂತೂ ಪುರಂದರದಾಸರೇ ಆದ್ಯರು, ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳು ; ಅವರ ಕೊಡುಗೆ ವಿಪುಲವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವಿಶಿಷ್ಟವೂ ಆಗಿದೆ. ತಾಳದ ಬಿಗಿ, ರಾಗದ ಸೊಗಸು, ಮಾತಿನ ಮೋಡಿ ಇವೆಲ್ಲ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಎಂತಲೇ ಅವರನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಪಿತಾಮಹರೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಇಂದಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವರೇ ಅವರು.

ತ್ಯಾಗರಾಜರು (1767-1847) ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆ ರಾಮಬ್ರಹ್ಮರು ದೇವತಾರ್ಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ತಾವೂ ಕಲಿತು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ತ್ಯಾಗರಾಜರ ರಚನೆಗಳಿಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದ್ದುವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿರುವ ಮಾತು. ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಶತವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜಮಹೇಂದ್ರಿಯ ಆಂಧ್ರಗಾನ ಕಳಾಪರಿಷತ್ತಿನವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕರಾದ ವಿಸ್ನು ಅಪ್ಪಾರಾಯರು 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷ ರಾದ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು, ಈ ಬುನಾದಿಯ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಗರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗ ಗಳಲ್ಲೂ ಅಪೂರ್ವರಾಗಗಳಲ್ಲೂ, ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅಂದವಾದ ಸಂಚಾರ ಗಳುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಭವನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು' (ಪು. 30-31) ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ

ತ್ಯಾಗರಾಜರು ಸಂಗೀತ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ಇಬ್ಬರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಮನೆತನ ಭಾಗವತ ರದ್ದೇ; ಹರಿದಾಸರಂತೆಯೇ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಂಛವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಳುವ ಪದ್ಧತಿ ತ್ಯಾಗರಾಜರವರೆಗೂ ಬಂದಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಪೂರ್ವಿಕರ ಊರಾದ ಕಾರ್ಕಲವೆಂಬುದು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗೆ ಇದ್ದು ಹಂಪಿಗೆ ಸುಮಾರು ನೂರೈವತ್ತು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಮನೆತನದ ಮೇಲೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪ್ರಭಾವ ಬಿದ್ದುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ.

2. ಸಾಧನ ಸಂಗೀತ

ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಹೇಗೆ ಆಯಿತೆಂಬ ವಿವರ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ಮುಂದಿನ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಕೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನ ಅವರಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಪರಿಚಯವಾಗಲಿ, ಕವಿತೆಯ ಗೀಳಾಗಲಿ ಇದ್ದಿತೆಂಬ ವಿಚಾರವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸಂಗೀತಕಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ವತ್ತು ಅಪಾರವಾಗಿರುವುದು ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ರಸಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ರಾಗ, ರಾಗಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಮಾತು, ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಮಾಡಲು ಇರಿಸಿದ ತಾಳಬಂಧ — ಇವು ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಟ್ಟನೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಹಲವೆಡೆ ಸಂಗೀತವಾಡ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಹಲವಾರು ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ನಾಟ್ಯಕ್ರಿಯೆಯ ತಾಳಾಂಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಭಗವಂತನನ್ನು ಗಾನಲೋಲ ನಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತದ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದುದು, ಪರಿಶ್ರಮವಿದ್ದುದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿದೆ. ಅವರಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆ ಒದಗಿದಂದು ಆವೇಶದ ಭರದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆರಂಭವಾಯಿತೆನ್ನಬಹುದು. ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಶೋಕದಿಂದ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಆದಿಕಾವ್ಯ ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲವೆ ?

ಸಂಗೀತದ ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ ಅವರು ಮುಖಾರಿರಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಭಾಗಾನ ಕಳೆಕಟ್ಟುವುದು ಹೇಗೆಂಬುದು

ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. “ತಾಳಬೇಕು ; ತಕ್ಕ ಮೇಳ ಬೇಕು ; ಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂಬುವರಿಗೆ ಶಾಂತವೇಳೆ ಬೇಕು ; ಯತಿಪ್ರಾಸವಿರಬೇಕು ; ಗತಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು ; ಗಳಶುದ್ಧಿಯಿರಬೇಕು ; ತಿಳಿದು ಪೇಳಲು ಬೇಕು ; ಕಳವಳ ಬಿಡಬೇಕು ; ಕಳೆಮುಖವಿರಬೇಕು ; ಅರಿತವರಿರಬೇಕು ; ಹರುಷ ಹೆಚ್ಚಲಿಬೇಕು.” ಕಡೆಯ ಎರಡು ವಿವರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವರ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅರಿಯದವರಿಗೆ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಉಣಿಸಲೆಳಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಅವರೇ ಇನ್ನೊಂದು ಪದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ—
“ಕೋಣಗೆ ವೀಣಾಗಾನವಿದೇತಕೆ ?”

ಶಂಕರಾಭರಣದ ‘ನಳಿನಜಾಂಡ ತಲೆಯತೂಗಿ ಮೋಹಿಸುತಿರಲು’ ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಕೀರ್ತನೆಯ ಮೂರನೇ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಮಾರವಿ, ದೇಶಿ, ಗುರ್ಜರಿ, ಭೈರವಿ, ಗೌಳಿ, ನಾಟಿ, ಸಾವೇರಿ, ಆಹಿರಿ, ಪೂರ್ವಿ, ಕಾಂಬೋದಿ, ಪಾಡಿ, ದೇಶಾಕ್ಷಿ, ಶಂಕರಾಭರಣ, ಮಾಳವ, ವರಾಳಿ, ಕಲ್ಯಾಣಿ, ತೋಡಿ, ಮುಖಾರಿ, ಯರಳಿ (?), ವಸಂತ, ಬೌಳಿ, ಧನ್ಯಾಸಿ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ಗುಂಡಕ್ರಿಯ, ರಾಮಕ್ರಿಯ, ಮೇಘ, ಕುರಂಜಿ” ಈ ರಾಗಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ಉದುತ್ತಿರಲು ಉರಜನರೆಲ್ಲ ಮೈಮರೆತರಂತೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಜಾತಿವೈರವನ್ನು ಮರೆತುವಂತೆ, ಕಲ್ಲು ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಹರಿಯಿತಂತೆ.

ಅವರಿಗೆ ತಾಳದ ಮೇಲಿದ್ದ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಅವರ ಲಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭರತನಾಟ್ಯದ ಪರಿಚಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಆರಭಿರಾಗದ ಈ ಕೀರ್ತನೆ ಸಾಕು.

ಆಡಿದನೋ ರಂಗ, ಅದ್ಭುತದಿಂದಲಿ

ಕಾಳಿಂಗನ ಘನಿಯಲಿ

|| ಪ ||

ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಬೇಡಿದ ವರಗಳ

ನೀಡುತಲೀ ದಯಮಾಡುತಲೀ ನಲಿ-

ದಾಡುತಲೀ ಬೆಣ್ಣೆ ಬೇಡುತಲೀ

|| ಅ ||

ಅಂಬುರುಹೋದ್ರವ ಅಖಿಳಸುರರು ಕೂಡಿ

ಅಂಬರದಲಿ ನಿಂತು ಅವರ್ ಸ್ತುತಿಸೆ

ರಂಭೆ ಉರ್ವಶಿ ರಮಣಿಯರೆಲ್ಲರು

ಚಂದದಿಂ ಭರತನಾಟ್ಯವ ನಟಿಸೆ

ಝಂಟಟ ತಕ್ಕಧಿಮಿ ತಧಿಗಿಣ ತೋಂ ಎಂದು
 ಝಂಪತಾಳದಿ ತುಂಬುರನೊಪ್ಪಿಸೆ
 ಧಾಮ ಪಪಾ ಧಸರೀ ಎಂದು ಧ್ವನಿಯಿಂದ
 ನಾರದ ತುಂಬುರರ್ ಗಾನವ ಮಾಡಲು

ನಂದಿಯು ಮದ್ದಲೆ ಚಂದದಿ ಹಾಕಲು || 1 || ಇತ್ಯಾದಿ.

ರೂಪಕತಾಳದ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸೊಗಸಾದ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು ?
 ಝಂಪತಾಳ ಅವರು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ ತಾಳ.

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿದ್ದ ಪುರಂದರದಾಸರು ವಿಪುಲವಾದ ಸಂಗೀತಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಕೃತಿಸಂಖ್ಯೆಯೊಂದೇ ಅವರ ಹೆಗ್ಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಸಾಕು; ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷ್ಯಗೀತಗಳನ್ನೂ, ಚೌಕ-ತಾನ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ, ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಉಗಾಭೋಗವನ್ನೂ, ತಾಳಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಪದಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿ ಸಂಗೀತದ ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಗೀತಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡವನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ಲಕ್ಷಣ ಗೀತಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರಂತೆ; ಆದರೆ ಅವು ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯಗೀತಗಳೇನೋ ಕೆಲವು ಉಳಿದಿವೆ. ಅವರ ಗೀತಗಳನ್ನು ತುಳಜಾಜಿಯ 'ಸಂಗೀತಸಾರಾಮೃತ'ವೇ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಗೀತಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಪುರಂದರದಾಸರಂತೆಯೇ ತಾಳಪಾಕದ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ (ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣ ಸಂಗೀತವನ್ನು ರಚಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದರೆ ಉಳಿದ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಂತೆ ಸಂಗೀತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವ ಬಯಕೆಯಾಗಲೀ ಹವ್ಯಾಸವಾಗಲೀ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಒಂದು ಸಾಧನೆ ಮಾತ್ರ; ಅದರ ಗುರಿ ಭಗವತ್ತಿತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಭಗವನ್ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನರೂಪ ತಳೆದುವು.

ತಾಳ, ತಕ್ಕ ಮೇಳ ಮುಂತಾದ ಪರಿಕರಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವೇನೋ ನಿಜ ; ಆದರೆ ಅಷ್ಟಿದ್ದರೆ ಸಂಗೀತ ಸಂಪನ್ನವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಆವೇಶವಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಗಾನ ಬರಿಯ ಅರಚಾಟ, ದಾಸರ ಮಾತಿನಲ್ಲೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಡಂಭಕದ ಕೂಗಾಟ'. ಅದರಿಂದ ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೂ ಆಗದು, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಯೂ ಆಗದು. 'ಭಾವಶುದ್ಧಿ ಯಿಲ್ಲದವನ ದೇವತಾರ್ಚನೆಯಂತೆ.' ಕಲ್ಯಾಣಿರಾಗದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಅಧಿಕರಿಸಿ "ಕೇಳನೋ, ಹರಿ ತಾಳನೋ || ತಾಳಮೇಳಗಳಿದ್ದು ಪ್ರೇಮ ವಿಲ್ಲದ ಗಾನ ||" ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಯನದಿಂದ ಮನೋಧರ್ಮ ಮಧುರವಾಗಿ ಜೀವಿತಸ್ಮೃತ ಭಗವಂತನಡೆಗೆ ಬಾಗಿ ಹರಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಗೀತ ಕೃತಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಗೌಣವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿ ಗೌಣವಾಗಿರಬಾರದು. ಭಗವದಾರಾಧನೆಗೆ ನಾದೋಪಾಸನೆ ಅನುವಾಗಿರ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಲುವು ಹೊಸತೇನಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೈವೆತ್ತುಬಂದ ನಾರದರನ್ನು ನಾವು ಗಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇವಷ್ಟೆ ? ಪುರಂದರದಾಸರು ನಾರದರ ಅವತಾರವೆಂದೇ ಭಾವುಕಜನರ ಶ್ರದ್ಧೆ ಸಾವಿರಾರು ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವರು ರಚಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಬರಿಯ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸದೆ ಹರಿದಾಸರೆಂದೇ ನಾವು ಸನ್ಮಾನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪಡೆದು ಬಂದಿತು ; ಭಕ್ತಿ ಮುಖ್ಯ, ಸಂಗೀತ ಗೌಣ. ಅವರ ಪ್ರಭಾವ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಮುಂದೆ ಬಂದ ತ್ಯಾಗರಾಜರೂ 'ಸಂಗೀತಜ್ಞಾನಮು ಭಕ್ತಿವಿನಾ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮುಗಲದೇ' ಎಂದರು.

3. ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಂಗೀತ

ಆದರೆ ಸಂಗೀತಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸಾಯ ಅಪೂರ್ವ ವಾದುದು, ಅದ್ಭುತವಾದುದು. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವರು ಅವರು ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗದು. ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಖರಹರಪ್ರಿಯ ರಾಗವನ್ನು ಶುದ್ಧರಾಗವನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ವಾಡಿಕೆಯಿದ್ದಿತು ; ಷಡ್ಜಪಂಚಮಮಧ್ಯಮ ಗಳ ನಡುವೆ ಚತುಃಶ್ರುತಿಯ ಅಂತರವನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ರಾಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ರಾಗಸಂಮೂರ್ಛನೆಯು ಷಡ್ದದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮರೆಯಾಗಿ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಏನು ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಚತುಃಶ್ರುತಿಯ ಅಂತರವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಗಾಢಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಿದ್ದಿತು. ಈ ತೊಡಕನ್ನು ಕೊಡವಲು ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಷಡ್ಜಪಂಚಮಮಧ್ಯಮಗಳ ನಡುವೆ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಯ ಅಂತರವನ್ನಿಟ್ಟು ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳ ರಾಗವನ್ನು ಶುದ್ಧ ರಾಗವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದರಿಂದಲೇ ಅಭ್ಯಾಸಗಾಢ ಆರಂಭವಾಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಷಡ್ಜ ಶುದ್ಧ ಋಷಭ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಶುದ್ಧ ಧೈವತ ಮತ್ತು ಕಾಕಲಿನಿಷಾದ ಈ ಸ್ವರಗಳ ಸಂಚಾರವಿದ್ದು ಸಂಪೂರ್ಣರಾಗವೆನಿಸಿ ಕೊಂಡಿದೆ. ಸರಳ, ಸುಲಭ, ಶುದ್ಧ — ಮೂರೂ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ರಾಗವನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಹುಡುಕಿಕೊಟ್ಟದೇ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ರೂಪ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳವನ್ನು ಆದಿಮರಾಗವನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ದುಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಪುರಂದರದಾಸರು ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಅನುಕ್ರಮವಾದ ಪಾಠಗಳನ್ನೂ ರೂಪಿಸಿದರು. ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳದಲ್ಲಿ ಸರಳವರಸೆ, ಜಂಟಿವರಸೆ, ತಾಳಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಣೆದುಕೊಟ್ಟರು. ನಮ್ಮ ಕಡೆ (ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ ದೇಶಗಳೂ ಸೇರಿ) ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸುವವರು ಇಂದಿಗೂ ಈ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಈ ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳದ ಮೇಳದಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಮಲಹರಿಯೆಂಬ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಳಸುಂದರವಾದ ಗೀತಗಳನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗಾಗಿ ದಾಸರು ರಚಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ಮಾಡಿದ 'ಶ್ರೀ ಗಣನಾಥ ಸಿಂಧುರ ವರ್ಣ', 'ಕುಂದಗೌರ ಗೌರಿವರ', 'ಕೆರೆಯ ನೀರನು ಕೆರೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿ', 'ಪದುಮನಾಭ ಪರಮಪುರುಷ' ಈ ಗೀತಗಳನ್ನು ತಮಿಳು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿಳ್ಳಾರಿ ಗೀತಗಳೆಂದು ಕರೆದರು ; ಅವರಲ್ಲಿ 'ಪಿಳ್ಳಾರಿ' (ಪಿಳ್ಳೆಯಾರ್)ಯೆಂದರೆ ಗಣಪತಿ ; ಗಣನಾಥನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಈ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾರೆ ಹಾಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿದರು. ಈ ಗೀತೆಗಳ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉಂಟು; ಸಂಗೀತಶಿಕ್ಷೆಯ ಆರಂಭವೆಲ್ಲ ಈ ಗೀತೆಗಳ

ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಯಾವ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರನಿಗೂ ಈ ಅಗ್ರಗೌರವ ಸಂದಿಲ್ಲ.

ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಳದ ವಿಚಾರವಾಗಿಯೂ ಗೊಂದಲವಿದ್ದಿತು. ಹಾಡಲಾರದ ರಾಗಗಳು ಹಲವಾರು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಹಿಡಿಯಲಾರದ ತಾಳಗಳು ನೂರಾರು ಇದ್ದವು. ನೂರಂಟು ತಾಳಗಳ ಗಣನೆ ತುಂಬ ಹಿಂದಿನದೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಪಂಚ ಜಾತಿಭೇದದಿಂದ ಐನೂರು ನಲವತ್ತು ತಾಳಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವೆಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆರ್ಭಟವಷ್ಟೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಗಾನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ, ಅನುಕೂಲವೆನಿಸಿದ ಏಳು ತಾಳಗಳನ್ನೂ ಐದು ಜಾತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರು. ಧ್ರುವ, ಮಠ್ಯ, ರೂಪಕ, ಝಂಪೆ, ತ್ರಿಪುಟ, ಅಟ್ಟ, ಏಕ ಇವೇ ಏಳು ತಾಳಗಳು ; ತ್ರ್ಯಶ್ರ, ಚತುರಶ್ರ, ಮಿಶ್ರ, ಖಂಡ, ಸಂಕೀರ್ಣ ಇವೇ ಐದು ಜಾತಿಗಳು ; ಅಂದರೆ ಮೂವತ್ತೈದು ತಾಳಭೇದ. ಇಷ್ಟು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸಾಕೆಂದು ಅವರ ನಿರ್ಣಯ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಲು ಅವರೇ ತಾಳಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಹೆಣೆದಿಟ್ಟರು. ಇದು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಬಂದಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಪಾಠ.

ಈ ಏಳು ತಾಳಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಳಾದಿಸಪ್ತತಾಳಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಸುಳಾದಿ'ಯೆನ್ನುವುದು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೃತಿ ವಿಶೇಷ ಆ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗೆ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸೂಡಾದಿ' ಎಂಬ ಪದದ ಪರ್ಯಾಯವೇ 'ಸೂಳಾದಿ' ಅಥವಾ 'ಸುಳಾದಿ' ಯೆಂದು ಒಂದು ವಾದ. ಧ್ರುವ, ಮಠ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸಪ್ತತಾಳಗಳು "ಸೂಡಾದಿ ಸಂಜ್ಞೆ"ಗಳೆಂದು ವೇಂಕಟಮಖಿ ತನ್ನ 'ಚತುರ್ದಂಡಿ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ'ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಸುಳಾದಿಗಳು ತಾಳಪ್ರಧಾನವಾದ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗಿರುವ ದಾಸಕೂಟದವರ ನಂಬಿಕೆ. ಇವರ "ನಿನ್ನ ಧೀನ ಶರೀರಕರಣ ಚೇಷ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲ" ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆರು ಚರಣಗಳಿದ್ದು ಒಂದೊಂದು ಚರಣವೂ ಒಂದೊಂದು ರಾಗ, ಒಂದೊಂದು ತಾಳದಲ್ಲಿದೆ ; ಪ್ರತಿಚರಣದ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ

ಅವರ ಅಂಕಿತವಿದೆ. ಇದೇ ಸುಳಾದಿಯ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಲವು ಸುಳಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗ ಒಂದೇ ಇದ್ದು ಚರಣಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ರಾಗಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳ ಒಂದೇ ಇದ್ದು ರಾಗಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಹಾಗೆಯೇ ಸುಳಾದಿಯನ್ನು ತಾಳಮಾಲಿಕೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ಅಪವಾದವಿಲ್ಲದ ನಿಯಮವಲ್ಲ.

ಅಂತೂ ಪುರಂದರದಾಸರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಅವರೇ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಎಟ್ಟಿಯಾಪುರದ ಸುಬ್ಬರಾಮ ದೀಕ್ಷಿತರು ತಮ್ಮ 'ಸಂಗೀತಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರದರ್ಶಿನಿ'ಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಎರಡು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರಪ್ರಸ್ತಾರದೊಂದಿಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು ತಮ್ಮ 'ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ 'ಆಪಾದ ಆನಂದ ನಖಿ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ಂದ ಸುಳಾದಿಯನ್ನು ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸ್ವರಸಹಿತ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಚೀನರಿಂದ ಪುಷ್ಪವಾಗಿ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಈ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹಾಡುವ ರೀತಿ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ ; ದಾಸಕೂಟದವರು ಸುಳಾದಿಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಗಾನಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ದೀರ್ಘವಾಗಿ, ಸ್ವರಸಂಚಾರ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ, ತಾಳಗಳ ಹಿಡಿತ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ಈ ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೋ ಏನೋ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಚೌಕತಾಳವರ್ಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚತುರರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಿದೆ. ಅವರು ರಚಿಸಿದ ತಾನವರ್ಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪಚ್ಚಿಮಿರಿಯಂ ಆದಿಯಪ್ಪಯ್ಯನು ತನ್ನ ತಾನವರ್ಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನಂತೆ. 1767ರಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗರಾಜರು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ಆದಿಯಪ್ಪಯ್ಯ ವೃದ್ಧ ; ತ್ಯಾಗರಾಜರ ವಿದ್ಯಾಗುರು ಶೋರಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೂ ಆದಿಯಪ್ಪಯ್ಯನೂ ಸಮವಯಸ್ಕರಂತೆ. ಭೈರವಿರಾಗ-ಅಟ್ಟತಾಳಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿರಿಬೋಣಿ' ಎಂಬ ವರ್ಣವನ್ನೂ ಹಲವಾರು ದೇಶ್ಯರಾಗಗಳಲ್ಲೂ ರಕ್ತಿರಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಈತ ತಂಜಾವೂರಿನ ದೊರೆ ತುಲಜಾಜಿಯ ಕಾಲದವನು. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಈತನು ಪಾತ್ರನಾದುದು ಸೋಜಿಗವೇನಲ್ಲ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ನೂರಾರು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಸುಳಾದಿಯಂತೆಯೇ ಉಗಾಭೋಗವೂ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೃತಿ. ಸುಳಾದಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಕೃತಿಯಾದರೆ ಉಗಾಭೋಗ ತುಂಬ ಸರಳವಾದ ರಚನೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿ, ಅನುಪಲ್ಲವಿ, ಚರಣ ಮುಂತಾದ ಅಂಗಗಳಿಲ್ಲದೆ, ರಾಗವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರದೆ, ತಾಳ ಕೇವಲ ಸರ್ವಲಘುವಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದು, ಭಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಣ್ಣ ಕೃತಿ ಇದು. ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಉಗಾಭೋಗ—

ನಿನ್ನನೆ ಪಾಡುವೆ ನಿನ್ನನೆ ಪೊಗಳುವೆ
ನಿನ್ನನೆ ಬೇಡಿ ಬೇಸರಿಸುವೆ
ನಿನ್ನ ಕಾಲನು ಪಿಡುವೆ ನಿನ್ನ ಹಾರೈಸುವೆ
ನಿನ್ನ ತೊಂಡರಿಗೆ ಕೈಕೊಡುವೆ
ನಿನ್ನಂತೆ ಸಾಕಬಲ್ಲ ದೇವರಿನ್ನುಂಟೆ
ಚೆನ್ನಪುರಂದರವಿಠಲ ದೇವರದೇವ ||

ಇನ್ನೊಂದು —

ಗುರುಕರುಣ ಹೊಂದುವುದು ಪರಮದುರ್ಲಭವಯ್ಯ | ಪರಿಪರಿ-
ವ್ರತಗಳಾಚರಿಸಲು ಫಲವೇನು | ಶರೀರಾದಿ ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರ-
ಬಾಂಧವರು ಇರಿಸೋರೆ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಸಾಧನದಿ | ನಿರುತವು ಗುರು-
ಪಾದ ನಿಜವಾಗಿ ಮನದಲ್ಲರಿತು ಭಜಿಸಲು | ಅಖಿಳಸಂಪದ-
ವಕ್ಕು ಪುರಂದರವಿಠಲ ||

ನಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಐನೂರು ಉಗಾಭೋಗಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು ತಮ್ಮ 'ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ; ಆ ಮಾತಿಗೂ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳಾದುವು. ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಲಿದೆ.

ಸುಳಾದಿಯಂತೆಯೇ ಉಗಾಭೋಗ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇನೋ “ಉದ್ಗ್ರಾಹವೇ ಮೊದಲ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು ನಂತರ ಮೇಳಾಪಕ ವಿದ್ದು, ಧ್ರುವ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗವಾಗಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆಭೋಗವಿರುವುದು” ಎಂದು ಉಗಾಭೋಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಉದ್ಗ್ರಾಹವೆಂದರೆ ಒಂದು ರಾಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮೇಳಾಪಕವೆಂದರೆ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಅದರ ನಿಲುಗಡೆ;

ಧ್ರುವವೆಂದರೆ ರಾಗವನ್ನು ಹಮ್ಮಿಸುವುದು ; ಆಭೋಗವೆಂದರೆ ರಾಗಶುದ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ಸುಖವಾದ ಸ್ವರ ಸಂಚಾರ. ಉದ್ಯಾಹವೇ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಆಭೋಗವೇ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಸಂಗೀತಸಾಹಿತ್ಯದ ತುಣುಕಿಗೆ “ಉದ್ಯಾಹಾಭೋಗ” ವೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನರು ಕರೆದಿದ್ದಿರಬಹುದು; ಅದು ‘ಉಗಾಭೋಗ’ವೆಂಬ ತದ್ಭವವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಸಂಗೀತದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಸರಳವರಸೆಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಗೀತಗಳನ್ನೂ, ತಾಳಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಉಗಾ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ, ವೃತ್ತನಾಮಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ ಪುರಂದರದಾಸರು ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಕೀರ್ತನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮಧ್ಯಮ ಕಾಲದವು. ಏಳೂ ತಾಳಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು ; ಆದರೆ ಝಂಪ ಮತ್ತು ಛಾಪುತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಭಿರುಚಿಯಿದ್ದುದು ತಟ್ಟನೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದಿ ತಾಳವನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವರು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೆರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಸ್ತೂರ್ತಿಯ ಮಡಿಲಿಂದ ಎದ್ದು, ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಗೇಯರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಬಾರದೆ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿನ ಮಾಧುರ್ಯ, ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಔಚಿತ್ಯ, ಭಾವದಲ್ಲಿನ ಬೆಡಗು ಅವರ ಸಾರಸ್ವತ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ವಾಕ್‌ಶುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಕ್ಷೋಭೆ ಇರುವುದೆಂಬುದು ನಿಜವೇ. ಮುಖಾರಿರಾಗದ ‘ಯಾಕೆನ್ನೊಳಿಂತು ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲ ಹರಿಯೇ’ ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಮುಂಡಮೋಚಿದೆ ನಾನು”, ಪಂತುವರಾಳಿಯ ‘ಇಂಥಿಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲಾನೂ ಬರಲಿ’ ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಡೊಂಬಿಸೊಳಿಮಗನೆಂತನದಿ” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ನಿದರ್ಶನ. ಇಂಥ ದುರುಕ್ತಿಗಳು ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಸ್ತೂರ್ತಿಶರಣವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಹಜವೇ. ಆದರೆ ಇಂಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲೂ ತ್ಯಾಗರಾಜರಲ್ಲೂ ಅಲ್ಪವೆಂಬುದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಾಧಾನ.

ಶೃಂಗಾರದ ಅಭಿನಿವೇಶ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಧಿಕರಿಸಿದ ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಂತೂ ಇದು ಅವಶ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಒದಗುತ್ತದೆ. ನವರಸಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಶೃಂಗಾರ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚು ಅವಲಂಬಿಸಿದುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕ್ಷೇತ್ರಯ್ಯನನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತಾರೆ; ತಾಳಪಾಕದ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರೂ ನೂರಾರು ಶೃಂಗಾರಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಪುರಂದರದಾಸರ ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ನೈಜತೆಯುಂಟು; ಅಶ್ಲೀಲವೆಂಬ ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದರೂ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಂದ ಮಾತನ್ನು ನುಂಗದೆ, ಇಟ್ಟು ಅಳಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಅವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಪರಿಚ್ಛೇದ ಐದು ಜೀವನ ದರ್ಶನ

1. ನಿಜಭಕುತಿಯ ರೀತಿ

ಪುರಂದರದಾಸರು ದಾಸಕೂಟದ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದವರೆಂಬ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಆಗಲೇ ಬಂದಿದೆ. ದಾಸಕೂಟದವರ ದಾರಿ ನೇರವಾದುದು ; ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ, ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರಗಳು ಅವರಿಗೆ ಸಮೃತ್ತವಾದರೂ ಕ್ಲೇಶವೆನಿಸುವಷ್ಟು ಅವನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ದಾರಿಯನ್ನೇ ಗುರಿಯೆಂದು ಭ್ರಮಿಸದೆ, ಅನಗತ್ಯವಾದ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸದೆ, ಸರಳವಾದ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದು ಅವರು ವ್ಯಾಸಕೂಟದ ಕರ್ಮ-ಪಂಡಿತರ ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ಈ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದವರೂ, ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತವರೂ ಪುರಂದರದಾಸರೇ. ದಾಸ-ವ್ಯಾಸಕೂಟಗಳ ನಡುವಣ ವಿರಸ ಅವರ ಧೈರ್ಯದ ಫಲ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ, ಶುಷ್ಕಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಭಗವತ್ತಿತ್ತಿ ಯಾಗದು, ಮುಕ್ತಿಲಾಭವಾಗದು. ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ ಹೃದಯದ ಪರಿಪಾಕ ಇವು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ದೇವರನ್ನು ಕಾಣಲು ದೂರದೂರ ಅಲೆದು ಬಳಲಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಮಾತಿನ ಮೇಲುಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಗ್ರಂಥಗಳ ಗುಡಾಣವನ್ನು ಮೆದುಳಿ ನೊಳಗೆ ತುರುಕುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ದಾಸರು ನಿಷ್ಕರವಾಗಿಯೇ ಈ ನಿಃಸಾರನಿಷ್ಠೆ ಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು. “ಮಡಿಮಡಿಯೆಂದು ಮೂರ್ಮಾರು ಹಾರುವ ಬಿಕನಾಸಿ”ಯನ್ನು ನಾದನಾಮಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿ ಹಂಗಿಸಿದರು. ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಯಾವ ಸಜ್ಜನರೂ ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಸದಾಚಾರ ಶುಷ್ಟಾಚಾರವಾಗಿ ಬಾರದು. ಮುಖ್ಯವಾದುದನ್ನು ಮಾಡದೆ ಗೌಣವಾದುದನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಬಗೆದರೆ ತಪ್ಪಾದೀತು.

ಹರಿಯನ್ನು ನಂಬಿ ಹರಿದಾಸರಾದರೆ ‘ಕರ್ಮದ ಕಡಲಿಂದ ಕಡೆಹಾಯು ವರು’. ‘ಅಣುರೇಣುತ್ಯಣಕಾಷ್ಟಪರಿಪೂರ್ಣ’ನಾದ, ‘ಎಣಿಸಲಾಗದನಂತಮಹಿಮೆ’ ನಾದ, ‘ಸೇನಿಸುವ ದೈತ್ಯರಗಂಡಪ್ರಚಂಡ’ನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ‘ನಿಜಭಕುತಿ’ಯನ್ನು

ಮಾಡಬೇಕು ; “ವಿಧವಿಧ ಸಾಧನಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಬಲು ಘನ”. ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ ಅಷ್ಟು ಕಠಿಣವಲ್ಲ ; ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೇ ದುಸ್ತರವಂತೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿಜಭಕ್ತಿ ಯಿರದು ; ಆದರೆ “ಮನವ ನಿಲಿಸುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ. ಹರಿದಾಡುವಂಥ ಮನವ ನಿಲಿಸುವುದು ಬಹುಕಷ್ಟ.” ಇದಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗಿ ಸಾಧುಜನರ ಸಂಗಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸಾಧುಸಂಗಮಾಡಿ ತಾವು ಕಲಿತಿದ್ದನ್ನು ದಾಸರೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ :

“ಆಸೆಯೆಂಬೋ ಮಾವಗೆ ಗ್ರಾಸಹಾಕದೆ ಕೊಂದೆನಪ್ಪ |
ಮೋಸದ ಆರು ಮೈದುನರ ದೇಶಾಂತರದಿ ಓಡಿಸಿದೆನು |
ಚಿತ್ತವೆಂಬೋ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಎತ್ತೊ ಏನೋ ಓಡಿಸಿದೆ |”

ಇತ್ಯಾದಿ. ಭಕ್ತಿ ಕಷ್ಟವಾದರೂ ‘ವಿಷ್ಣು ದಾಸರ ದಾಸನಾಗಿ ವೈಷ್ಣವ ನೆನಿಸುವುದು ಸುಲಭ. ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗ, ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣ, ಹರಿಕೀರ್ತನೆ ಇವನ್ನು ದಾಸಕೂಟದವರು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದರು. “ಹರಿವಕ್ತದೊಳು ಮನೆಕಟ್ಟಿದ ನರನಿಗೆ ಕರಿಗಳ ಭೀತಿಯುಂಟೆ ?”

ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆನ್ನುವುದೇನೋ ಮಾಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಪ್ರಮೇಯ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಬಳಿ ದಾಸರಿಗೆ ದೀಕ್ಷೆ ಆಗುವವರೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಕಾಕು ದೈವಗಳನ್ನು, ‘ಭಿಕಾರಿ ದೈವಗಳನ್ನು’ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ — ಮಾರಿ, ಮಸಣಿ, ಜವ, ಜಕಣಿಯ ಜಲದೇವರು, ಯಲ್ಲಮ್ಮ, ಬೊಮ್ಮಬಿರ ಬೇತಾಳ, ಖಂಡರಾಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಂಬಿ ನೇಮ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ‘ಹರಿಯ ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದ ದೊರಕಿ’, ‘ಹರಿಕಥಾಮೃತ ಕಿವಿಯೊಳಗಾಗಿ’, ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗದೊರಕಿ ‘ಹರಿದಾಸರು ಬಂಧು-ಬಳಗವಾಗಿ’, ‘ಹರಿಮುದ್ರೆ ಆಭರಣವಾಗಿ’ ಪದುಮನಾಭನ ಪಾದದೊಲುಮೆ ಆಗಿ “ಬದುಕಿದೆನು ಬದುಕಿದೆನು ಭವ ಹಿಂಗಿತು”, “ಮುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗಕೆ ಯೋಗ್ಯ ನಾನಾದೆನು” ಎಂದುಕೊಂಡು ಹಿಗ್ಗಿದರು. ಕೀಳುದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ತಾಳಿಯನ್ನು ಹರಿದು ಬಿಸಾಟೆನೆಂದು ಒಂದು ಪದದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಯೇ ಅಧಿಕನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಾದರೂ ಅವರ ಹರಿಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಶಾಲವಾದುದು. ಸಕಲ

ಗ್ರಹಬಲವೂ, ನಿಖಿಲ ರಕ್ಷಕನೂ, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನೂ ಆದ ಹರಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹವೂ, ದಿನ ರಾತ್ರಿ, ನಕ್ಷತ್ರ ಯೋಗಕರಣ ತಿಥಿ, ಪಕ್ಷಮಾಸ ಪರ್ವಮಾಸ, ಕೃತುಹೋಮ ಯಜ್ಞ ಸದ್ಗತಿ — ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ'. ಈ ವಿಶಾಲವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ದಾಸರು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಧನ್ಯಾಸಿ ರಾಗದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಗೊಲಿದು ಧ್ರುವಪದವಿತ್ತವನನ್ನು ಕರಿಮೊರೆ ಕೇಳಿದ ಶ್ರೀಶನನ್ನು, ಗರುಡವಾಹನನನ್ನು 'ಹುಸ್ಸೆನ್' ಎಂತಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ಅರಿತು ಬಂದೆನಲ್ಲಿ | ಪುರಂದರವಿರಲನಲ್ಲದಿಲ್ಲಲ್ಲಾ ||" ಎಂದು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ "ಅಲ್ಲ ಖುದಾ ಎಂದು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯದೆ | ಮುಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನೆಲೆಯ ಗುರುತರಿಯದೆ |" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಅವರಿಗೆ ಹೃದಯವೈಶಾಲ್ಯದ, ತಿಳಿಮನಸ್ಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದುದ ರಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಠವೈದಿಕರಾದ ವ್ಯಾಸಕೂಟದ ಪಂಡಿತರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಎರಗಿಬಿದ್ದರು ; ಇವರನ್ನು ನಿಜವಾದ ವೈಷ್ಣವನಲ್ಲವೆಂದು ಜರಿದರು. ಇವರ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ದಾಸರು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದಲೇ ಎದುರಿಸಿದರು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗೊಡ್ಡ ಪಂಡಿತರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರೋಶವೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಧನ್ಯಾಸಿಯ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ; ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ ಬೈಗಳನ್ನೇ ಬೀರಲು ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡಿಲ್ಲ—

“— ಇಂಥ ತುಡುಗ ಮುಂಡೇಗಂಡರಿಗಿನ್ನು ವೈಷ್ಣವ ಸಲ್ಲುವುದೆ ?
ಗಡ್ಡವೇಸೆ ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು ಗೊಡ್ಡನಾಮವ ತೀಡಿ ಕೊಂಡು |
ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಮುದ್ರೆಗಳ ಬಡಿದುಕೊಂಡಿನ್ನು |
ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮಾತುಗಳಾಡಿ ದೊಡ್ಡವರೆಂದ್ವೇಳಿಕೊಂಬ |
ಬಡ್ಡಿಧಗಡೀಮಕ್ಕಳಿಗಿನ್ನು ವೈಷ್ಣವ ಸಲ್ಲುವುದೆ ||
ಭಾಗವತರನ್ನೇ ಕಂಡು ಕಂಡಾಂಗಿ ನಿಂದೆ ಮಾಡುತ |
ಸೋಗಿಲಿರುವ ಜೋಗೀ ತೊತ್ತಿನ ಮಕ್ಕಳಾದವರು |
ನಾವೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ತಿರುಗುವಂಥ |
ಗೂಗೆಮೋರೆ ನೀಚರಿಗಿನ್ನು ವೈಷ್ಣವ ಸಲ್ಲುವುದೇ.”

ಈ ಕೃತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಸಂದರ್ಭವೇನೋ ತಿಳಿಯದು : ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭವಂತೂ ಇದ್ದಿರಬೇಕು !

ಇಷ್ಟೊಂದು ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಬೋಧನೆಯಷ್ಟೇ ಕಾರಣವನ್ನಲಾಗದು. ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿ ಹರಿದಾಸರಾದಂದು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ, ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ, ತಮ್ಮ ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು ; ಆಗ ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಯಿತಂತೆ. ಈ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯಿಂದ ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸ ಬಲಿಯಿತು, ಭಕ್ತಿ ಹೆಮ್ಮರವಾಗಿ ಬೇರುಬಿಟ್ಟಿತು ; ಬಾಳಿನ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೂ ಇದಕ್ಕೆ ವಶವರ್ತಿಯಾದವು. ಭಕ್ತಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಬೌದ್ಧಿಕವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿರದೆ ಜೀವಿತದ ಮುಖ್ಯರಸವಾಯಿತು. ಶಂಕರಾಭರಣದ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ “ಕಂಡೆ ನಾ ಕನಸಿನಲಿ ಗೋವಿಂದನ” ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದ ಬಗೆಯನ್ನೂ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ —

“ಅಂದುಗೆ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ಘಲಿರೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿ |

ಬಂದು ಕಾಳಿಂಗನ ಹೆಡೆಯನೇರಿ |

ಧಿಂಧಿಮಿಧಿಮಿಕೆಂದು ತಾಳಗತಿಗಳಿಂದಾ |

ನಂದದಿ ಕುಣಿವ ಮುಕುಂದನ ಚರಣವ ||”

ಅವರು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡರಂತೆ. ಈ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಬಲವೇ ಅವರ ನಿಜಭಕ್ತಿಯ ಮೂರ್ತಿಯು.

ನಿಜಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ವಿರಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಸಂನ್ಯಸ್ತಸಂಕಲ್ಪ ಇಲ್ಲದವರ ವಿರಕ್ತಿ ತೋರಿಕೆಯಷ್ಟೆ ; ಅದನ್ನು ದಾಸರು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ, ಕಟುವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದರು. “ಪದುಮನಾಭನಲಿ ಲೇಶಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ”ದ ವೈರಾಗ್ಯ ‘ಉದರ ವೈರಾಗ್ಯ’ವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು? ತೋರಿಕೆಯ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮುಗ್ಧಜನ ನಿಃಸಾರವಾದ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ತೊಳಲುವುದುಂಟು; ಸ್ನಾನ, ಮೌನ, ಧ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತವಕ ಅವರಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ದಾಸರು ನೇರವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ— “ತನುವ ನೀರೊಳಗದ್ದಿ ಫಲವೇನು, ಮನದಲ್ಲಿ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನುಜರು?” ಭಕ್ತಿಯ ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಮನದಲ್ಲಿ ದೃಢವಿರಬೇಕು, ಜನರ ಸಂಸರ್ಗವ ನಿಗಲಬೇಕು

ಅನುಮಾನವನು ಬಿಡಬೇಕು, ತನ್ನ ಮನವ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು

ವ್ಯಾಪಾರವನು ಬಿಡಬೇಕು, ಪಾಪರಹಿತನಾಗಲಿಬೇಕು
ಜ್ಞಾನದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲಿ ಓಡ್ಕಾಡಬೇಕು....

ಇದು ಭಕ್ತಿಯ ಉಪಾಯದ ನಿರೂಪಣೆ. ಉಪಾಯವೆಂಬುದು ಅವರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಪದವೇ. “ಅಪಾರಮಹಿಮನನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ” ನೆನೆಯುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬೇಹಾಗ್ ರಾಗದ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

2. ಸಂಸಾರ ವಿಚಾರ

ಮನುಷ್ಯನ ಜನ್ಮದ ಅಗಾಧ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಮನಗಂಡಿದ್ದರು. ಭವದ ಹಂಗನ್ನು ಇಂಗಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ. ಮುಕ್ತಿಗೆ ನರಸ್ವರೂಪ ಅನುಕೂಲವಾದದ್ದು ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನ ಅನಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗಳ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ತಮ್ಮ ಜೀವಿತವನ್ನು ಬರಡುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಒಂದೆಡೆ “ಮಾನವಜನ್ಮ ದೊಡ್ಡದು ಇದ- । ಹಾನಿ ಮಾಡಲಿಬೇಡಿ ಹುಚ್ಚಪ್ಪಗಳಿರಾ ॥” ಎಂದು ಆಗ್ರಹದಿಂದ ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ‘ಹುಚ್ಚಪ್ಪ’ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಯೋಗ ಇಂದಿಗೂ ಮಾಧ್ವದೇಶಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಬೈಗಳು! ಮಾನವಜನ್ಮವನ್ನು ಹಾನಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಯನ್ನೂ ದಾಸರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಷ್ಟು ದೊರಕಿದರೆ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಬೇಕೆಂಬಾಸೆ

ಅಷ್ಟು ದೊರಕಿದರು ಮತ್ತಷ್ಟರಾಸೆ ।

ಕಷ್ಟ ಬೇಡೆಂಬಾಸೆ ಕಡುಸುಖವ ಕಾಂಬಾಸೆ

ಬಾಳಿನಲ್ಲಿನ ನಿಜವಾದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಆತಂಕ ಇದ್ದ ಮಂದಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಎಲ್ಲಿ ಬಂದೀತು ? ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿ ಬರುವುದೆ ? ಜಗದ ಜನವೆಲ್ಲ ಜಂಜಾಟದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ದಾಸರು ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದರು. ವರಾಳಿ ರಾಗದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ ಹೀಗೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ—

ಎಂತಾದರೂ ಚಿಂತೆ ಬಿಡದು ನಿ-

ಶ್ಚಿಂತರಾದವರನೊಬ್ಬರನು ಕಾಣೆ !

ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮುನ್ನ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಇದ್ದು ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬಯಕೆ, ಆತಂಕ, ಉದ್ವೇಗಗಳ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಸಂಸಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅಸಾರವಾದುದನ್ನೇ ಸಾರವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಮೋಸಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ದಾಸರು ಬಿಲಹರಿ ರಾಗದಲ್ಲಿ “ಯಾರಿಗೆ ಯಾರುಂಟು ಯರವಿನ ಸಂಸಾರ । ನೀರ ಮೇಲಣ ಗುಳ್ಳೆ ನಿಜವಲ್ಲ ಹರಿಯೆ !” ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ದೇವದತ್ತವಾದ ಮಾನವಜನ್ಮವನ್ನು ಸಂಸಾರದ ಕೋಟಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವುದು ಅಪರಾಧವೇ. ಆದರೆ ಅಪರಾಧಮಾಡುವ ಅಧಿ ಕಾರ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದೇ ಆದರೆ ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ ; ದಂಭ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರದ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಇನ್ನೂ ಜಾರುತ್ತದೆ. ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಜೀವದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಗತ್ಯ.

ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ ಅಪರಾಧ ಎನಗಿಲ್ಲ

ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ನೀನೆ ।

ಯಂತ್ರವಾಹಕ ನೀನೆ ಒಳಗಿದ್ದು ಎನ್ನ ಸ್ವ-

ತಂತ್ರನೆಂದೆನಿಸಿ ಕೊಲಿಸುವರೆ ಹೇಳೊ ।

ಈ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ‘ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಕರ್ತಾ’ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ‘ಬಿನ್ನಹಕೆ ಬಾಯಿಲ್ಲವಯ್ಯ, ಅನಂತ ಅಪರಾಧ ಎನ್ನೊಳ್ಳಗೆ ಇರಲಿಕ್ಕೆ’ ಎಂದವರೂ ದಾಸರೇ ; ‘ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ’ ಎಂದವರೂ ಅವರೇ. ಈ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ದತ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು. ‘ಕೊಡುವ ಕರ್ತ ಬೇರೆ ಇರುತ್ತಿರೆ’, ‘ಹರಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಣಲಿಲ್ಲ’ವಾದರೆ ‘ಭಂಡನಾದೆನು ನಾನು ಸಂಸಾರದಿ’ ; ‘ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ ಬಲವಂತವಾದರೆ’ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ ; ‘ಬ್ರಹ್ಮ ಬರೆದ ಬರಹ ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ’. ‘ಆರೇನು ಮಾಡುವರು ತಾ ಪಾಪಿಯಾದರೆ ? ಊರೆಲ್ಲ ನೆಂಟರು, ಉಣಬಡಿಸುವರೆ ಕಾಣೆ ! ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ‘ನಾಚಿಕೆಗೊಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ, ಯೋಚಿಸಿ’ ಕೆಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಅಂಬಿಗನಾದ ಅವನನ್ನು ನಂಬಿದರೆ ‘ಮನ್ನಿಸಿ ಸಲಹುವನು’, ‘ಮುಕ್ತಿಮಂಟಪಕ್ಕೆ’

ಒಯ್ಯುವನು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ 'ಸುಮ್ಮನೆ ಕಾಲವ ಕಳೆದರೆ', 'ಸಾಕು ಸಂಸಾರ ತೆರೆಯ ನೂಕಲಾರೆನು' ಎಂದರೆ, 'ಎನು ಬರೆದೆಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೆಷ್ಟು ನಿರ್ದಯನೋ' ಎಂದು ಹಳಿದರೆ ಹೀಗೆ 'ಹರಿವ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಬೆರಳ ಎಣಿಸುತಿಹ' ನಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು ದಾಸರಿಗೆ 'ನಗೆಯು ಬರುತಿದೆ'.

ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿದು. ಕರ್ಮಬಂಧನವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹರಿದು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥದ ಪರಿಚಯವಾಗಲು ಸಂಸಾರ ಅಗತ್ಯ. ಅದರಲ್ಲಿನ ಕಷ್ಟಕೋಟಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಯೊಡ್ಡಿ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಪುಟವಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ ; ಸಂಕಟಬಂದಾಗ ವೆಂಕಟರಮಣನ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ದಾಸರು "ಸಂಸಾರವೆಂಬಂಥ ಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ ; ಕಂಸಾರಿ ನೆನೆವಂಥ ಸೌಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ" ಎಂದದ್ದು. ಆದರೆ ಸಂಸಾರದ ಚಿಂತೆ, ಅಂಜಿಕೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಬೇಕು. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರಿಗಳಾಗಿಯೇ ಉಳಿದ ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಆದರ್ಶವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ — "ಇರಬೇಕು, ಇರದಿರಬೇಕು । ಸಂಸಾರದಿ ಜನಕಾದಿ ರಾಜಮುಷಿಗಳಂತೆ ॥" ಮಿಥಿಲಾ ಪಟ್ಟಣವು ಸುಟ್ಟಂತೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಅದರ ರಾಜ 'ನನ್ನದೇನು ಸುಡಲಿಲ್ಲ' ಎಂದನಂತೆ. ಈ ನಿಸಂಗ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕು ; ಇದ್ದರೆ 'ಅಂಜಿಕೆನ್ನಾತಕಯ್ಯ ?'

ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಈಜಿ, ಇದ್ದು ಜಯಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪರಮಾರ್ಥದ ಹಂಬಲ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಬರಿಯ ಭಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಈ ಹಂಬಲವನ್ನು ಪೂರೈಸಲಾರದು ; ಧ್ಯಾನ ಅವಶ್ಯಕ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಧ್ಯಾನದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ಮನವ ಶೋಧಿಸಬೇಕು ನಿಚ್ಚಾ ದಿನ
ದಿನದ ಮಾಡುವ ಪಾಪಪುಣ್ಯದ ವೆಚ್ಚಾ
ತನುವ ಖಂಡಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾಣೋ, ನಿನ್ನ
ಮನವ ದಂಡಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾಣೋ
ಕೊನೆಗೆ ನಿನ್ನೊಳಗೆ ನೀ ಜಾಣೋ, ಮುಕ್ತಿ
ನಿನಗೆ ದೂರಿಲ್ಲವು ಒಂದೇ ಗೇಣೋ !

ಅವರದ್ದು ಯೋಗದ ದಾರಿಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಚಯವಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಯೋಗಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದಿತು. ಈ ವಿಚಾರ ಅವರ ಹಲವಾರು ಕೀರ್ತನೆಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದರೂ ಕಾಪಿರಾಗದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು.

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ನೋಡೊ ಹರಿಯ, ಒಳ
ಗಣ್ಣಿನಿಂದಲಿ ನೋಡೊ ಮೂಜಗದ ದೊರೆಯ || ಪ ||

ಆಧಾರ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಚಕ್ರವ
ಶೋಧಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು ಈಷಣಾತ್ರಯ
ಸಾಧಿಸಿ ಸುಷಮ್ನಾ ಏರಿ, ಅಲ್ಲಿ
ಭೇದಿಸಿ ನೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸೇರು ||

ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಂಡಜದೊಳಾಡುವ, ಕುಂಡಲಿ ತುದಿಯೊಳಿರುವ, ಭಾನು ಮಂಡಲ ನಾರಾಯಣನೆಂಬುವನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ರತವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಹರಿದಾಸರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರು ತಾವು ವಿರಕ್ತರಾದರೂ ನೀಸಂಗರಾದರೂ ಜನತೆಯನ್ನು ಈ ದಾರಿಗೆ ಎಳೆಯಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತ, ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಉದ್ಯಮದ ಶ್ರೀಮುಖ ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ದುರ್ಮಾರ್ಗಿಗಳು ಸನ್ಮಾರ್ಗಿಗಳಾಗಲಿ, ಸನ್ಮಾರ್ಗಿಗಳು ಸಂತರಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯ ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ; ನಿತ್ಯಜೀವನದಿಂದ ವಿಮುಖರಾಗದೆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನ ಶೀಲವನ್ನು ಕಾಪಿಡುವ ಕಾತರ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಾಳುವೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಿಚಯವಿದ್ದಿತು ; ದಿನ ದಿನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವ ಸಾಹಸ ಅವರು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. “ಎಲ್ಲಾರು ಮಾಡುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ, ಗೇಣು ಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ” ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಮಾತು ದಾಸರದ್ದೇ. ಬಯಲುಮಂಡಪದ ಗಾಳಿಗೋಪುರವನ್ನೇರಿ ಬಾಳುವೆಗೆ ಅಳವಡಿಸ ಲಾಗದ ಕಗ್ಗವನ್ನು ಹೇಳಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವ ಅವರದ್ದಲ್ಲ. ಅವರು ಬಾಳಿದವರು, ಬಾಳನ್ನು ನೋಡಿದವರು, ಬೆಳಕನ್ನು ಕಂಡವರು. ನಮ್ಮನ್ನು ಬಾಳಿನಲ್ಲೇ ಉಳಿಸಿ ಬೆಳಕಿನೆಡೆಗೆ ಹೊರಳಿಸುವುದು ಅವರ ಬಯಕೆ.

3. ವ್ಯವಹಾರ ಕೌಶಲ

ಪುರಂದರದಾಸರು ಲೌಕಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲಂತೂ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಷ್ಟೆ ; ವ್ಯವಹಾರ ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ? ಹರಿದಾಸರಾದ ಮೇಲೂ ನಾಲ್ಕೂ ಜನರ ಜಂಜಾಟ ಅವರಿಗೆ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದ ಸನ್ನಿವೇಶವಂತೂ ಗೊಂದಲದ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ದ್ದಿತು. ರಾಜಕಾರಣದಿಂದ ಮೈಮರೆತ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಧಾನಿ, ವ್ಯಾಸ ತೀರ್ಥರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರ ತಂಡ, ಧರ್ಮದ ತೆರೆ ಎರಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ - ಈ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಹರಿದಾಸರು ಉಳಿಯುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು. ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದಾಸಕೂಟವೆಂಬ ಸೊಲ್ಲೇ ಇಂದು ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಿನ ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ತಾವು ನಿಂತುದಲ್ಲದೆ ಎಂದಿಗೂ ಇರುವ ಇಂಥದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ನಿಲ್ಲುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಹೇಳಿದರು. ಅವರು ಅಂದು ತಳೆದ ನಿಲುವು ನಮಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾದೀತು.

ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಗೆ ಅವರ ಮೇಲಿದ್ದ ಅಭಿಮಾನ ಹಲವು ಪಂಡಿತರ ಈರ್ಷ್ಯೆಯನ್ನು ಉಬ್ಬಿಸಿರಬೇಕು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ಬೇಸರಗೊಂಡರೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಕಹಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ನಿಂದಕರಿರಬೇಕು' ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ "ಹಂದಿಯಿದ್ದರೆ ಕೇರಿ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಶುದ್ಧಿಯೋ ಹಾಂಗೆ" ಎಂದು ನಿಂದಕರನ್ನೂ ಹಂದಿಯನ್ನೂ ಸರಿದೂಗಿಸಿದ್ದರೂ "ದುಷ್ಟಜನರು ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗಿದ್ದರೆ । ಶಿಷ್ಟಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಕೀರ್ತಿಗಳು" ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. "ದುರುಳ ಜನಂಗಳು ಚಿರಕಾಲ ಇರುವಂತೆ । ಕರವ ಮುಗಿದು ವರವ ಬೇಡುವನು" ಎಂದು ಅರೆಪರಿಹಾಸ್ಯದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ "ಅಪಮಾನವಾದರೆ ಒಳಿತು" ಎಂದು ಹೇಳಿ "ಮಾನದಿಂದ ಅಭಿಮಾನ ಪುಟ್ಟುವುದು", "ಅಪಮಾನದಿಂದಲಿ ತಪವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು" ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ; ದೀನರಕ್ಷಣಾದ ಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲ ನನ್ನೂ "ಏನು ಬೇಡ, ಎನಗಪಮಾನವೇ ಇರಲಿ" ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಕೇಡುಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಹರಿದಾಸರ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. "ವಿಷವನುಣಿಸಿದವನಿಗೆ ಷಡ್ರಸವನುಣಿಸಲಿ ಬೇಕು" ಎಂದು ಪುರಂದರದಾಸರು ಕಾಂಬೋದಿಯ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ; ಏಕೆಂದರೆ

“ಧರ್ಮವೇ ಜಯವೆಂಬ ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ |

ಮರ್ಮವನು ತಿಳಿದು ಆಚರಿಸುವುದು ಕೇಳು.”

ಮಹಾಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಾರವೆಲ್ಲ ‘ಯತೋ ಧರ್ಮಸ್ತತೋ ಜಯಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಲ್ಲವೆ ? ತುಂಬ ಮಧುರವಾದ ಮನೋಧರ್ಮ ಇದು ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲ ಜನರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ನಿಲುವು ಇದು. ಆದರೂ ಬರುವ ಬವಣೆಗಳನ್ನು ಸೈರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ದೊಡ್ಡ ಯೋಗವಲ್ಲ. ವಸತಿಯಲ್ಲೂ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲೂ ಔಚಿತ್ಯಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕು ; ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪದ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಆವೇಶವಿರಬೇಕು. ಮೋಹನರಾಗದ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ದಾಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕೂಡ ಅಧಿಕ ಸ್ನೇಹಕ್ಕಿಂತ

ಸುಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕೂಡ ಜಗಳವೇ ಲೇಸು ||

.....

ಉಂಬುಡುವುದಕ್ಕಿರದ ಅರಸನೋಲಗಕಿಂತ

ತುಂಬಿದೂರೊಳಗೆ ತಿಂದುಂಬುವುದೇ ಲೇಸು ||

ಸಜ್ಜನರೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ ; ಆದರೆ ಅಡಿದಾಗ ಒಳ್ಳೆಯತನವೇ ಬಂದೊದಗುವುದು. ಚಂದನದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿದರೆ ಬರುವುದು ಸುವಾಸನೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಪರಾಶ್ರಯವೆಂಬುದು ಎಂದೂ ಅನಿಷ್ಟವೇ ; ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆ ಆಶ್ರಯಮಾಡಿದರೂ ಸಮರ್ಥರಾದವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಷ್ಟೆ. ದುರ್ಜನರನ್ನೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ದೂರ ಇರಿಸಿ, ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಿಡಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಕೀರ್ತನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವ್ಯವಹಾರ ಕೌಶಲವು ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಚತುರರಾದ ದಾಸರು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಭಕ್ತಿಯ ಆವೇಶದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕಜ್ಞಾನ ಎಷ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದು ನಿದರ್ಶನ. ‘ಮೂರ್ಖರಾದರು ಜನರು’ ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ “ಒಂಟಿಯಲಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಿಡುವಾತ, ಗಂಟನೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲೊಪ್ಪಿಸುವಾತ, ನೆಂಟರಿಗೆ ಸಾಲವನು ಕೊಡುವಾತ,....” ಎಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ “ಮುಂದೆ ಭಲಾ ಎಂದು, ಹಿಂದಾಡಿಕೊಂಬರ ಸಂಗ ಬೇಡ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಜನರ ನಡುವೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಾಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂಬ ವಿವರಣೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅವರಿಗೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾದ ಅನುಭವವಿದ್ದಿತ್ತಷ್ಟೆ. ಸಂಸಾರಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಶೀಲಶುದ್ಧಿಯ ವಿಚಾರ ಅಗತ್ಯ ; ಸುಖವಾದ ಬಾಳುವೆಯ ಸಾಧನ ಅಗತ್ಯ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರಗಳು ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಜಗದ ಜನವೆಲ್ಲ ಮುನಿಗಳಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಅಂದಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ವೇದಾಂತದಿಂದ ತಲೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇಕೆ ? ದಾಸರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ—
“ಹೋಗದೂರಿನ ದಾರಿ ಕೇಳಿ ಮಾಡುವುದೇನು ?”

ಗೊಡ್ಡು ಪಂಡಿತರನ್ನೂ ವೈದಿಕರನ್ನೂ ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವುದು ದಾಸರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಕೆಲಸ. ಮಡಿವಂತಿಗೆಯನ್ನು ಲೇವಡಿ ಮಾಡಿ ಬರೆದಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಗಳೇ ಹಲವಾರು ಇವೆ. ಶೀಲದಲ್ಲಿ ಸಂವರವಿಲ್ಲದೆ, ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡಂಬರದಲ್ಲಿ ಪಾವಿತ್ರ್ಯದ ಸೋಗು ಹಾಕಿ ಜನರನ್ನು ವಂಚಿಸುವುದು, ದಂಡಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವಲ್ಲ. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬೂಟಾಟಿಕೆ ಉರ್ಜಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೂ ಉಳಿಯದು. ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಖಂಡಿಸಿದಂತೆಯೇ, ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಿದಾಸತನವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನೇ ಅಧಿಕರಿಸಿಕೊಂಡು—

ಗೂಟನಾಮವ ಹೊಡೆದು ಗುಂಡುತಂಬಿಗೆ ಹಿಡಿದು

ಗೋಟಂಚು ಧೋತರ ಮಡಿಯನುಟ್ಟು

ದಾಟು ಕಾಲಿಡುತ ನಾ ಧರೆಯೊಳಗೆ ಬರಲೆನ್ನ

ಬೂಟಕತನ ನೋಡಿ ಭ್ರಮಿಸದಿರಿ ಜನರೇ !

ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕುಲವಾಗಲೀ ವಿದ್ಯೆಯಾಗಲೀ ಯಾವೊಬ್ಬನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನೂ ಹೇಳದು ; ಶೀಲಸಂಪತ್ತಿಯೇ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಹೊಲೆಯರೆಂದು ಒಂದು ಪಂಗಡವನ್ನು ದೂರವಿರಿಸಿ ಕೇಳುನೋಟದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ದಾಸರು ಹೊಲೆಯ ನೆಂಬುದು ಜಾತಿಸೂಚಕವಾದ ನಿಕೃಷ್ಟಶಬ್ದವಲ್ಲ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುವ

ಪದವೆಂದರು. ಮುಖಾರಿರಾಗದ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದು “ಹೊಲೆಯ ಹೊರಗಿಹನೆ ಊರೊಳಗಿಲ್ಲವೆ | ಬಲ್ಲವರು ಪೇಳಿ ಹರಿಭಕ್ತರಾದವರು !” ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. “ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರವನು ತಿಳಿಯದವ, ಆಳಾಗಿ ಅರಸಿಗೆ ಮಣಿಯದಾತ, ಇದ್ದು ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡದಿದ್ದವ, ಆಶೆಯಿಂದಲಿ ಬಹಳ ದೋಷ ಮಾಡುವವ, ಹುಸಿಯಾಡುವವ, ಉಂಡಮನೆಗೆರಡ ಯೋಚಿಸುವಾತ, ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರೊಳು ಭೇದವಿಕ್ಕುವವ, ಅರಿತು ಆಚಾರವನು ಮಾಡದಿದ್ದವ, ಗುರುಹಿರಿಯರನು ಕಂಡು ಎರಗದಾತ” ಇವರೆಲ್ಲ ಹೊಲೆಯರಂತೆ. ಹೊಲೆತನ ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದವರಲ್ಲಿ ದಾಸರು ಮೊದಲನೆಯವರು. ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅವರು ರಚಿಸಿದ ಉಗಾಭೋಗವೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ—

ಹೊಲೆಯ ಬಂದನೆಂದು ಒಳಗೆ ದೇವರ ಮಾಡಿ
ಗಣಗಣಗಂಟಿಯ ಬಾರಿಸುವರಯ್ಯ |
ತನುವಿನ ಕೋಪವು ಹೊಲೆಯಲ್ಲವೆ ?
ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಹೊಲೆಯಲ್ಲವೆ ?
ಹರಿಯ ವಿಸ್ತೃತಿ ತಾನು ಹೊಲೆಯಲ್ಲವೆ ?
ಹೊರಗಿದ್ದ ಹೊಲೆಯನ ಒಳಗೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟರೆ
ಇದಕೇನು ಮದ್ದೋ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ?

ದೇಹ ಮಲಿನವಾದರೆ, ವೃತ್ತಿ ಕೇಳಾದರೆ ಮನಸ್ಸೂ ಮಲಿನವಾದುದೆ? ಚಿತ್ತ ಕೇಳಾದುದೆ? “ನದಿಯು ಡೊಂಕಾದರೇನು ಉದಕ ಡೊಂಕೆ? ಕಬ್ಬು ಡೊಂಕಾಗಿರಲು ಅದರ ರಸ ಡೊಂಕೆ ?” ಎಂದು ದಾಸರು ಕೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶೀಲ ಶುದ್ಧಿಯಿದ್ದರೆ ಜಾತಿಯ ವಿಚಾರವೇಕೆ ? “ಆವ ಕುಲವಾದರೇನು ಆವನಾದರೇನು, ಆತ್ಮಭಾವವರಿತಮೇಲೆ ?” ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಹರಿಯೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದ ಮೇಲೆ ಕುಲದಿಂದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಸಲ್ಲದು. ಒಮ್ಮೆ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮಶೈವರಿಗೂ ವೈಷ್ಣವಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ವಿವಾದ ಒದಗಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪುರಂದರದಾಸರು—

ಜಂಗಮರು ನಾವು ಜಗದೊಳು |
ಜಂಗಮರು ನಾವು ಲಿಂಗಾಂಗಿಗಳು

ಮಂಗಳವಂತರು ಭವಿಗಳೆಂತೆಂಬಿರಿ |
 ಶಿವ ಗುರುದೈವ ಕೇಶವ ನಮ್ಮ ಮನೆದೈವ
 ವರದಮೋಹನ ನಮ್ಮ ಗುರುಶಾಂತೇಶ ||

ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ನಾದನಾಮಕ್ರಿಯೆಯ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿ
 ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದರಂತೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ವಿಶಾಲವಾದ ದೃಷ್ಟಿ, ಅವರ
 ಉದಾರವಾದ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಭಾವನೆಗಳು ನಾನೂರು
 ವರ್ಷಗಳ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಗತಿಪರವೇ. ಮಾನವನ ಮುನ್ನಡೆಯ ವೇಗ ಬಹು
 ಕಡಮೆ.

ಮಾತುಮಾತಿಗೆ ಬಿಡದೆ ವರ್ಣಿಸುತಲಿ |

ಗೀತ ನರ್ತನದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜಿಸುವ |

ಪೂತಾತ್ಮದಾಸ ಪುರಂದರದಾಸರಯ್ಯ

|| 5 ||

2. ತುಂಗಭದ್ರಾ ತೀರದ ಚೇಕಲಪರವಿಯ ವಿಜಯದಾಸರು ಪುರಂದರದಾಸರ ನಂತರ ದಾಸಕೂಟದ ನಾಯಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಅವರ ಕಾಲ 1687 ರಿಂದ 1755ರವರೆಗೆ. ಅಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವಿತ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅವರ ಜೀವಿತಕಾಲಕ್ಕೂ ತುಂಬ ಅಂತರ. ಆದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟು ಅಂಕಿತವನ್ನಿತ್ತರಂತೆ. ಇವರೂ ಸಾವಿರಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾದವರು. ಅವರು ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಹಲವಾರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪೂರ್ವಿರಾಗ ಅಟ್ಟತಾಳದ ಕೀರ್ತನೆ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಪರಿವರ್ತನೆಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯ ಕಥೆಗೆ ಈ ಕೀರ್ತನೆಯೇ ಆಧಾರ.

ಬೇಸರದೆ ಭಜಿಸಿರೋ ಪುರಂದರದಾಸರಾಯರ |

ಶ್ರೀಶ ನಿಮ್ಮನುದಾಸೀನ ಮಾಡದೆ ಪೋಷಿಸುವ ಸಂತೋಷದಿಂದ || ಪ ||

ಪುರಂದರಗಡಾದೊಳಗೆ ಹಿರಿಯ ಸಾವುಕಾರನೆನಿಸಿ |

ಪರಿಪರಿಯ ಸೌಖ್ಯಗಳ ಸುರಿಸುತ್ತ |

ಇರುತಿರಲು ನರಹರಿ ತ್ವರಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುತ್ತ |

ಕರುಣದಲಿ ಅವರುದ್ಧರಿಸಲೋಸುಗ

ಮನೆಗೆ ಪೋಗುತ್ತಯಜಮಾನ ಕಂಡ |

ಜರಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊರಗಾಡಲು |

ಮರುದಿವಸ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆಗೆ ನಿಂತ

|| 1 ||

ಬಾರಿಬಾರಿಗೆ ಸಾವುಕಾರನ ಮೋರೆಗ್ಗತ್ತಿ ಮೋರೆಯಿಲ್ಲದೆ |

ಆರುತಿಂಗಳು ಬೆನ್ನ ಬೀಳುತ್ತ ನಾಯಕರೀತನನಾರು ಬಿ-

ಟ್ಟಾರೆಂದು ಬಯ್ಯುತ್ತ ಬೇಸತ್ತು ಎರಡು ಹೇ- |

ರು ರೊಕ್ಕಾ ಮುಂದೆ ಸುರಿಯುತ್ತ ಅದರಳೊಂದು- |
ಡ್ಡಾರಿಸಿಕೊ ಎಂದು ಪೇಳಲು ನಾರಾಯಣ ಬಿಟ್ಟೊದ ನಗುತ || 2 ||

ಹಿತ್ತಲಾ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮತ್ತೆ ಆತನ ಮಡದಿಗಾಗಿ |
ಹತ್ತಿ ಬಿದ್ದನು ವಿತ್ತ ತಾ ಯೆನುತ ತನ ಮಗನ ಮುಂಜ್ಯೊ- |
ದೆತ್ತಿ ಕದಿಂಬಾಯಿ ತೆರೆಯುತ್ತ ಆ ಪ್ರಾಣ ನುಡಿಗಳು |
ಎತ್ತಣದ ದ್ರವ್ಯವು ತನಗೆನುತ ನಿನ್ನ ಮೂಗಿನ |
ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯ ಕೊಡು ಎನೆ |
ಉತ್ತುಮಳು ತೆಗೆದಿತ್ತಳಾಕ್ಷಣದಿ || 3 ||

ಜೋಕೆಯಿಂ ಮೂಗುತಿಯನೊಯ್ದು ಆಕೆ ಗಂಡನೆದುರು |
ಹಾಕಿದನು ತಾ ಪಾಕಿ ಕೊಡುಯೆನುತ ಅದು ಕಂಡು ಇದು ನ- |
ಮಾಕ್ತಿಯದೆಂದು ಈತ ನುಡಿಯುತ್ತ ಅನ್ಯರದು ಇಂಥಾ-
ದ್ಯಾಕಿರಬಾರದೆನ್ನುತ್ತ ಬೆಲಿ ಹೇಳು ಎನಲು |
ನಾಕು ನೂರು ಶುಭ್ರ ಕೊಡು ಎಂಥಾಕಿ ಹೋದನು
ತಿರುಗಿ ಬಾರದೆಲೆ || 4 ||

ತಿರುಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬಾರದಿರೆ ಕರೆದು ತನ್ನೆಡತಿಯ |
ಬರಿಯ ನಾಸಿಕವನ್ನೆ ಕಂಡು ಮೂಗುತಿಯು ಎಲ್ಲೆನಲು |
ಮುರಿದಿಹದು ಎಂದಾಕೆ ಪೇಳಲೊಳ್ಳಗೊಳ್ಳಿ ನೀ ತಾರೆದಿರೆ |
ಅರೆವೆ ನಿನ್ನಯ ಜೀವವೆಂದನು ವಿಷಕೊಂಬೆನೆಂದು |
ಕರದಿ ಬಟ್ಟಲ ಧರಿಸಲಾಕ್ಷಣ |
ತ್ವರಿತದಲಿ ಹರಿ ಅದರೊಳಗಾಕ್ಷಿದನು || 5 ||

ಹರುಷದಿಂ ಮೂಗುತಿಯನೊಯ್ದು ಪುರುಷನಾ ಕೈಯೊಳಗಿಡಲು |
ತರಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಾ ಅದು ಕಾಣದಿರಲು |
ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡಿದನು ಮಡದಿಯಾ ನಿಜ ಪೇಳಿನಲು |
ಅರಸಿ ಪೇಳೆಳು ಕೊಟ್ಟಸುದ್ದಿಯಾ ಅಭಿಮಾನಕಂಜಿ |
ಅರೆದು ವಿಷವನು ಕುಡಿವೆನು ಎನಲು ಸಿರಿರಮಣ

ತಾ ಕೊಟ್ಟ ಖರಿಯಾ

॥ 6 ॥

ದೇವದೇವನು ಎನ್ನ ಮನದಾ ಭಾವವನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ |
 ತಾ ವೃದ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಪರಿಪಕ್ಷವೆನಗೆ- |
 ನ್ನಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗಬೇಕೆಂದು ವೈರಾಗ್ಯಭಾವದಿ |
 ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೆ ಛಂದ ಹೀಗೆನುತ ಮನೆ ಧನ |
 ಕೋವಿದರ ಕರೆದಿತ್ತ ಹರುಷದಿ ಕಾವನಯ್ಯನದಾಸನಾದ ॥ 7 ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ಪಾದದಲಿ ಲಕ್ಷವಿಟ್ಟು ವ್ಯಾಸರಾಯರ |
 ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದಂಕಿತವ ಕೊಳುತ ಪದ ಕೊರತೆ ಐದು |
 ಲಕ್ಷಪದಸುಳಾದಿ ಪೇಳುತ್ತ ಅಪರೋಕ್ಷ ಪುಟ್ಟಲು |
 ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದ ಅಧೋಕ್ಷಜನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ ॥ 8 ॥

ಘೋರ ನರಕದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಪಾರ ಜನರು ಚೀರುತಿರಲು -
 ದ್ವಾರ ಮಾಡಿದ ನಾರದರಿವರು ಅವತಾರ ಮಾಡಿ |
 ಧಾರುಣಿಯಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದರು ಸರುವೋತ್ತಮ ಹರಿ |
 ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಸಾರಿದರು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಲು |
 ಮಾರಜನಕ ವಿಜಯ ವಿಠಲ ಆರಿಗಾದರು ಒಲಿವ ಕಾಣೆರೋ|| 9 ॥

3. ಅವರದ್ದೇ ಇನ್ನೊಂದು ಪದ :

ಭೈರವಿರಾಗ, ಅಟ್ಟತಾಳ

ಅಡಿಗಳಿಗೊಂದಿಪೆ ಪುರಂದರಗುರುವೆ ॥ ಪ ॥

ಕಡುಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯದ ನಿಧಿಯೆ ॥ ಅ ॥

ವರ ಮಧ್ವಮತ ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗೆ ಚಂದ್ರನಾದೆ |
 ಗುರುವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದುಪದೇಶಗೊಂಡೆ |
 ಎರಡೆರಡು ಲಕ್ಷದಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರ |
 ವರನಾಮಾವಳಿ ಮಾಡ್ದೊಗರ್ಪಿಸಿದೆ ॥ 1 ॥

ಗಂಗಾದಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಂಗಳ ಚರಿಸಿ ತು- |
 ರಂಗವದನ ವೇದವ್ಯಾಸನ |
 ಹಿಂಗದೆ ಮನದಲಿ ನೆನೆದು ನೆನೆದು ಮೆರೆವ |
 ಮಂಗಳ ಮಹಿಮೆಯ ನುತಿಸಿ ನುತಿಸಿ ನಾ || 2 ||

ನಿನ್ನತಿಶಯಗುಣ ವರ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ |
 ನಿನ್ನ ಸೇವಕನ ಸೇವಕ ನಾನೆಂದು |
 ಪನ್ನಗಶಯನ ಮುಕುಂದ ಕರುಣ ಪ್ರ- |
 ಸನ್ನ ವಿಜಯ ವಿಠಲನ್ನ ಸಂಪನ್ನ || 3 ||

4. ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಕಾಖಂಡಿಕಿ ಗ್ರಾಮದವರು. ಇವರು 1674 ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ದ್ವಾದಶಿಯಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರು ಎಂಬತ್ತು ಪದಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ ; ಭಾಗವತದ ದಶಮಸ್ಕಂದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯವಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಮೇಲೆ ಈ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕರಾಭರಣದಾಗ, ಅಟ್ಟತಾಳ

ತಂದೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸ್ಮರಿಸುವೆ ಎನ್ನ |
 ಮಂದಮತಿ ಕಳೆದು ಹರಿಭಟನೆನಿಸುವ || ಪ ||

ಗುರುವ್ಯಾಸರಾಜರ ಚರಣಾಬ್ಜಭಟಚರಣ |
 ವಿರತಿ ಭಕುತಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಣವನ |
 ವರ ಉಪನಿಷದ್ವಾರಿನಿಧಿಗೆ ತಿಮಿಂಗಿಲನಹನ |
 ಧರೆಯ ಕವಿಕುಲಶಿಖಾಮಣಿಯೆನಿಪನ || 1 ||

ದಿನ ದಿನ ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಲಾಭದಲ್ಲಿ ತುಷ್ಟನ |
 ಕನಕಲೋಷ್ಪಸಮಾನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವನ |
 ಘನಸಿದ್ಧಿಗಳು ತಾವು ಬರಲೊಡಂಬಡದೆ ಹರಿ |
 ಗುಣಕೀರ್ತಿಯಲಿ ಪರವಶವಾಗಿಹನ || 2 ||

ಭವಜಲಗೋಷ್ಠದಕೆ ಸರಿದಾಟಿ ಕಾಮಕ್ರೋ- |
 ಧವ ಮೆಟ್ಟಿ ಭಕ್ತಿಸುಧೆಯುಂಡು ತೇಗಿ |
 ಭುವಿಯೊಳು ನಿಜಕೀರ್ತಿ ಹರಹಿ ಪವನಮತ |
 ದವರೆನಿವ ದಾಸರಿಗೆ ತವ ರೂಪ ತೋರಿದನ || 3 ||

ಕವನೋಕ್ತಿ ಮಳೆಗರೆದು ಹರಿದಾಸ |
 ಪವರ್ಗಳಿಗವಿರಳಾನಂದವಿತ್ತರ್ಥಿಸುವರ |
 ನವಭಕುತಿ ಮನಗಂಡು
 ಸವೆಯದಾನಂದ ಪುರ ಪ-
 ಧವನು ತೋರಿಸಿದಂಥ ಬಹು ಕೃಪಾಕರನ || 4 ||

ಗೀತರಾಯಿಸುಳಾದ್ಯುಗಾಭೋಗ ಪದ ಪದ್ಯ |
 ವ್ರಾತ ಪ್ರಬಂಧ ರಚಿಸಿ ವಿಠಲನ |
 ಪ್ರೀತಿಬಡಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡು ನಲಿವ ವೈಷ್ಣವಾಗ್ರ-
 ನಾಥ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟಕೃಷ್ಣಪ್ರಿಯನ || 5 ||

5. ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು 1727-1809
 ಸುಮಾರಿಗೆ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಾನವಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರು.
 'ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ' ಬರೆದವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸುಮಾರು
 ಇನ್ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತು ಪದಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ
 ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಪುರಂದರದಾಸರ ಮೇಲೆ ಈ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಡನಾಮಕ್ರಿಯೆರಾಗ, ಅಟ್ಟತಾಳ

ದಾಸರಾಯಾ ಪುರಂದರದಾಸರಾಯ || ಪ ||

ದಾಸರಾಯ ಪ್ರತಿವಾಸರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿ |
 ವಾಸನ್ನ ತೋರೋ ದಯಾಸಾಂದ್ರ ಪುರಂದರ || ಅ ||

ವರದ ನಾಮಕ ಭೂಸುರನ ಮಡದಿಯ ಬ |
 ಸಿರಲಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದು ಮೆರೆದೆ ಧಾರುಣಿಯೊಳು || 1 ||

- ಕುಲಿಶಧರಾ ಹೃದಯಪೊಳಲೊಳು ಮಡದಿ ಮ |
 ಕಳಕೂಡಿ ಸುಖದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದೋ || 2 ||
- ಮನೆ ಧನಧಾನ್ಯ ವಾಹನ ವಸ್ತುಗಳನೆಲ್ಲ |
 ತೃಣಕೆ ಬಗೆದು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದು ಬುಧರಿಗೆ || 3 ||
- ವ್ಯಾಸರಾಯರಲಿ ಭಾಸುರ ಮಂತ್ರೋಪ |
 ದೇಶವಕೊಂಡು ರಮೇಶನ ಒಲಿಸಿದ್ದೋ || 4 ||
- ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲಿ ನೀ ಕೃತಿ ಪೇಳಿ ಅ |
 ಪ್ರಾಕೃತ ಹರಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕೃತ ನೀನ್ಯಾದೋ || 5 ||
- ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೂರ್ತಿಮಹಿಮೆಗಳ |
 ಕೀರ್ತಿಸಿ ಜಗದಿ ಕೃತಾರ್ಥನೆಂದೆನಿಸಿದ್ದೋ || 6 ||
- ಪಾತಕವನನಿಧಿ ಪೋತನೆನಿಪ ಜಗ |
 ನ್ನಾಥವಿಠಲನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯ ಪಡೆದೋ || 7 ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 2

ಪುರಂದರದಾಸರ ನಂತರ ಹರಿದಾಸಪರಂಪರೆ

1

ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳಿಂದೂ, ಅವರೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರಾದ ರೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ. ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ವರದಪ್ಪನು 'ವರದಪುರಂದರ'ನೆಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪದಗಳನ್ನೂ, ಎರಡನೆಯವನಾದ ಗುರುರಾಯನು 'ಗುರುಪುರಂದರ'ನೆಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಪದಗಳು, ಹದಿನೇಳು ಸುಳಾದಿಗಳು, ಹನ್ನೆರಡು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಮೂರನೆಯ ಮಗ ಅಪ್ಪಣ್ಣನು 'ಅಭಿನವ ಪುರಂದರ' ನೆಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯನ್ನೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮಧ್ವಪತಿ ಸ್ವನಾಮಾಂಕಿತದಿಂದ ಹತ್ತು ಪದಗಳು ಮತ್ತು ಏಳು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಬದುಕಿದ್ದಾಗಲೇ ಮೊದಲ ಮೂರೂ ಮಕ್ಕಳು ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಮಧ್ವಪತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರಂದರದಾಸರು ತೀರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷ ಬದುಕಿದ್ದನಂತೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಇನ್ನಾವ ಹೆಸರಾಂತ ಶಿಷ್ಯನೂ ಇದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ.

2

ಆದರೆ ಸುಮಾರು ನೂರೊಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಬಂದ ವಿಜಯ ದಾಸರು (1687-1755) ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿ ದಾಸಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು. ಇವರು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಚೀಕಲಪರವಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಲೌಕಿಕ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಅವರ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಅವರ ಮುಂಚಿನ ಹೆಸರು ದಾಸಪ್ಪನೆಂದು; ಅವರ ಅಂಕಿತ 'ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲ'. ಅವರು ಚಿಪ್ಪರಗಿಯಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿ 882 ಪದಗಳನ್ನೂ 525 ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.

ಇವರಿಗೆ ಹಲವಾರು ಮಂದಿ ಶಿಷ್ಯರು ಇದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಹರಿದಾಸಪರಂಪರೆ ವಿಸ್ತೃತವಾದದ್ದು. ಮೋಹನದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಪಂಗನಾಮದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರು ಈ ಮೂರು ಮಂದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹರಿದಾಸರು ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೇ. ಗದ್ವಾಲ ಸಂಸ್ಥಾನದ ವ್ಯಾಸ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು (ಐಜಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳು) ಎಂಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ವಿಜಯದಾಸರಿಂದಲೇ ಅಂಕಿತಪಡೆದು ಹಲವಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಪ್ರಭಾವ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇವರು 'ಮಾನಸ ಸ್ಮೃತಿ'ಯೆಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹರಿದಾಸಪಂಥದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರು. ಇವರ ದೇವರ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ 'ವಾಸುದೇವ ವಿಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ಬೇಲೂರು ವೆಂಕಟದಾಸರು (ವೆಂಕಟೇಶ ವಿಠಲ), ಹೊನ್ನಾಳಿ ವೆಂಕಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರು (ವೆಂಕಟ ವಿಠಲ), ಆನಂದತೀರ್ಥಪ್ಪ (ಹಯವದನ ವಿಠಲ), ಮೀನಪ್ಪ (ಮುದ್ದುವಿಠಲ), ಕೂಡಲಿ (ಕೊಂಡಲಗಿ) ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು (ಮಧ್ವೇಶವಿಠಲ), ಶೇಷಗಿರಿ ದಾಸರು (ಹಯಗ್ರೀವವಿಠಲ) ಇವರೂ ವಿಜಯದಾಸರಿಂದ ಅಂಕಿತಪಡೆದು ಹರಿದಾಸರಾದವರು. ಇವರೆಲ್ಲ ದಾಸಕೂಟವು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಲು ಕಾರಣರಾದರು.

3

ಮೋಹನದಾಸರು 1780ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ತೀರಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಪ್ಪರಗಿಯೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯವರು ; ಪುರಂದರದಾಸರಂತೆ ಇವರೂ ಮುಂಚೆ ಚಿನಿವಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಹರಿದಾಸರಾದಮೇಲೆ ನಲವತ್ತು ಪದಗಳನ್ನೂ ಎರಡು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಇವರ ಮಗ ವೆಂಕಪ್ಪನೆಂಬವನೂ ಹರಿದಾಸ ನಾಗಿ 'ತಂದೆ ಮೋಹನವಿಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಪದಗಳನ್ನು ಬರೆದನು ; ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಶುದ್ಧ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಪುಣ್ಯ ಈತನದು. ಈ ಮಗನಲ್ಲದೆ ಮೋಹನದಾಸರಿಗೆ 'ಮಧ್ವವರದವಿಠಲ', 'ವಿರಜಿ ಪ್ರಾಣೇಶವಿಠಲ', ಎಂಬಿಬ್ಬರು ಪ್ರಮುಖ ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರು. 'ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಕಟವಿಠಲ'ನೆಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಪದಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಚಿಕ್ಕೇನಹಳ್ಳಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರೆಂಬವರೂ ಇವರ ಶಿಷ್ಯರೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

4

ವಿಜಯದಾಸರ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರು (1722-

1765) ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರು, ಅವರ ಪರಂಪರೆ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಸರುಕಲ್ಲು ಎನ್ನುವ ಹಳ್ಳಿ ಇವರ ಸ್ಥಳ; ಭಾಗ್ಯಣ್ಣನಂಬುದು ಅವರ ಲೌಕಿಕವಾಗಿದ್ದ ಹೆಸರು. ಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ಸತ್ಯಬೋಧ ತೀರ್ಥರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾದ ಇವರು 233 ಪದಗಳನ್ನೂ 71 ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಶಿಷ್ಯಕೋಟಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದಿತು. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರು ಇವರ ಶಿಷ್ಯರೇ. ಗದ್ವಾಲದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರು (ಕೇಶವವಿಟ್ಟಲ), ಸೀನಪ್ಪದಾಸರು (ಗುರುಗೋಪಾಲವಿಟ್ಟಲ), ದಾಸಪ್ಪದಾಸರು (ವರದಗೋಪಾಲ ವಿಟ್ಟಲ) ಇವರೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು.

ಗದ್ವಾಲದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಸುರಪುರದ ಆನಂದದಾಸರು 1790ರ ಸುಮಾರಿಗಿದ್ದವರು ; 'ಕಮಲೇಶವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಹಲವಾರು ಪ್ರೌಢಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಸುರಪುರದ ಭೀಮದಾಸರು (ಶ್ರೀಶಕೇಶವವಿಟ್ಟಲ) ಮತ್ತು ಸಂತೇಬೆನ್ನೂರಿನ ರಾಮಾಚಾರ್ಯರು (ಕಮಲಾಪತಿ ವಿಟ್ಟಲ) ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಹಿರಿಮೆಯ ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರು. 1820ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಜೀವಿಸಿದ್ದ ರಾಮಾಚಾರ್ಯರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದು ಹೆಸರಾಂತ ಹರಿದಾಸರಾದರು. ಇವರ ಉತ್ಸಾಹದ ಫಲವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಗೃಹಸ್ಥರನೇಕರು ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರು. ಇವರ ಪ್ರಭಾವ ಉಟಕೂರು, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ, ಕುಂಭಕೋಣ, ಗರ್ಗೇಶ್ವರಿ, ಜಮಖಂಡಿ, ಹಡಗಲಿ, ಕುಡತಿನಿ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದ್ದಿತು.

ಸೀನಪ್ಪದಾಸರು ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಸರುಕಲ್ಲಿನವರು. 'ಗುರು ಗೋಪಾಲವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 75 ಪದಗಳೂ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯೂ ಕೆಲವು ಉಗಾಭೋಗಗಳೂ ಪ್ರಚುರವಾಗಿವೆ. ಇವರಿಗೆ ನಾಲ್ವರು ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದು ಇವರ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.

ದಾಸಪ್ಪದಾಸರು ಗೋಪಾಲದಾಸರ ತಮ್ಮನಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅಣ್ಣನಿಂದಲೇ ಅಂಕಿತಪಡೆದು 138 ಪದಗಳನ್ನೂ 30 ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು

ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಇವರಿಗೆ ಹತ್ತು ಮಂದಿ ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರಂತೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವರ ಪರಂಪರೆ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

5

ಪಂಗನಾಮದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ದಾಸರು ವಿಜಯದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಗೋಪಾಲ ದಾಸರ ಸತೀರ್ಥರಾಗಿದ್ದವರು. ಇವರ ಊರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆದವಾನಿ ; ಕಾಲ 1768 ಎನ್ನಬಹುದು. 'ವೇಣುಗೋಪಾಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಇವರು 37 ಪದಗಳನ್ನೂ ಹನ್ನೆರಡು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಗವಟ್ಟಿ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ನರಸಿಂಹವಿಟ್ಟಲ), ಕಲ್ಲೂರು ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರು (ವ್ಯಾಸ ವಿಟ್ಟಲ) ಮತ್ತು ಜನಾರ್ದನಾಚಾರ್ಯರು (ಜನಾರ್ದನವಿಟ್ಟಲ) ಇವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ತಂದೆ, ಅವರ ಸ್ಥಳ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ಯಾಗವಟ್ಟಿ. ಅವರು 1765ರಲ್ಲಿ ಕಾಲವಾದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಲ್ಲೂರು ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರ ಪರಂಪರೆ ಬಹುಕಾಲ ಉಳಿಯಿತು. ಕಲ್ಲೂರೆಂಬ ಹಳ್ಳಿ ಹೈದರಾಬಾದು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿದೆ. 1775ರ ಸುಮಾರಿಗಿದ್ದ ಇವರು ಪಂಗನಾಮದ ದಾಸರಿಂದ 'ವ್ಯಾಸವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ 26 ಪದಗಳನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೂರು ಭುಜಂಗದಾಸರು (ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಟ್ಟಲ) ಮತ್ತು ಕಲ್ಲೂರು ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ದಾಸರು (ರಘುಪತಿವಿಟ್ಟಲ) ಇವರಿಬ್ಬರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಭುಜಂಗದಾಸರಿಗೆ ಕಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸದಾಸ (ತಂದೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಟ್ಟಲ) ಎಂಬ ಶಿಷ್ಯನೂ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕೃಷ್ಣದಾಸ (ಗುರು ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಟ್ಟಲ)ನೆಂಬ ಪ್ರಶಿಷ್ಯನೂ ಇದ್ದರು. ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರು ವ್ಯಾಸವಿಟ್ಟಲರಿಂದ ಅಂಕಿತಪಡೆದು ಮೂರು ಪದಗಳನ್ನೂ 22 ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ 'ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲೆ'ಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಇವರ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರಾದ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಶ್ರೀಪತಿದಾಸರು (ಶ್ರೀಪತಿವಿಟ್ಟಲ) ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತ ಹರಿದಾಸರು. 1802ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಗದ್ದಾಲದ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಇವರು ಕೆಂಭಾವಿ ದಾಸಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಪಡೆದು 35 ಪದಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆದರು. ಇವರ ಶಿಷ್ಯ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ವೆಂಕಟದಾಸರು 'ತಂದೆ ಶ್ರೀಪತಿವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ 27 ಪದಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು

1830ರಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಶಿಷ್ಯ ದೀಪದ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾಚಾರ್ಯರು (ಶ್ರೀನಿಧಿವಿಟ್ಟಲ) ಧಾರವಾಡದವರು ; ಇವರ ಮಗ ದೀಪದ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು (1885) ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಹೆಸರು ಹೊತ್ತರು. ಅಣ್ಣಯ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯ ಸೌದಿ ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪನಿಗೆ ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರದ ರಾಘವೇಂದ್ರದಾಸರು (ಮುದ್ದುಮೋಹನವಿಟ್ಟಲ) ಎಂಬ ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರು. 1898ರಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡ ಇವರ ವಂಶಸ್ಥರು ಇಂದಿಗೂ ಇದ್ದಾರೆ.

6

ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಹರಿದಾಸಪಂಥದಲ್ಲಿ ಹೊಸಯುಗವೊಂದರ ಪ್ರವರ್ತಕರೆನ್ನಬಹುದು. ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ಯಾಗವಟ್ಟಿ ಇವರ ಊರು. ಇವರ ತಂದೆಯೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಸತೀರ್ಥರಾದ ಪಂಗನಾಮದದಾಸರಿಂದ ಅಂಕಿತ ಪಡೆದ ಹರಿದಾಸರೇ ಎಂದು ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿದಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇವರ ಮುಂಚಿನ ಹೆಸರು ಸೀನಪ್ಪನೆಂದೂ ಇವರ ಜನ್ಮಸಂವತ್ಸರ 1727 ಎಂದೂ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಗುರುಗಳಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರೊಂದಿಗೆ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾನುಭವವಾಗಿ ಇವರ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಬಲಿಯಿತಂತೆ. ಇವರು ರಚಿಸಿರುವ 'ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ'ವೆಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸಂಧಿಗಳ ಗ್ರಂಥ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಪೂರ್ವರತ್ನವೆಂದರೆ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರು, ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರು, ಪದ್ಮನಾಭದಾಸರು ಮುಂತಾದವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದು ಉಪಕಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲದೆ ಇವರು 'ತತ್ತ್ವಸುವ್ವಾಲಿ'ಯೆಂಬ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ರಚಿಸಿದ 225 ಪದಗಳೂ, ಮೂರು ಸುಳಾದಿಗಳೂ, ಹಲವಾರು ಉಗಾಭೋಗಗಳೂ ಪ್ರಚುರವಾಗಿವೆ. ಇವರು ರಾಯಚೂರಿನ ಮಾನವಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ 1809ರಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇವರ ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಹತ್ತಾರು ಶಿಷ್ಯರ ಪರಂಪರೆ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಉಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಲಿಂಗಸೂಗೂರಿನ ಯೋಗೇಂದ್ರಪ್ಪ (ಪ್ರಾಣೇಶವಿಟ್ಟಲ) ಮತ್ತು ಸುರಪುರದ ಪ್ರೇಮದಾಸರು (ಅಭಿನವ ಜನಾರ್ದನ ವಿಟ್ಟಲ) ಇವರ ಶಿಷ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠರು. ಹರಿದಾಸ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗೀಂದ್ರಪ್ಪನು ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ತೊನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆಮಾಡಿ ಅಂಕಿತವಿತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಸಿದರಂತೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಮಠದ ವರದೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಲಿಂಗಸೂಗೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಇವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರಂತೆ. ಇವರು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರೌಢವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಪದ್ಯಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ; ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ 252 ಪದಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಎಂಟು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು 1822ರಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಇವರ ಮೊಮ್ಮಗ ರಾಮದಾಸರೆಂಬವರು ತಮ್ಮ ಸೋದರಮಾವನಿಂದ 'ಶ್ರೀಶ ಪ್ರಾಣೇಶವಿಟ್ಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತಪಡೆದು 24 ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹಲವಾರು ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ 1890ರಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದರು. ಇವರ ಪರಂಪರೆ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಬಂದಿದೆ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೇಮದಾಸರು ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಹೆಳವರಾಗಿದ್ದು ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಿ ಸ್ವಸ್ಥರಾದರಂತೆ. ಇವರು 'ಅಭಿನವ ಜನಾರ್ದನವಿಟ್ಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ 82 ಪದಗಳನ್ನೂ ಒಂಬತ್ತು ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅವರು ಮಾಡಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವರ ಕಾಲ 1825ರ ಸುಮಾರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಶಿಷ್ಯಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಬಾಗೇಪಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸರು (ಗುರುರಾಮ ವಿಟ್ಠಲ) ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು.

7

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಗುರುಗಳಿಂದ ಅಂಕಿತವಾಗಿ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ದೊರೆತಮೇಲೆ ಹರಿದಾಸರೆನ್ನಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧಾರಣ ನಿಯಮ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಅಂತರ್ವಾಣಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತಾವೇ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆ ತಳೆದು ಹರಿದಾಸರಾಗಿರುವ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಹಲವಾರು ಉಂಟು. ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆಗಿರಿಯಮ್ಮನೊಬ್ಬಾಕೆ ಯಾವ ಗುರುವಿನಿಂದಲೂ ಅಂಕಿತ ಪಡೆಯದೆ ತಾನೇ ಹರಿದಾಸ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಹಲವಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಳಾದಳು. 1750ರ

ಸುಮಾರಿಗಿದ್ದ ಈಕೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಣೀಬೆನ್ನೂರಿನವಳು. ಈಕೆಯನ್ನು 'ಹೆತ್ತೋರ ಮನದೈವ ಶ್ರೀ ಮೈಲಾರ'ನಂತೆ. ಈಕೆಯ ಗಂಡನ ಮನೆ ಹರಿಹರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಲೇಬೆನ್ನೂರೆಂಬ ಹಳ್ಳಿ. ಗೃಹಸುಖ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವು ದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಇಡೀ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈಕೆ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆ, ಕವಿತೆ, ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲೇ ಕಳೆದಳು. 'ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆರಂಗ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಈಕೆ 'ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರ' ಮತ್ತು 'ಚಂದ್ರಹಾಸ ಚರಿತ್ರೆ' ಎಂಬೆರಡು ಕನ್ನಡ ಖಂಡಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ದ್ದಾಳೆ. 'ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷ', 'ಶಂಕರಗಂಡನ ಕಥೆ', 'ಗಿಳಿಪಾರಿಜಾತ' ಮುಂತಾದ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. "ಅರಿಯೆನು ಕವಿತಾಚಾತುರ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯ, ಗುರುಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅರಿಯೆನು ಹೆಣ್ಣು ಬಾಲೆಯು ನಾನು, ಅಚ್ಚಚಾತುರ್ಯದ ಪದನ. ನೆಚ್ಚಿ ನಿನ್ನನು ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ರಂಗಯ್ಯ, ಉಚ್ಚರಿಸಿದೆ ಕ್ಷಮಿಸುವುದು" ಎಂದು ಆಕೆ ನಿವೇದಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದು ಹೃದ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಉಡುಪಿಯ ಪೆರಂಪಳ್ಳಿಯವನಾದ ನೆಕ್ಕಾರೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯನೆಂಬ ಕವಿ ಈಕೆಯ ಸಮಕಾಲಿಕನಾಗಿದ್ದವನು. ಮಧುರವಾಗಿ, ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಬರೆಯಬಲ್ಲ ಈತನಿಗೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಅಂಕಿತ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ತಿರುಪತಿಯ ವರಾಹಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟೇಶ್ವರರ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಈತ 'ವರಾಹತಿಮ್ಮಪ್ಪ'ನೆಂಬ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಹಲವಾರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಾಲ್ಕು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆ ಸಾಂಗತ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಈತನ ಕೃತಿ.

ಕದರಮಂಡಲಗಿಯ ದಾಸರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಹಿರೇ ಭೀಮಾಚಾರ್ಯರು ಕೂಡ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಇದ್ದವರು. ಇವರು ಮುಂಚಿನ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯ ಹರಿಹರದವರಾದರೂ ಧಾರವಾಡ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಕದರಮಂಡಲಗಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಅಲ್ಲಿನ ಹನುಮಂತದೇವರ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಗಳಿಸಿದರು. ಈ ಹನುಮಂತನ ಸ್ತೂರ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಇವರು ಉತ್ತೇಜಿತರಾಗಿ 'ಕದರಮಂಡಲಗಿ ಹನುಮಯ್ಯ' ನೆಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಹಲವಾರು ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. "ಬಂದ ಕಾರ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು ಮಂದಮತಿತನದಿಂದ, ಬೆಂದ ದುರ್ವಿಷಯದಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಲಿದ್ದೆ. ತಂದೆ

ಕದರಮಂಡಲಗಿ ಹನುಮಯ್ಯನಾ ಪಾದ ಹೊಂದಿದಾ ದಿನದಿಂದ ಹೊಸಪರಿಯ ಕಂಡೆ ” ಎಂಬುದು ಅವರು ಬರೆದ ಮೊದಲ ಕೃತಿಯ ಕಡೆಯ ಸಾಲುಗಳು.

ಕದರಮಂಡಲಗಿಯ ಹನುಮಂತನಿಂದಲೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದಾಸರೆಂದರೆ ಶೀನಪ್ಪದಾಸರು, 1860ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಜೀವಿಸಿದ್ದವರು. ‘ಕದರಮಂಡಲಗಿಯ ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ’ ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಇವರು ಹಲವಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

1790ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯರು ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಂತಾಮಣಿಯವರು. ಇವರು ‘ಎರಿ ವೆಂಕಟೇಶ’ ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ‘ಶ್ರೀನಿವಾಸಕಲ್ಯಾಣ’ವೆಂಬ ಕನ್ನಡದ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥ ಮಾಧ್ವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ ; ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸರು ಹಬ್ಬಹರಿದಿನದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ.

8

ಜೀವಂತರಾದ ಯಾವ ಗುರುಗಳಿಂದಲೂ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆಯಾಗದೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಹರಿದಾಸರೊಬ್ಬರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಕಿತ ಕೊಡುವ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಹಳ ಉಂಟು. ವಿಜಯದಾಸರಿಗೇ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗುರುವೂ ಇರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ; ಪುರಂದರದಾಸರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಂಕಿತವನ್ನಿತ್ತರೆಂದೇ ವಿವರವಿರುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ 1860ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿನ್ನಪ್ಪಲ್ಲಿ ಶೇಷದಾಸರಿಗೆ ವಿಜಯದಾಸರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟು ‘ಗುರು ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲ’ ಎಂಬ ಅಂಕಿತವನ್ನಿತ್ತರಂತೆ. ವಿಜಯದಾಸರೇ ಮೊದಲಕಲ್ಲು ಶೇಷಪ್ಪನೆಂಬ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಇವರು 1810ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಗದ್ವಾಲದಲ್ಲಿ ದರೂರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಂತರ ಮೊದಲುಕಲ್ಲೆಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಶಾನುಭೋಗ-ಕುಲಕರ್ಣಿಯಾದರು. ಸ್ವಪ್ನಾಂಕಿತವಾದ ಮೇಲೆ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಮೂರು ಪದಗಳನ್ನೂ 43 ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಹನ್ನೊಂದು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಇವರ ಸುಳಾದಿಗಳು ತತ್ತ್ವಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿವೆ ;

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ತಾಳಗಳ ಸುಳಾದಿಯೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಐಹೊಳೆಯ ವೆಂಕಟದಾಸರೆಂಬುವರಿಗೂ (1900ರ ಸುಮಾರಿಗೆ) ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅಂಕಿತವಾಯಿತು.

ಸುರಪುರದ ಆನಂದದಾಸರೆಂಬುವರು ಮೈಸೂರಿನ ಅರಸು ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದವರು. ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ಅವರ ಊರು. ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈ ; ಹಾಗೆಯೇ ಮಧುರವಾದ ಶಾರೀರ ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಸಂಗೀತ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದರು. ಅವರು ಹಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೈಸೂರು ಸದಾಶಿವರಾಯರೂ ಮುಗ್ಧರಾದರಂತೆ. ಅವರು ವೀಣೆಯನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸವೂ ಇದ್ದಿತು. ತಮ್ಮ 53ನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜುಗುಪ್ಸೆ ತಾಳಿ ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಹೊರಟರು. 'ಕಮಲೇಶ ವಿಟ್ಠಲ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಇವರು ಹಲವಾರು ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು ಇವರನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಸನ್ಮಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೀಗೆ ವಿಜಯದಾಸರಿಂದ ಬಲಗೊಂಡ ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪರಂಪರೆಗಳು ಬಂದುವು ; ಹರಿದಾಸ ಪ್ರವಾಹದ ಹೊನಲುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉತ್ತಮವಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಕನ್ನಡದೇಶದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಮಂದಿ ಭಕ್ತರು, ಭಾವುಕರು, ಭಾಗವತರು, ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರು ಹರಿದಾಸಪಂಥದ ಆಸರೆಯಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿ ಸಮಗ್ರವಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಲಿಂಗಸೂಗೂರಿನ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲದವರು ಸುಮಾರು ಮುನ್ನೂರು ಒಂಬತ್ತು ಹರಿದಾಸರ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಲವರ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ

1. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು, 1944)
2. ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ (ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಪಂಚಮುಖಿ, 1956) ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ಸೇವಾಮಂಡಲ, ಹೊಸಪೇಟೆ, 1956
3. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ (ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಪಂಚಮುಖಿ)
4. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ (ರಂ. ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿ, 1953)
5. ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತ ವಿಜಯ (ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು, 1932), ಭಾಗ 1
6. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತವೂ ದಾಸಕೂಟವೂ (ಹುಲಗೂರ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು) ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ 1951
7. ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು ಮತ್ತು ಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆ (ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, 1944)
8. ಹರಿದಾಸರ ಕಥೆಗಳು (ಕಲಮದಾನಿ ಗುರುರಾಯರು, 1959)
9. ಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ (ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, 1977)
10. Popular Culture in Karnataka (ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, 1937)
11. Mystic Teachings of the Haridasas of Karnataka (ಎ.ಪಿ. ಕರಮರಕರ್ ಮತ್ತು ಎನ್.ಬಿ. ಕಲಮದಾನಿ, 1939)

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿ ಸಂಗ್ರಹಗಳು

1. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾಯರು, ಉಡುಪಿ)
2. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು (ಸುಬೋಧ ಎಂ. ರಾಮರಾಯರು, ಬೆಂಗಳೂರು)

3. ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳು (ಗೋರಾಬಾಳ ಹನುಮಂತರಾಯರು, ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು)
4. ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳು (ಪಣಿಯಾಡಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು, ಮತ್ತಿತರರು, ತುಳುನಾಡು ಪ್ರೆಸ್, ಉಡುಪಿ)
5. ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳು (ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಾರಂತರು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ)
6. ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ (ಭದ್ರಗಿರಿ ಕೇಶವದಾಸರು, ಬೆಂಗಳೂರು)
7. ಪುರಂದರದಾಸರು (ಸಂಪಾದಕರು, ಬುರ್ಲಿ, ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, 1964)
8. ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿ ಸಾಧನೆ (ಸಂಗ್ರಹ, ಕೃ. ಶ್ರೀ. ಬೆಟಗೇರಿ, ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ 1965)
9. ಪುರಂದರ ದರ್ಶನ (ವೆಂಕಟ್ರಾಯ ಶೆಣೈ)

ನಾಮ ಸೂಚಿ

ಅಚಲಾನಂದದಾಸ-1, 2
 ಅಣ್ಣಯ್ಯಾಚಾರ್ಯರು-78
 ಅಪ್ಪಣ್ಣಭಾಗವತರು-12, 74
 ಅಭಿನವ ಜನಾರ್ದನವಿಟ್ಟಲ-78, 79
 ಆನಂದತೀರ್ಥ-75
 ಅಭಿನವಪ್ಪ-19
 ಎರಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯರು-81
 ಐಜಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳು-75
 ಕನಕದಾಸ-2, 8, 9, 39
 ಕಬೀರ-7
 ಕಮಲಾಪತಿವಿಟ್ಟಲ-76
 ಕಮಲೇಶವಿಟ್ಟಲ-76
 ಕಲ್ಲೂರು ಭುಜಂಗದಾಸರು-77
 ಕಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸದಾಸರು-77
 ಕಲ್ಲೂರು ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರು-77
 ಕೂಡಳಿ-75
 ಕೃಷ್ಣದಾಸರು-77
 ಕೃಷ್ಣಚೈತನ್ಯ-7
 ಕೊಂಡಲದಾಸ-12
 ಗದುಗಿನ ನಾರಣಪ್ಪ-10
 ಗದ್ವಾಲದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರು-76
 ಗುರುಮಧ್ವಪತಿ-19, 22, 23, 26, 74
 ಗುರುರಾಮವಿಟ್ಟಲ-79
 ಗುರುರಾಯಾ-19, 74
 ಗೋಪಾಲದಾಸರು-72, 75, 75, 26, 74
 ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು-78

ಚನ್ನಯ್ಯದಾಸ-12
 ಚಿಕ್ಕೇನಹಳ್ಳಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರು-75
 ಚಿನ್ನಪಲ್ಲಿ ಶೇಷದಾಸರು-81
 ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು-72, 75, 78
 ಜನಾರ್ದನಾಚಾರ್ಯರು-77
 ಜ್ಞಾನದೇವ-4
 ತಾಳಪಾಕದ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯ-10, 11,
 12, 42, 43, 46
 ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರು-77
 ತಿರುಮಲೇಶ-12
 ತುಕಾರಾಮ-4
 ದಾಸಪ್ಪದಾಸರು-76
 ದಾಸಾಚಾರ್ಯರು-77
 ನರಹರಿತೀರ್ಥ-2
 ನಾಮದೇವ-7
 ನಾರಾಯಣ ಯತಿಗಳು-39
 ನೆಕ್ಕಾರೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯ-80
 ಪಂಗನಾಮದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರು-75, 77
 ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥ-5
 ಪರಶುಭಾಗವತರು-12
 ಪಾಲ್ಕುರುಕೆ ಸೋಮನಾಥ-42
 ಪ್ರಸನ್ನ ವೇಂಕಟದಾಸ-26, 71
 ಪ್ರಸನ್ನವೇಂಕಟವಿಟ್ಟಲ-75
 ಪ್ರಾಣೇಶವಿಟ್ಟಲ-78
 ಬೇಲೂರಿನ ವೆಂಕಟದಾಸರು-75
 ಬೇಲೂರಿನ ವೈಕುಂಠದಾಸ-12

- ಬ್ಯಾಗವಟ್ಟಿನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು-77
 ಮಧ್ಯವರದವಿಟ್ಟಲ-75
 ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು-75
 ಮೀನಪ್ಪ-75
 ಮೀರಾಬಾಯಿ-7
 ಮುದ್ದುವಿಠಲ-2
 ಮೊದಲಕಲ್ಲು ಶೇಷಪ್ಪ-81
 ಮೋಹನದಾಸರು-75
 ಯೋಗೇಂದ್ರಪ್ಪ-78, 79
 ರಘುನಾಥತೀರ್ಥ-5
 ರಘುನಾಥಯತಿ-12
 ರಘುಪತಿವಿಟ್ಟಲ-77
 ರಮಾನಂದ-7
 ರಾಘವೇಂದ್ರದಾಸರು-78
 ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ-78
 ರಾಮಾಚಾರ್ಯರು-76
 ಲಕ್ಕಸದ ತಿಮ್ಮಮ್ಮ-12
 ವರದಪ್ಪ-19, 74
 ವರದರಾಜಕೃಷ್ಣ-12
 ವಾದಿರಾಜರು-39
 ವಿಜಯದಾಸರು-12, 20, 22, 25, 39,
 68, 74, 75, 75
 ವಿಜಯಧ್ವಜತೀರ್ಥ-5
 ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲರು-32
 ವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು-39
 ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು-41, 42
 ವಿರಜಿ ಪ್ರಾಣೇಶವಿಟ್ಟಲ-75
 ವೆಂಕಟದಾಸರು-77
 ವೆಂಕಪ್ಪ-75
 ವೇಂಕಟಗಿರಿನಾಥ-12
 ವೇಂಕಟಮಖಿ-41, 42, 49
 ವೇಣುಗೋಪಾಲ-77
 ವೇರಶೈವ-29, 42
 ವೈಕುಂಠದಾಸ-2, 39
 ವೈಕುಂಠವೇಂಕಟೇಶ-12
 ವ್ಯಾಸ ತತ್ವಜ್ಞರು-75
 ವ್ಯಾಸರಾಯರು-3, 6, 7, 9, 12,
 15, 16, 24, 26, 27, 38,
 44, 57, 62
 ವ್ಯಾಸವಿಟ್ಟಲ-77
 ಶೀನಪ್ಪದಾಸರು-81
 ಶೀಶಕೇಶವವಿಟ್ಟಲ-76
 ಶ್ರೀಶಪ್ರಾಣೇಶವಿಟ್ಟಲ-79
 ಶೇಷಗಿರಿದಾಸರು-75
 ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿಟ್ಟಲ-77
 ಶ್ರೀಪತಿದಾಸರು-77
 ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು-3, 5, 6, 7, 8, 9,
 11, 40, 41, 42, 49, 43
 ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹ-5
 ಸಿರಿಕೃಷ್ಣವಿಠಲ-2
 ಸೀನಪ್ಪದಾಸರು-76
 ಸುಬ್ಬರಾಮ ದೀಕ್ಷಿತರು-50
 ಸುರಪುರದ ಆನಂದದಾಸರು-76, 82
 ಸುರಪುರದ ಭೀಮದಾಸರು-76
 ಸೊಬಗುವಿಠಲ-2
 ಹಿರೇ ಭೀಮಾಚಾರ್ಯರು-80
 ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ಗಿರಿಯಮ್ಮ-79
 ಹೊನ್ನಾಳಿ ವೆಂಕಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರು-75

ಪ್ರೊ. ಸಾ. ಕೃ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಸ್ಮಾರಕ ನಿಧಿ (ರಿ.)

ಸದಸ್ಯರು :

ಶ್ರೀಮತಿ ರಮಾ ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾವ್
 ಶ್ರೀಮತಿ (ಡಾ) ಉಮಾ ಅನಿಲ್ ಕುಮಾರ
 ಡಾ|| ಸಾ. ರಾ. ಸುದರ್ಶನ

ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳು :

1. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು
2. ದಂಡಿಯ ಅವಂತಿ ಸುಂದರೀ
3. The Three Acharyas: Sankara, Ramanuja, Madhva
4. The Teachings of the Buddha

ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳು :

1. ಬೌದ್ಧ ಕಥೆಗಳು
2. ವೇದದಲ್ಲಿನ ಕಥೆಗಳು
3. ತಿರುಮಲ ತಿರುಪತಿ ದೇವರು
4. ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
5. The Temple; its significance
6. Jainism in South India.